

عرفان

مجله تحقیقی، ادبی، تربیتی و اجتماعی

سال نود و ششم دور دوم ماه جدی، شماره مسلسل ۵۸۴، سال ۱۳۹۶ هجری شمسی

- راه های ایجاد پرور خلاقیت...
- احمد شاه بابا لوی شاعر و مؤرخ
- خط الفبا زبان ترکی، اوزبیکی

علم زندگی را برای انسان ها آسان و با کیفیت ساخته باعث سعادت و رفاه آنها میگردد

د پوهنې وزارت
د عامه اړیکو او پوهاوي ریاست
کابل - افغانستان

عرفان
د پوهنې وزارت
مجله تحقیقی، ادبی، تربیتی و اجتماعی
جدی سال ۱۳۹۶ هجری شمسی

Erfan

Research, Cultural & Social Magazine

December - January 2017-2018

د ښوونې او روزنې په برخه کې پانگونه د سوکاله او نیکمرغه افغانستان ضمانت کوي

Directorate of Publication & Information
Ministry of Education
Islamic Republic of Afghanistan

E-mail: magazineerfan@gmail.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مسوول مدير

محمد ابراهيم ستانکزی
مهتمم: صادق سپين غر

مسلكي غړی

عبدالواسع سعادت

انځور

محمد ادريس نوري

کمپوز چارې

احمد شعیب ورسجی

ډیزاین

بريالی رحمانزی

د دفتر شمیره

۰۷۲۹۸۱۹۰۳۵

کتنپلاوي

پوهنیار محمد کبير حقمل
معراج زماني

استاد گل رحمان رحمان

سرمحقق محمد آصف گلزاد
د سرمؤلف مرستیال عنایت الله عادل

محمد اکرم وفادار

عبدالصبور غفراني

محمد نسیم عیاذ

۱	 سرمقاله	راه های ایجاد پرور خلاقت...
۳	 معاون مؤلف ویدا بلوچ	په ماشومانو کې قابليتونه څنگه...
۱۲	 مؤلف یعقوب مومند	روش های یادگیری بهتر و تقویت...
۱۷	 ظاهره ناصری ستانکزی	احمد شاه بابا لوی شاعر او مؤرخ
۲۰	 خېرنېوه دوکتور محمد شریف خدراني	ترس از دیدگاه روانکاوی
۲۲	 مؤلف عطا الله غياثي	په ولسي ادبياتو کې د...
۳۰	 د سرمؤلف مرستیاله فروزان خاموش	خلاقت ورشد آن در کودکان
۳۵	 مؤلف ستوری سادات	معاملات
۴۰	 د سرمؤلف مرستیال استاذ عنایت الله عادل	تأثیر رسانه ها بر شکل گیری افکار...
۴۸	 معاون سرمحقق محمد میراد	دلغمان ولسي شاعر محمد نور بابا
۵۹	 د سرمؤلف مرستیال عبدالولي کلماني	نقش تشویق و ترغیب در آموزش...
۶۷	 مؤلف بنفشه بهار سنا	خط الفبا زبان ترکی، اوزبیکي
۷۶	 مؤلف نصرت الله عثمانی	نقش کمپنی هند شرقی انگلیس...
۸۲	 محقق علی حشمت سنا	نادره بیگم شاعر فرزانه زبان دری...
۹۳	 مؤلف اتوب الله قویاش	په ۲۰۱۷ کال کې د شپږم نړیوال...
۹۹	 شمس الله عمري	

د عرفان مجله د مطالبو په اېډيټ کې خپلواکه ده، راغلي ليکنې له عرفان سره پاتې کېږي.
د عرفان مجله د ليکوال د ليکنې ننگه نه کوي، هر ليکوال ته ښايي،
چې دخپلې ليکنې ننگه په خپله وکړي

د پوهنې وزارت

خپرنيزه، ادبي، ښوونيزه، روزنيزه او ټولنيزه مجله

مرغومی ۱۳۹۲ هجري لمريز کال

ښوونه او روزنه د هيوادنيو ستونزو د حل يوازينی لار ده

کې دى، چې بايد ووهل شي که په لنډه توگه يادونه وکړو په تېرو ۱۷ کلونو کې په زرونو ښوونځي تاسيس او په زرونو نورو ته ارتقاء ورکړ شوي؛ په زرونو ښوونځيو ته ودانۍ جوړې شوې؛ په سلونو تخنيکي او مسلکي لېسې او انسټيټيوټونه، دارالمعلمينونه، الحاقې، ديني مدرسي او د ليک لوست زده کړې کورسونه فعال شوي؛ په بېلابېلو ولايتونو کې د انسټيټيوټونو لپاره داسې ودانۍ آبادې شوې چې په سيمه کې يې ساری لږ ليدل کيږي؛ تعليمي نصاب په ډېر لوړ

لکه څنگه چې درنو هيوادوالو ته څرگنده ده، په هيواد کې څه کم څلوېښت کلنې روانې تپل شوې جگړې د هيواد د اقتصادي، سياسي، فرهنگي بنسټونو تر څنگ د هيواد ښوونيز او روزنيز نظام ته هم زيات زيان اړولى، چې رغول يې زيات زيار، وخت او مالي لگښت ته اړتيا لري که څه هم په هيواد کې د نړيوالې ټولنې په مرسته د نوي نظام په منځته راتلو سره د ښوونې او روزنې په ډگر کې پرمختگ بې ساری دی؛ خو سره له هغه هم زيات واټن په مخ

لگښت نوی شوی او د نوي نصاب په
میلیونو، میلیونو کتابونه پرته له دوه
ملي ژبو په هېواد کې د میشت لږکیو
په ژبو هم چاپ او ښوونځیو او اړونده
مؤسساتو ته وېشل شوي؛ له زیاتو
بهرنیو مرسته کوونکو هیوادونو او
نړیوالو ښوونیزو او روزنیزو مؤسسو او
ارگانونو سره اړیکې ټینګې شوې، د
پوهنیز نظام د بیا رغونې لپاره د نړیوالو
خبریه مؤسسو او بانکونو مرستې را
جلب شوې؛ د پوهې وزارت ټولې
ادارې که مرکز کې دي او که
ولایتونو کې د معلوماتي تکنالوژي په
وسایلو سمبالې شوې او اوس هغه
چارې چې په میاشتو کې یې تر سره
کول گران وو، په لږ وخت کې تر
سره کیدای شي. دغه راز که چېرې د
تېرو ۱۷ کلونو لاسته راوړنې او
بریاوې وشمیرو ښايي کتابونه ورباندې
ډک شي؛ خو له یاده باید ونه باسو
چې له دې ټولو بریاوو او لاسته
راوړنو سره سره اوس هم ډېر اوږد
واټن په مخکې لرو چې باید ووهل
شي او د دغه واټن لندول له خپل
گران هیواد سره رښتینې مینه او
احساس غواړي.

قدرمنو ښوونکو، گرانو زده
کوونکو، ځوانانو، نجونو او هلکانو!
افغانستان د ټولو هیوادوالو گډ کور
دی، په مور کې تور او سپین نشته،
زمور پلرونو او نیکو ثابته کړې، چې
هغوی تل د خپل هیواد د ساتنې او
پالنې او دفاع په سنگر کې سره یو
موتی او یو لاس وو، په مور ټولو
فرض دی چې د خپل هیواد د ساتنې
او پالنې لپاره یو غیر او یو موتي
واوسیرو چې دغه یووالی او یو موتی
توب په پوهه او علم تر لاسه کيږي.
ښوونه او روزنه د هیوادنیو ستونزو د
حل یوازینی لار ده، مور باید یاد پوخ
سنگر فتحه کړو، که دغه سنگر مو
فتح نکړ، خپل دوست او دشمن مو
تشخیص نکړ؛ نو تل به مو نورو
هیوادنو ته سترگې پاتې وي، له هیواد
خځه تېښتې ته به مجبور وو او پرډیو
هیوادونو کې به د څلورم او پنځم
درجه انسانانو په توگه د غربت، بې
وزلۍ، بې عزتۍ او پرډیو فرهنگونو په
خپلولو سره د مرگ لپاره شپې سبا
کوو.

معاون مؤلف ويدا بلوچ

راه های ایجاد پرور خلاقیت در شاگردان

مقدمه

زنده گی پیچیده امروزی، هر لحظه در حال نوشدن است و خلاقیت و نوآوری، ضرورت استمرار زنده گی فعال؛ انسان برای خلق نشاط و پویایی در زنده گی نیازمند نوآوری و ابتکار است تا انگیزه تنوع طلبی خود را ارضاکند. جامعه انسانی برای زنده ماندن و گریز از مرگ و تجدد، به تحول و نوآوری نیاز دارد و امروز شعار ((نابودی در انتظار شماست مگر این که خلاق و نوآور باشید)) در پیش روی مدیران همه سازمان ها قرار دارد اما مسئولیت سازمان های آموزشی به خصوص آموزش و پرورش که وظیفه تعلیم و تربیت فرزندان و آینده سازان جامعه را برعهده دارد، صبغه دیگر به خود می گیرد. از این رو سازمان های آموزشی از یک سو وظیفه فراهم آوردن زمینه رشد و پرورش خلاقیت و نوآوری و استفاده صحیح و جهت دار از استعدادها و توانایی های افراد را برعهده دارند که این خود زمینه ساز توسعه فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی در جامعه است و از سوی دیگر برای پویایی خود نیازمند پرورش و بهره مندی از خلاقیت و نوآوری در سطوح سازمانی می باشند.

امروزه ثابت شده است که خلاقیت یک ویژه گی صرفاً ذاتی نیست، بلکه همه انسانها از این توانایی برخوردار هستند و همه درجات گوناگونی از این استعداد را دارند. علاوه بر این عواملی چون مهارت یابی، آموزش پذیری، انعطاف پذیری، سطح دانش و آگاهی، خطرپذیری، نترسیدن از اشتباه و شکست نیز در میزان خلاقیت و نوآوری شاگردان تأثیر فراوان دارند. معلم می تواند همه این عوامل را به صورت یک مجموعه در شاگردان

شناسایی کاند و بکوشد آنها را پرورش دهد. در این مقاله سعی شده است عوامل مؤثر در خلاقیت شناسایی و راهکارهایی برای پرورش این توانایی در شاگردان ارایه شود.

تعریف خلاقیت

خلاقیت ؛ نمایش بالاترین درجه سلامت عاطفی

خلاقیت ؛ دوباره نگاه کردن است.

خلاقیت ؛ خارج شدن از پشت درهای بسته است.

خلاقیت ؛ فرایند مقابله یی واقع بینانه با یک مسئله و درگیری و جذب شدید

اهمیت و ضرورت خلاقیت در آینده

وقتی در جهان با مسایل نامتجانس و ناهمگون ، منابع محدود و پایان یافتنی، سرعت تغییرات و مسایل دیگری از این قبیل مواجه می شویم، نیاز به خلاقیت و شعله های بینش درونی آشکارتر می شود. با این که هیچ یک از ما دقیقاً نمی دانیم در آینده چه چیزی در انتظار ماست، برخی حقایق و نیازهای آینده به نحو فزاینده یی برای ما روشن تر می شوند. آموزش مهارت های سازگاری و وفق دادن باید بخش عادی مواد درسی را در صنف های درس تشکیل دهند. نبوغ ، ساختن آینده در مغز خلاق است که می تواند خود را با الگوهای که در آینده در بر دارد وفق دهد. این مسئله نیاز به خلاقیت یا انفجارهای بینش درونی را آشکار می سازد. مهارت های تفکر خلاق باید مهم ترین مهارت های سازگاری و قابلیت انطباق به حساب آیند.

برای خلاق ساختن شاگردان می توان اقدامات زیر را به کار بست:

۱- آشنا ساختن مدیران و معلمان با مفاهیم خلاقیت و راهکارهای پرورش و تقویت آن در

شاگردان

برای آشنا ساختن مسئولان مکاتب و معلمان با خلاقیت و شیوه های پرورش آن، می توان از آموزش در دوره های ضمن خدمت استفاده کرد. معلمان، مربیان و مدیران پس از آشنایی با راهکارهای پرورش خلاقیت در فراگیران در این دوره ها می توانند این راهکارها را در کار خود به کار گرفته و ضمن دوری از هر گونه سخت گیری های بی جا، شاگردان را به مشارکت فعال در تدریس و انجام کار گروهی تشویق کنند. همچنین می توانند به شاگردان آزادی های معقول بدهند تا با خیال راحت و اطمینان خاطر نظرات و عقاید خود را بیان کنند. این گونه تدبیرها زمینه پرورش خلاقیت در شاگردان را فراهم خواهد آورد.

۲- تغییرات اساسی در کتاب های درسی

هرچند با استفاده از مطالب و مفاهیم موجود در کتابهای درسی و شیوه های تدریس موجود نیز می توان به پرورش خلاقیت کمک کرد اما برای استفاده بیشتر و بهتر از این امکانات و ضرورت خلاقیت لازم است در تألیف کتاب های درسی فقط ارایه مطالب در سطح دانش نباشد بلکه متن درس و سوالات آخر درس به گونه یی باشد که شاگرد را به تفکر وادارد و در نتیجه زمینه مشارکت شاگرد را برای شرکت در بحث گروهی فراهم نماید

۳- تغییرات در شیوه ارزشیابی و امتحانات

برای پی بردن به میزان موفقیت شاگرد در دروس و نتیجه گیری از کار خود از سیستم ارزشیابی بهره می بریم. ارزشیابی نیز باید بتواند خلاقیت شاگرد را بسنجد. یعنی به جای سوالات تستی و کوتاه پاسخ یا سوالات همگرا از سوالات واگرا یا سوالاتی که شاگرد را به تفکر و ارایه عقیده و نظر وا دارد کار بگیریم. به همین منظور می توان به پرسش های مستمر و فعالیت های خارج از صنف و مرتبط با موضوع بها داده و زمینه رشد خلاقیت و شکل گیری آن را از اولین سالهای ورود به مکتب فراهم نمود.

۴- علاقه مند کردن شاگرد به مطالعه

تصور کنید شاگردی که از ابتدای کودکی با کتاب آشنا می شود و با نویسندگان گوناگون، داستانهای مختلف و سرزمین ها و فرهنگ های متفاوت، علوم و هنرهای جدید یا حوادث مهم تاریخی آشنا شود؛ به طور حتم متفکر بار خواهد آمد و در نتیجه ارتباط با شخصیت های گوناگونی که در داستانها مطالعه نموده تفکر و خلاقیت را در او ایجاد می کنند و بابهره گیری از تخیل که ضرورت اساسی خلاقیت است، دنیایی بزرگ و پهناور مقابل چشمان کودک گشوده می شود و می تواند آزادانه خیال پردازی کند. بنابراین ضروری است هر چه بیشتر کتابخانه های مکاتب به خصوص کتابخانه های صنفی را فعال کنیم. در ضمن با برگزاری مسابقات کتابخوانی به شیوه ءفردی یا گروهی علاقه به مطالعه را تقویت کنیم.

۵- تغییر نام درس هنر به پرورش خلاقیت

متأسفانه هنوز هم در برخی مکاتب شاهد آن هستیم که از درس هنر به نحو شایسته استفاده نمی شود. استفاده از نیروهای غیر تخصصی در تدریس این رشته یا استفاده از ساعت درس هنر برای جبران عقب مانده گی در سایر دروس کار بسیار خطا و نابجایی است. البته تغییر عنوان درس به تنهایی حلال مشکل نیست بلکه با توجه به تنوع در دنیای کنونی و مهارت ها و هنرهای مختلفی که در جامعه رایج است، استفاده از هنرهای

سنتی مانند خط و نقاشی در کنار هنرهای گلسازی، سفالگری، طراحی روی سفال، ساخت پازل یا تابلوهای چوبی و... از فعالیت هایی است که می توان ابتکار و خلاقیت را در شاگردان پرورش داد. در ضمن چنانچه زمینه را برای نمایش گذاردن آثار و هنرهای شاگردان برای سایر شاگردان و اولیای آنان فراهم کنیم در پرورش ابتکار و خلاقیت شاگرد گام درستی برداشته ایم.

تعدادی از راهبردهای رشد خلاقیت در شاگردان به قرار زیر می باشد:

- هدایت معلمان به استفاده از شیوه های نوین در تدریس
- مشارکت شاگردان در حین تدریس (ارتباط دو طرفه)
- استفاده از قدرت تخیل و تصویرسازی در شاگردان.
- ایجاد امنیت عاطفی، اجتماعی و فرهنگی برای شاگردان.

روش تلفیقی یکی از راهکارهای تقویت خلاقیت در صنف توسط معلمان و مکاتب
تلفیق به طور کلی به معنای درهم آمیختن و ارتباط دادن حوزه های محتوایی است که غالباً مجزا از یک دیگر در برنامه درسی مکاتب گنجانده می شود. طراحی برنامه درسی تلفیقی با روش هایی گوناگون صورت گرفته که هر یک ویژه گی ها، قابلیت ها و امتیازات خاصی دارند.

(هنری، ۱۹۸۵): تلفیق به شیوه یی می گویند که در آن بخش های وابسته به هم در یک کل بزرگ تر مرتبط می شوند یا یک رابطه متوازن با یکدیگر برقرار می کنند. (مهر محمدی، ۱۳۷۹): تلفیق به معنی درهم آمیختن موضوعات درسی یا حوزه های محتوایی که در نظام های آموزشی سنتی، به طور جداگانه و مجزا از هم، در برنامه درسی مکاتب گنجانده شده اند.

ضرورت و اهمیت تلفیق

دلایل منطقی صاحب نظران در توجه به تلفیق و ضرورت اجتناب ناپذیری آن: (۱) تطابق با کیفیت دیگری به صورت طبیعی: چگونگی یادگیری در محیط های آموزشی با نحوه یادگیری طبیعی هماهنگی ندارند. افراد در مکتب یا مباحث مختلف در قالب ساعت های محدود سروکار دارند، در حالی که در ورای مکتب، با مسایل جاری زنده گی در تمامیت آن و خارج از مرزبندی های تصنعی حوزه دانش روبرو هستند. حامیان تلفیق، ارتباط میان حوزه های معرفتی را که مورد غفلت واقع شده در حل مسایل و معضلات زنده گی مهم می دانند (جی کوپر، ۱۹۸۹)

(۲) ارتباط برنامه درسی: جی کوبز (۱۹۸۹) می گوید: هیچ روشی نمی تواند به اندازه ای که روش فعلی در طراحی برنامه درسی موجب گریز شاگردان از مکتب می شود موفق باشد. اعتقاد بر این است که خارج ساختن محتوا از حالت خشک، بی روح، مجرد، انتزاعی و در نتیجه بدون معنا برای شاگردان از برترین ویژگی تلفیق است. (۳) جدول زمانی تکه تکه شده: اختصاص یک ساعت درسی (۵۰-۴۰ دقیقه) به هر مضمون درسی از سویی و کثرت مواد درسی دیگر، سبب شده است تا برنامه درسی تکه تکه شده و شاگردان با تمام وجود، قسمت قسمت شدن افراطی زمان آموزش را تجربه کنند (جی کوبز، ۱۹۸۹)

(۴) رشد دانش: توسعه توقف ناپذیر علوم در حالی که ظرف زمانی آموزش سال هاست تقریباً دست نخورده باقی مانده مکاتب را دچار بحران نموده و تلفیق تنها چاره ایجاد تناسب میان ظرف و مظلوف است (جی کوبز ۱۹۸۹). همچنین دریک (۱۹۹۳) می گوید: بدیهی است که نمی توانیم با سرعت افزوده شدن به دانش، برنامه های درسی را حجیم تر کنیم، بلکه باید افزودن از طریق کاستن را پیشه خود سازیم. تلفیق منجر به پرورش تفکر یاد گیرندگان می شود.

انواع و اشکال تلفیق برنامه های درسی

(کیس case، ۱۹۹۲) به چهار نوع تلفیق درسی به شرح زیر اشاره می کند: (۱) تلفیق محتوا این نوع سازماندهی تلفیق، محتوای مربوط به موضوعات درسی مختلف را با کمک مضمون یا موضوعی وحدت بخش معرفی می کند. (۲) تلفیق مهارت ها و فرآیندها این روش سازماندهی، برنامه درسی با محوریت مهارت ها و قابلیت های فرآیندی را بیان می کند.

(۳) تلفیق مکتب و فرد این تلفیق می کوشد زندگی خارج از مکتب (زندگی واقعی) شاگردان را به دنیای درون مکتب پیوند بزند. پرسش ها و مسایل عمدتاً موضوعات محسوس، ملموس و مورد علاقه شاگردان هستند و این امر باعث خلاقیت در دانش آموز می شود.

(۴) تلفیق گرایشی این نوع طراحی برای ایجاد پیوند بین تمام اجزا مؤلفه های تجاربی (تجارب پیش بینی شده، قصد شده یا قصد نشده مرتبط با حوزه برنامه درسی پنهان) که شاگردان در نظام آموزشی کسب می کنند، نظارت می نماید. مجموعه این تجارب باید با یکدیگر مکمل، مؤید و هم خوان باشد.

رویکرد برنامه درسی تلفیقی

گلاثورن (۱۹۹۴)، رویکردهای تلفیق برنامه درسی را در دو دسته کلی تقسیم می کند: الف) تلفیق برنامه درسی، در حالی که مواد درسی مجزا حفظ می شود که خود به چهار دسته تقسیم می شود:

۱) ارتباط دو ماده درسی، به طوری که محتوای مشابه، در یک زمان تدریس شود مثلاً در صنف ریاضی به شاگردان عملیاتی که برای صنف مثلثات مورد نیاز است تدریس می شود. ۲) تلفیق مهارت هایی که رشته ها را درمی نوردد، مانند خواندن، نوشتن، تفکر، یادگیری. برخی صاحب نظران آن را برنامه «درسی جوش خورده» می خوانند. ۳) تلفیق درون رشته ها، مانند کل زبان یا علوم یک پارچه (واحد). برای مثال: معلم به جای این که نوشتن را جدا از خواندن تدریس کند، این دو جنبه مهارت های زبانی را تلفیق می کند.

۴) تلفیق غیررسمی: در تدریس یک درس از محتوای درس دیگر استفاده می شود، مثلاً در حالی که معلم ابتدایی، مطالعات اجتماعی تدریس می کند، شاگردان داستان هایی درباره آن دوره مورد مطالعه را می خوانند. ب) تلفیق دو ماده درسی یا بیشتر: شیوه های متعددی برای ترکیب بیش از یک ماده درسی وجود دارد:

۱) روش متمرکز بر ماده درسی: از یک درس (مانند تاریخ) به عنوان ساختار سازمان دهی استفاده شده، محتوا و مهارت ها از سایر مواد درسی تلفیق می شود، مثلاً واحد درسی «مطالعات آمریکایی» حول محور تاریخ آمریکا سازمان دهی گردیده اما محتوا از هنرها و مهارت های زبان انگلیسی برگرفته و تلفیق می شود.

۲) روش متمرکز بر یک موضوع: از مشخص کردن یک محتوا و موضوعات از چند درس گرفته می شود.

۳) روش متمرکز بر پروژه: شاگردان یک پروژه تحقیق (یا واحد کار) اصلی دارند که چندین رشته را دربرمی گیرد.

۴) سایر مراکز سازمان دهی: استفاده از مراکز سازمان دهی مانند: آثار بزرگ، دوره های تاریخی و فرهنگ ها.

موانع خلاقيت در محيط مكتب

- تأکيد زياد بر نمره شاگرد به عنوان ملاک خوب بودن
- روش های تدريس سنتی و مبتنی بر معلم محوری
- عدم شناخت معلم نسبت به خلاقيت
- فقدان حداقل امکانات لازم برای انجام فعاليت های خلاق شاگردان
- اهداف و محتوای کتاب های درسی
- توجه نکردن به تفاوت های فردی شاگردان
- ارايه کارخانگی های درسی زياد به شاگردان

توصيه به معلمان

- به عنوان معلم شخصاً به فعاليت های خلاق علاقه نشان دهيد و با شاگردان خود در انجام تمرينات خلاقيت مشارکت نماييد.
- در مورد ماهيت خلاقيت و مفاهيم آن، به شاگردان اطلاعات لازم را بدهيد.
- در صنف خود تا حد امکان از وسايل و روش های آموزشی ديداری- شنيداری استفاده کنيد.
- برای تخيلات و افکار نو شاگردان ارزش و احترامی ویژه قايل باشيد.
- در صنف خود فضایی برای ابراز شوخ طبعی پديد آوريد و اين حس را در خود و شاگردان خود فعال نگاه داريد.
- به شاگردان بياموزيد که افکار و رفتارهای خود را بيش از حد مورد قضاوت و ارزش يابی قرار ندهند.
- با شاگردان خود از روش پرسش و پاسخ استفاده کنيد و آن ها را به پرسيدن سؤالاتشان ترغيب نماييد.

- آن ها را عادت دهید که برای حل مسایل، همواره راه های متعددی را جستجو کنند.
- تفاوت های فردی میان شاگردان را در نظر داشته باشید و به فردیت هر یک از آن ها احترام بگذارید.
- تا حد امکان به شاگردان امنیت و آزادی عمل بدهید و از وضع مقررات خشک و محدودکننده در صنف خودداری کنید.
- شاگردان را به دست کاری و تغییر عقاید و اشیا تشویق کنید.
- آن ها را به مطالعه و کسب اطلاعات در زمینه های مختلف ترغیب نمایید.
- اهمیت خلاقیت و آثار و نتایج ارزشمند تفکر خلاق را برای آن ها تبیین کنید.
- آن ها را با زندگینامه های افراد خلاق تاریخ آشنا نمایید.
- شاگردان خود را با مسایل حل نشده روبه رو کنید و از آن ها راه حل های جدید بخواهید.

نتیجه گیری

همانطور که می دانیم سؤال در واقع انعکاسی از مغز تشنه ای است که می خواهد با دریافت جواب از فردی که بهتر از او می داند، خود را سیراب کند. اگرچه احتیاج باید فوراً برآورده شود ولی کمی مکث بین سؤال و جواب، غالباً می تواند افکار و ایده های مفیدی برای مباحثه به بار آورد.

مربی باید، هنگام جواب دادن به هر سؤال کودک، او را به سوی معماهای تازه تر بکشانند تا ذهنش خودآگاه یا ناخودآگاه، مشغول کنکاش و جستجو باشد، روی این اصل، از بکار بردن کلماتی از قبیل بلی، خیر، البته، هرگز، مطمئناً و امثال آن باید اجتناب شود. این نوع جوابها چشمه جوشان کنجکاوی کودک را ارضا نمی کنند. به علاوه به او می آموزد که برای هر مساله مشکلی در زنده گی، فقط به دنبال یک راه حل بگردد و از امکانات مختلف و متعددی که ممکن است برای حل آن مشکل وجود داشته باشد، غافل بماند. سؤال انعکاس کنجکاوی های ذهنی کودک است و پاسخ باید بین معلومات تازه و معلومات قبلی کودک ارتباط برقرار کند پاسخهای ذکر شده کوتاه، هیچ گونه ارتباط محکمی بین سؤال کودک و معلومات قبلی او برقرار نمی کند. در واقع سؤال فرد بی جواب می ماند.

سؤالهایی مطرح کنید که تعداد زیادی جواب داشته باشند سؤالهایی که تنها یک جواب داشته باشند، به (تفکر همگرا) می انجامند، اما سؤالهایی که دارای جوابهای زیادی باشند، مشوق (تفکر واگرا) هستند.

ايجاد فضای آزاد آموزشی در صنف درسی بخاطر رشد و پرورش خلاقیت و کنجکاوی شاگردان از اهمیت خاصی برخوردار است. معلم به این منظور می تواند در جلسات درسی خود فرصتی را برای اظهارنظر آزاد مربیان عقاید و اندیشه های متنوع در اختیار شاگردان قرار دهد و اندیشه ها و عقاید و آزاداندیشی آنها را مورد ستایش قرار دهد. همه روان شناسان وجود فضای آزاد آموزشی را که در آن ابراز عقاید مختلف شاگردان با تأیید و خوشرویی معلمان و دیگران موجه می شود، یکی از عوامل مهم رشد استقلال فکری می دانند.

ترغیب کودکان به ابراز عقاید نو و غیرعادی همراه با قدردانی از آنها، اصولی هستند که در تربیت خلاقیت باید موردنظر باشند. معلمان باید علاوه بر شرایط معمول و موقعیت های متداول آموزش رسمی، برای شاگردان فرصت های تازه و متنوعی نیز فراهم آورد. در کل میتوانیم بگوییم که معلمان هوشمند با به کارگیری یک برنامه درسی مناسب می توانند فرصت های زیادی را برای ایجاد رفتارهای خلاق پدید آورند. آن ها با محول کردن تکالیف خاص، شاگردان را به انجام کار خلاق، یادگیری مستقل و انجام پروژه های فردی و آزمایش فرا می خوانند. معلمان می توانند با استفاده از مواد برنامه درسی خود تمرین های مقدماتی را برای شاگردان و فرصت هایی را برای تفکر خلاق آنها به صورتی قانونمند و ارزشمند فراهم کنند.

منابع:

- ۱- قاسم زاده حسن (مترجم)، ۱۳۷۵، استعدادها و مهارتهای خلاقیت و راههای آزمون و پرورش آن، نوشته ئی پال تورنس، تهران: دنیای نو.
- ۲- سلیمانی افشین، ۱۳۸۱، تمرینات و روش عملی پرورش خلاقیت برای معلمان و مربیان، تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان
- ۳- شیخ الاسلامی، بهنوش (مترجم)، ۱۳۷۶، راهنمای اجرای ایده های معلم، نوشته لئونارد جی باسیل، آن اس سرناک، تهران: انتشارات مکتب
- ۴- جوادیان، مجتبی (مترجم)، (۱۳۷۲)، آموزش رفتار خلاق و استعدادهای درخشان در شاگردان، نوشته شل کراس، مشهد: آستان قدس رضوی
- ۵- والفی، مهدی (مترجم)، ۱۳۷۵، پرورش استعداد همگانی ابداع و خلاقیت، نوشته الکس اس اسبورن. تهران
- ۶- نیلوفر حسینی، افضل السادات (۱۳۷۸)، ماهیت خلاقیت و شیوه های پرورش آن، مشهد: آستان قدس رضوی

مؤلف يعقوب مومند

په ماشومانو کې قابليتونه څنگه پيدا کولای شو

د وړتيا کلمه چې په انگليسي ژبه کې ورته competence, or ability وايي په ډېرو قاموسونو او فرهنگونو کې په لږ توپير سره ورته معناوې يا هم مترادفې ښي لري.

افغان فارسي پښتو قاموس کې ېې لغوي معنا قابليت، استعداد، پوهه او هوښياري په معنا راغلې ده.

همدارنگه پښتو تشریحي قاموس څلورم ټوک کې بيا د قابليت معنا پياوړی، منونکی، قبلوونکی، مناسب، وړ، د يوې چارې يا حالت منلو ته تيارۍ، ماهر، پوه او تکړه په معنا دی. د ډاکټر معين فارسي فرهنگ کې بيا د قابليت لغوي معناگانې د شايسته، برابر، استحقاق، استعداد، په فعاليت بوختېدل، کفايت، هنر، مطرح کېدل، د يو شي انعکاسول، ازمايل شوی او د ذهني وړتياوو په معنا راغلي.

د پورته قاموسونو او فرهنگونو سره بيا هم په يو څه توپير سره فرهنگ عميد د قابليت معناگانو ته داسې نغوته کړې او دا مترادف کلمات ېې ورته نومولي. لکه شايستگي، منل، د يوه حالت يا هم د يوه امر منل، چمتووالی او برابرښت که موږ د پوهانو د قابليت په اړه پورته معناگانو ته ځير شو نو د وړتياوو په اړه کولای شو چې يو ساده، منلی او معقول تعريف ورڅخه ترلاسه کړو، نو ويلای شو چې:

د يوه ماشوم په فکري او فزيکي برخو کې د هغه د عمر سره سم د ښکاره استعداد، شايستگي، هوښياري، ځيرکتيا او ذهني ودې ته قابليت ويل کيږي.

خو هغه څه چې د وخت او مکان په تغيير سره قابليت ته واک، ځواک، پراختيا او پرمختگ ورکوي کولای شو ووايو چې هغه ويل، ليکل، خبرې کول، اورېدل او بيا پرې فکر کول د وړتيا د رامنځته کولو تر ټولو ښه، آسانه، منلې او معقوله لاره ده دا وړتيا په لومړي پړاو کې د کور له ماحول، جومات او وړکتون څخه پيل بيا مخکې له ښوونځي چې پدې وخت کې ماشوم د ۵ او ۶ کلونو تر منځ عمر لري پيل کيږي له نېکه مرغه چې اوس مهال د تعليمي نصاب متخصصين په څلورو برخو کې مخکې له ښوونځي څخه د درسي کتابونو په تاليف او جوړولو بوخت دي دغه برخې عبارت دي له پښتو، دري، ديني علوم او ساينس څخه چې ډېر ژر به دغه کتابونه گټې اخيستنې ته چمتو شي، خو د ماشوم د زده کړې بله برخه کور، کوڅه، چم، خپل کلی او بيا د زده کړې له اصلي سرچينې څخه د پيلېدو پړاوونه دي، پدې وخت کې ماشومان د اړونده چاپيريال له خبرو سره ډېر مخامخ کيږي او د زده کړې لپاره ېې تر ټولو ښه ځای خپل کور او د کور درانه غړي دي چې له ماشومانو سره په بېلا بېلو اشاروي مېتودونو، غږونو، کلمو، او لنډو کورنيو جملو گډيږي، ماشوم خپله زده کړه له همدغه ځايه پيلوي، دلته د ماشوم تر ټولو ماهر ښوونکي د ماشومانو ميندې، پلرونه، خويندې، انا، بابا او د کور نور غړي دي چې ماشومانو ته په ځانگړو غږونو، شپېلو، زمزمو، ترانو، په زړه پورې غږونو، ځينې نورو زړه راښکونکو څيزونو لکه لانهکې، لوبيز سامان الات، کارتونونو او ټول هغه څه چې هغو سره ماشوم مينه لري مخې ته کوي چې په دې سره ماشومان د وړتيا پيدا کولو هڅه او هاند کوي، د ساري په توگه د کور غړي ماشوم ته خپل نوم اخلي يا هم په يوه ځانگړي غږ د زوی او لور خطاب کوي که څه هم ماشوم د خپل مور، پلار او د کور نورو غړو غوندې د کلماتو او غږونو ويلو او ادا کولو وړتيا نلري مگر په ټول قوت سره په راتلونکي کې د وړتيا پيدا کولو په لټه کې وي او د کور غړو ته په کتو سره د کلمو په ويلو غږانگې کوي چې بيا ورو ورو دغه غږانگې د کلمو او جملو په بڼه بدليږي، البته پدغه ځای کې د مور او ماشوم ترمنځ د پوهولو او راپوهولو وړتيا ځانگړی رول لري يعنې دلته مور تر ټولو ښه ښوونکې بلل کيږي، د ماشوم په فکري او فزيکي ودې باندې تر بل هر چا د هغه مور ښه پوهيږي او د کورنۍ په غړو کې مور د ماشوم د روزلو او پالل په اړه پوره حوصله، صبر او مهرباني لري، همدارنگه ماشوم د وخت په تېرېدو سره د مور، پلار، ماما، ترور او د کورنۍ د نورو غړو څخه په يوه ځانگړې لهجې د خوراک او څښاک غوښتنه کوي او غواړي چې ددې وړتيا پيدا کړي ترڅو د خپلو اړتياوو پوره کولو ته ورسېږي، مور کولای شو چې د پوهولو او راپوهولو او يا هم د ترلاسه کولو دغه برخې ته د لومړنۍ وړتيا وو د پوره کولو نوم ورکړو، دا په داسې حال کې ده چې دا وړتيا د عمر په تېرېدو سره نوره هم ځواکمنتيا او سپېڅلتيا مومي او ددې وړتيا سلنه

ورځ تر بلې لوړيږي، مور او پلار ورځ تر بلې له ستونزمن حالت څخه د هوساينې او خوښۍ حالت ته حرکت کوي او ماشوم د افهام او تفهيم بېلابېلو پړاوونو ته ننوځي چې په دغه وخت کې ماشوم د افهام او تفهيم بنسټونه اېږدي، لکه د تورو کارول، د کورنيو او د ده د اړتيا وړ کلمو په خوله راوړل، د وړو وړو جملو ويل چې دا د ژبې په زده کولو کې ځانگړی رول لري.

د ماشوم د روزلو او پاللو د وړتيا دويم پړاو وړکتون او جومات دی چې د ماشوم روزل دلته رسماً پيلیږي او وړکتون له ښوونځي څخه مخکې دورې په توگه د چمتووالي تر ټولو منطقي، تسلسلي او منلې لاره ده، دلته ماشوم ته ځانگړي ښوونکي گمارل کيږي او دا ښوونکي بايد لاندې ځانگړتياوو څخه برخمن وي:

- ښوونکی بايد مور وي.
- د ماشوم د آرامتيا، ژړا، خندا، د هغه غوښتنې، لوړې، تندې احساس وکړای شي. پدې وخت کې ماشوم ناز، شفقت او مهرباني ته ډېره اړتيا لري.
- د زده کړې پوره تجربه او حوصله ولري.
- د ماشوم له لهجې سره پوره بلدتيا ولري، پدې وخت کې ماشوم خورو خبرو، له نازه ډکو ترانو، کوچنيو کيسو او زمزمو ته اړتيا لري
- په دواړو ملي او رسمي ژبو حاکمه وي، ښوونکې اړ ده چې په پښتو او دري ژبو پوره حاکميت ولري او دا د پوهنې وزارت اسلامي، افغاني او انساني دنده ده چې دغې برخې ته ځانگړې پاملرنه وکړي او دا کار په خپل لومړيتوب کې ونيسي.
- ماشومان ونه وهي، په هېڅ ډول بايد ورته غوسه نشي، تندۍ ورته تريو نکړي، سترگې ورته راونه باسي، ځان خپه نکړي، ځکه د دې وخت ماشوم ډېر حساس وي ټولې سترگې يې شخص لور ته نيولي وي، ماشوم په لږ څپگان سره خپل روحيات له لاسه ورکوي.
- ماشومانو ته غوسه نشي.
- جامې يې زړه راښکونکې وي.
- په رښتينې توگه هم د يوې مور په څېر چلند وکړای شي
- د منځنۍ عمر لرونکې وي.
- په اسلامي اخلاقو، اسلامي معلوماتو او ټولنيزو ارزښتونو حاکمه وي
- د ماشوم د وړکتون دوره ۳ کلنۍ نه بايد پيل شي او ان تر پنځه کلنۍ پورې غځيږي ځکه چې دا دوره د ماشوم لپاره ډېره مهمه او ډېره اړينه ده، ځکه دا دوره د ماشوم د شخصيت جوړولو او ودې ورکولو په موخه د لومړنۍ ډېرې اړينودل دي دا دوره ډېره سترې کوونکې ده، ډېر زحمت ورته پکار دی، ستره حوصله غواړي، دلته ماشوم ځانگړې مينې، خوراک او

څښاک ته اړتيا لري، د ښو او بدو، د کورنيو خطرناکو څېزونو څخه د مخنيوي ذهنيت، د جامو د نه چټولو ذهنيت، مور او پلار ته د ښو ښو نومونو اخيستلو ذهنيت او انځورونو سره د بلدتيا ذهنيت، د ځان پېژندنې او الله پېژندنې لومړني معلوماتو ذهنيت ورکول او له اړوندو برخو سره لږترلږه د ماشومانو بلدول دي، خو دا بيا د مسوولې ښوونکې په مهارت او قوي احساس پورې اړه لري تر څو دا ټولې برخې په ماشومانو کې وروزي، په ځانگړې توگه موږ بايد پدې دوره کې ډېره هڅه وکړو چې خپل ماشومان ملي او اسلامي هويت ته چمتو کړو کله چې ماشوم د ورکټون له دورې څخه د زده کړې دورې ته رسېږي بايد لومړنۍ اړتياوې، وړتياوې او معلومات ېې څه نا څه ترلاسه کړي وي، دا بايد ومنو چې ښوونه او روزنه يوه پېچلې او آسانه کار ندي، خو له نېکه مرغه د افغانستان د پوهنې وزارت پدې وروستيو کلونو کې خپلې هلې ځلې گړندۍ کړې دي، په ځانگړي توگه د افغانستان ښوونيز نصاب کړنې د ستاينې وړ بولم او همدارنگه ټول هغه ملي او نړيوالې موسسې او يا هم افغاني کيسه ليکونکي چې د ماشومانو د ښې روزنې او پالنې لپاره ېې ډېرې هلې ځلې کړې کړنې ېې د ستاينې وړ بولم. د بېلگې په توگه: ماشومانو لپاره د بي بي سي کتابونه، شعيب ساپي انځوريز او متني کتابونه، سکوليسټيک کتابونه، چناباي ليکوالانو کتابونه چې په پښتو ژبه ډېر ښه ژباړل شوي، د آغا خان پوهنيز فاونډېشن، دا ټول هغه کتابونه دي چې د ماشوم د وړتياوو په موندلو کې بنسټيز رول لوبولی شي د منځپانگې له مخې دا کتابونه په لاندې ډول ډلبندي کولای شو:

- انځوريز کتابونه چې ماشوم د فکر کولو او خبرو کولو وړتياوو ته هڅوي او کولای شي چې په ماشومانو کې وړتيا پيدا او تقويه کړي.

- توريږيز انځوريز کتابونه: ددې کتابونو په لوستلو، ليدلو ماشوم کولای شي چې د انځور د ښې پېژندلو تر څنگ د انځور نوم او دا چې په نوموړي انځور نوم په کوم توري پيل شوی زده کړي او کولای شي چې د يا د توري په ليدلو او يا هم د انځور په ليدلو سره ددې وړتيا پيدا کړي چې د يو ډول نه يو ډول يې وپېژني، خو شرط دادی چې انځور به داسې يو انځور وي چې ماشوم ېې يا کور کې گوري او يا يې هم نوم سره بلد وي

د يوه سالم شخصيت جوړولو لپاره موږ بايد د لاندې وړتياوو پر بنسټ افغان ماشومان وروزو:

- د افهام او تفهيم وړتيا.

- د انتقادي تفکر وړتيا.

- د اړيکو جوړولو وړتيا.

- د هيجان، رواني فشارونو او ستونزو پر وړاندې د مبارزې وړتيا.

- يوې موضوع ته پاملرنه کول او فکر دکولو وړتيا.

- يو بل سره د مرستې کولو وړتيا.

- د شفقت او مهربانۍ وړتيا.

- د ښې ملگرتيا وړتيا.

اخځليکونه

- پښتو تشریحي قاموس، څلورم ټوک، د افغانستان علوم اکاډمي.

- فارسي پښتو قاموس، دریم ټوک، عبدالله افغان نویس.

- د افغانستان د پوهنې وزارت تعلیمي نصاب، ۱۳۹۰ ه ل.

- فرهنگ فارسي، ډاکټر محمد معین، دویم ټوک، ۱۴۵۲ ه ق.

- فرهنگ فارسي عمید، تهران، ۱۳۸۲ ه ل.

- د ځوان غږ مجله.

روش های یادگیری بهتر و تقویت ذهن

تعریف و مفهوم یادگیری: یادگیری و کسب معلومات یکی از ویژه گی های بارز انسان هاست. انسان بطور غریزوی تمایل دارد به اطراف خود بنگرد و ساحه معلومات خود را گسترش دهد. این روحیه تحقیق و جستجوگری، همواره محرک انسان ها بوده و از آغاز خلقت تاکنون سبب کسب دانش شده است. به گفته یکی از دانشمندان حافظه در فرمان قلب انسان است یعنی اگر انسان علاقه نسبت به درس خواندن پیدا کند، مطالب درسی را بهتر متوجه میشود و هر چه را بخواند یاد می گیرد و از درس خواندن لذت می برد. یادگیری مؤثر، تنها کسب و ذخیره سازی اطلاعات و دانش ها نیست، تقویت مهارت های ذهنی و مهارت های فیزیکی هم نیست. بلکه یادگیری مؤثر تقویت و گسترش مهارت های ذهنی، فیزیکی و طرز تفکر یعنی دانستن، توانستن و خواستن است. هرگاه این سه مقوله اتفاق افتد، یادگیری صورت می گیرد. این نوع یادگیری، محکم، پایدار و قابل استفاده و مفید است.

باید یاد آور شد که مطالعه هم یکی از اسباب رشد و تقویت استعداد و پرورش عقل انسان است و برای نیل به آن مد نظر گرفتن وقت برای مطالعه میباشد و مطالعه کتاب درسا زنده گی شخصیت انسان تأثیر گذار است.

آیا تابه حال فکر کرده اید که در چه زمانی از روز برای یادگیری و درس خواندن بهتر است؟ خیلی ها می گویند اول صبح بهترین وقت است و بعضی ها هم بدین

عقيده هستند که شب قبل از خواب بهترين ساعت برای مطالعه است. اگر لازم است چیزی را حفظ کنید باید شب قبل از خواب این کار را بکنید چون در آن حالت مغز تان بعد از یاد گرفتن یک چیز جدید استراحت میکند و به خاطر آوردن آنها راحت تر خواهد بود.

اگر می خواهید مسایل ریاضی را حل کنید و یاد بگیرید بهتر است این کار را اول صبح بکنید چون در آن ساعت مغز تان به خاطر خواب شب کاملاً سرحال است، اما دقت کنید که حتماً شب خواب خوبی داشته باشید، تا صبح سرحال از خواب بیدار شوید. قبل از درس خواندن به هیچ وجه غذای سنگین نخورید چرا که باعث خواب آلودگی تان می شود، چون بعد از خوردن غذا خون بیشتر در نواحی شکم گردش پیدا میکند تا مغز تان.

خواندن در حالت ایستادن باعث می شود تا سریعتر بخوانید. شما می توانید از این تکتیک در زمان های استفاده کنید که وقت کم داشته باشید.

سعی کنید مطالب را بلند بلند بخوانید با بلند خواندن شما صدای تانرا می شنوید و بخشی از مغز تان که کار شنیدن را به عهده دارد نیز فعال می شود و همچنان بعد از خواندن و یاد گرفتن، حتماً استراحت کنید و بخوابید و کار دیگری نکنید، استفاده از رسانه ها هم باعث می شود که استفاده بیشتری از مغز تان نمایید. شما می توانید از ثبت صوت استفاده کنید یا از ویدیوهای در مورد موضوع مورد نظر تان استفاده کنید.

هیچوقت ساعت های طولانی پی هم درس نخوانید، حداقل هر یک ساعت یکبار ۱۰ تا ۱۵ دقیقه به خود تان استراحت دهید.

بطور منظم یک ورزش خاص را انجام دهید، اگر وقت ندارید حتی ۲۰ دقیقه ورزش سبک هم کافی است. درسی را که قرار است آن روز به شما آموزش دهند از قبل بخوانید با این کار خواهید توانست سوالاتی در صنف بپرسید و هم درس خود را بهتر بیاموزید.

اگر قرار است گروهی درس بخوانید اول خود را مطمئن سازید که چی کسانی در گروه تان است و کوشش کنید که گروه تان از سه نفر زیاد نباشد و نور اتاق تان مناسب باشد.

وقتی خسته هستید درس نخوانید در حالت خستگی مغز تان خوب کار نمی کند، و هم در فهم مطالب به مشکل مواجه می شوید.

اگر برای درس خواندن و یا هم انجام پروژه های خود از کمپیوتر استفاده میکنید در وضح نشستن خود دقت کنید.

اگر می خوانید و یا هم می نویسید، نور را طوری تنظیم کنید که به شانه چپ تان بتابد، این کار باعث می شود که موقع نوشتن سایه دست تان اذیت تان نکند.

قبل از خواندن کتاب، نگاهی به فهرست آن بی اندازید با این روش یک ایده کلی از موضوع کتاب پیدامی کنید و درک تان از مطالب بهتر می شود. اگر موضوع را می خوانید که می خواهید به مدت طولانی بخاطر بسپارید، بعد از خواندن هر آنچه را که خوانده اید بنویسید، که نوشتن باعث می شود دوباره به موضوع فکر کنید.

با استفاده از این روش ها می توانید در تمام مضامین در مکتب موفق باشید و درس را بطور کامل درک کنید، و در روز امتحان هیچ مشکلی نداشته باشید.

مأخذ:

- کتاب رهنمای عملی روش های مشارکی (از منوچهر فضلی خانی)
- سایت انترنیتی
- مجله تربیت

شپږنپوه دوکتور محمد شريف خدران

احمد شاه بابا لوی شاعر او مؤرخ

احمد شاه بابا د ۱۷۴۷م. کال د جولای په پنځلسمه نېټه د شېر سرخ په لویه جرگه کې د افغانستان د پاچا په توگه وټاکل شو. د اندرام په تاریخ کې د احمدشاه بابا یو مکتوب ثبت شوی دی او دی د خپلې تاج پوشۍ نېټه همدغه پورته نېټه په گوته کوي. (۱: ۴۲ پاورقي) خو له بده مرغه چې د ښوونځیو او پوهنتونونو په تدریسي کتابونو کې نورې نېټې ښودل شوې، چې له تاریخي حقیقت سره ډډه نه لگوي.

که څه هم په یو شمېر آثارو کې د احمدشاه بابا د زیږیدو ټاټوبی ملتان ښودل شوی، خو دا یوه تاریخي غلطی ده چې له هندي منابعو څخه سرچینه اخلي. د احمدشاه بابا هم مهالی شاعر حافظ مرغزی پخپل اثر «د احمدشاهي شهنامه» کې چې په ۱۷۶۲م. کال یې لیکلی دی د احمدشاه د زیږیدنې ټاټوبی خراسان یعنې هرات را په گوته کوي. (۲: ۱۲) دغه اثر د لومړي لاس منابعو څخه گڼل کېږي او څرگندونې یې ثقه او سمې دي، بل دا چې د احمدشاه بابا پلار زمان خان د هرات واکمن و.

په ځینو تاریخونو کې د احمدشاه بابا د مړینې نېټه د ۱۷۷۳م. کال د جون میاشت ښودل شوې، چې دا هم یوه تاریخي غلطی ده. د احمد شاه بابا د مړینې سمه نېټه د ۱۱۸۶هـ کال د رجب شلمه (د ۱۷۷۲م. کال د ډسمبر ۲۳) نېټه ده. (۱: ۴۳۷)

احمد شاه بابا نه یوازې د معاصر افغانستان مؤسس دی، بلکې د خپلې زمانې یو لایق سیاسي واکمن، شاعر او مؤرخ هم و، چې په اړه یې دلته لنډ معلومات وړاندې کوو، خو د ښوونکو سره د تدریس په برخه کې مرسته وکړي او دغه لوی او تاریخي شخصیت په سمه توگه زده کوونکو ته ور وپیژني.

افغان مؤرخين په يوه خوله تاييدوي، چې احمد شاه بابا يو نوميالي شاعر او مؤرخ و، خو زه دلته يوازې د بهرنيو مؤرخينو نظريات را نقلوم، خو زموږ هېوادوال پر دغه حقيقت پوه شي چې احمد شاه بابا هېواد څخه بهر هم شهرت درلود.

انگريز ليکوال الفنسټن د احمد شاه بابا د سياسي وړتياوو تر څنگ د ده معنوي شخصيت ستايني او ليکي، چې يو مصنف او مؤرخ و. (۳: ۲۶۷) دغه راز امريکايي ليکوال آرنولد ليکي، چې دی د آسيا په تاريخ کې يو له وقار لرونکو شخصيتونو څخه گڼل کېږي، يو ځيرک پوځي قومندان او د يوه هېواد مؤسس دی. د دخپل سياسي او پوځي استعداد تر څنگ د يوه شاعر او مؤرخ په توگه استعداد درلود او د پوهې د فلسفې او ادبياتو روزنکي و. (۴: ۷۶)

هندي مؤرخ گنداسنگ ليکي، چې احمد شاه بابا په مدرسه کې يو څه زده کړې کړې وې، ځکه يې په پښتو او فارسي ژبو کې شعر ويلی او په دغه برخه کې يې ډېر استعداد درلود. اشعار يې د ژبې له مخې ساده او په جوړښت کې عنعنوي بريښي. خو د احساس په لحاظ هغه ډېر پاخه او فوق العاده دي. په ۱۳۱۹ هـ. ق. کال کې د اشعارو يوه مجموعه په کابل کې خپره شوې ده، چې سرليک يې «لوی احمد شاه بابا» دی. (۱: ۴۴۵-۴۴۶)

جرمني تاريخ پوه او فيلسوف انگلس د ۱۸۵۷م. کال په اگست کې د (افغانستان) تر سرليک لاندې مقاله کې ليکي: «احمدشاه ابدالي له خراسان څخه تر ډهلي پورې سيمه تر خپل فرمان لاندې ساتله، خو د سولې له روش څخه بې برخې نه و، دی يو شاعر او مؤرخ و. (۵: ۸۴)

روسي ليکوال گانکوفسکي ليکي، چې احمد شاه بابا هر وخت ډوډۍ ته عالمان او پوهان رابلل او له دوی سره يې په مذهبي او علمي موضوع گانو خبرې اترې کولې، د ادیبانو ملاتړ يې کاوه حتی د دربار منشي محمود الحسيني ته يې د دربار د مؤرخ دنده وسپارلې وه. (۶: ۴۹، ۴۱)

د احمد شاه بابا د پارسي شعر يوه بېلگه چې د مغولي پاچا محمد شاه د رباعی په ځواب کې يې ويلی دلته رانقلوو:

مايه صلحيم فلک در پی جنگ است اينجا

دل از اين حادثه بسيار تنگ است اينجا

ما تباهی زدگانيم درين بحر فنا

تخته کشتی ما پشت نهنگ است اينجا

(۷: ۲۳-۲۰)

احمد شاه بابا د شعر په ژبه خپل هېوادوال د علم او پوهې زده کړې ته هڅوي او وايي:

علم ګوره څه څرګنده لوی دریاب دی
 بیا هم دی را بهیدلی په څو باب دی
 دا د علم دریاب، هر چېرې محیط دی
 علم زده کړه چې د علم لوړ جناب دی
 دغه راز د شعر په ژبه خپلو هېوادوالو ته د علم ګټې داسې بیانوي:
 له څلورو خوا به دُر درته څلیري
 که د علم څراغ ته درته بل کړي
 روح له علمه روڼا اخلي هله زده کړه
 «احمدشاه» چې بد خوی په ښه بدل کړي. (۸: ۷۴-۷۵)

احمدشاه بابا په پښتو او دری شعر ویلی دی او وایي چې په عربي یې هم شعرونه ویلي دي. پوهاند حبیبی د احمدشاه بابا د شعر خصوصیت داسې بیانوي: «هغه یو مورالسټ شاعر و، وینا یې له تعقید او ابهامه تشه ده، لوړ افکار او د سوي زړه یرغ په ساده او خوږو الفاظو څرګندوي، ګران تشبیهونه، نه لري. له وینا څخه یې د پښتونوالی بوی راځي. مجبوره هم د پښتون په دود ستایي او د تصور او تخیل په دنیا کې هم د پښتونوالی تر حدودو نه وزي».

(۸: مقدمه ۱۱)

د احمدشاه بابا علمي او ادبي آثار په لاندې ډول در پېژنو:

۱ - پښتو دیوان:

تقریباً درې بیتونه لري لومړۍ وار په ۱۳۱۹ش کال د پوهاند عبدالحی حبیبی په سریزه او تصحیح د (لوی احمد شاه بابا) په نامه کابل کې چاپ شوی دی. د احمدشاه بابا د شعرونو دیوان دویم ځل په ۱۹۶۳م. کال د پېښور د پښتو اکاډمۍ له خوا د (دیوان احمدشاه ابدالی) تر سرلیک لاندې چاپ شوی دی.

دریم چاپ یې په ۱۳۵۷ش. کال د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا په ۱۳۵۷ کال شوی دی.

۲ - دری دیوان:

الفنستن پخپل اثر د (کابل سلطنت بیان) کې لیکي، چې احمد شاه په دری ژبه کې هم څه شعرونه لري. په (ګلستان مسرت) کې چې ۱۳۶ کاله وړاندې عبدالرحمن خان شاکر راټول کړی دی او په مصطفایي مطبعه کې چاپ شوی دی د (احمدشاه دراني) په نامه یې یوه پارسي رباعي راوړې ده. همدارنګه د پېښور په چاپ شوې نسخه کې د احمد شاه درې څلور غزلې چاپ شوې دي او وایي چې احمدشاه دری دیوان هم درلود. دغه یادونه د لوی

احمدشاه بابا د ديوان په سريزه او د کابل مجلې د دويم کال په څلورمه گڼه کې هم شوې ده.

۳ - عربي اشعار:

د احمدشاه بابا يو څه عربي اشعار هم پاتې دي، چې ترجمه او شرحه يې په پارسي ژبه د هغې زمانې نامتو عالم خان علوم ملا محمد غوث کړې ده.

۴ - علم گنج:

پر دغه اثر د لوی احمد شاه بابا پر مهال خان علوم ملا محمد غوث شرحه ليکلې ده. دا شرحه چې شرح الشرح نومېږي په ۳۰۰ مخونو کې ده او يوه نسخه يې د کابل په خطي کتابتون کې خوندي ده.

۵ - جامع الفوائد احمد شاهي:

دا رساله په پارسي ژبه د تصوف په باب کښل شوې ده، يوه نيمگړې خطي نسخه يې د تاجکستان د ختيځ پېژندنې په انستيتوت کې خوندي ده. (ددې مقالې ليکوال محمد شريف ځدران د دکتورا د تحصيل پر مهال (۲۰۱۲م. کال) کې هم ليدلې ده).

۶ - د افغانستان تاريخ:

حافظ نور محمد کهگدای د کابل مجلې د څلورم کال د دويمې گڼې په (۵۰) مخکې ليکلي دي چې احمد شاه بابا د افغانستان تاريخ په پښتو ژبه ليکلی و.

۷ - الفنامه:

الفنامه له معنوي لحاظه يو ځانگړی ډول نظم دی، چې د نړۍ په څو ژبو کې يې مثالونه شته. احمد شاه هم د پخوانيو پښتو شاعرانو په پيروي دوي الفنامې کښلې دي چې يوه يې په حفيف بحر کې ده او د پېښور چاپ ديوان په (۱۹) مخونو کې ځای شوې ده. دوهمه الفنامه يې خان علوم ملاغوث شرحه کړې ده او د (الف) څخه تر (داله) پورې د اتو تورو شرحه ده، نوموړی اثر ددې مقالې د ليکوال محمد شريف ځدران په کتابتون کې خوندي دی.

۸ - نامه احمدشاه بابا بنام سلطان مصطفى ثالث عثماني:

دغه ليک د پاني پت له تاريخي او بريالۍ جگړې (۱۷۶۱م.) وروسته د ۱۱۷۴-۱۱۷۳ هجري کلونو په اوږدو کې د ترکيې سلطان مصطفى ثالث بن احمد ته د احمد شاه بابا له خوا په چاپي (۸۴) مخونو کې کښل شوی دی. د دې ليک يوه نسخه د استانبول د باش وکالت ارشيف په هغه برخه کې ساتل کېږي، چې د شاهانو او سياستمدارانو ليکونه په کې موجود دي. د ترکيې له نسخې څخه کاپي په دېرشمو کلونو کې راوغوښتل شوه او د تاريخ د

ټولنې له خوا استاد غلام جيلاني جلالي ته دنده وسپارل شوه چې تعليقات او تخشيه ور باندې وکاري او چاپ ته يې وړاندې کړي. هماغه و چې د نوموړي کار له بشپړيدو وروسته د تاريخ د ټولنې له خوا دغه ناياب اثر په ۱۳۳۶ ش. کال چاپ شو. (۹: ۷-۵)

دغه اثر د دويم ځل لپاره د دانش خپرندويه ټولنې له خوا په ۱۳۸۳ ش. کال په پيښور کې چاپ شو او دا دی زه د همدغه چاپ له مخې نوموړی اثر تاسو ته در پېژنم.

احمد شاه بابا په دغه ليک کې افغانان د (جليل افغان) ملت په توگه د ترکيې سلطان ته ورپېژني او هم د افغانستان د هغو نومياليو ذکر کوي چې په هندوستان کې يې پراخې واکمنۍ درلودې او ليکي، چې د هندوستان په پراخه خاوره کې (۲۹) جليل الشان افغان مشرانو، لکه بهلول، سکندر، فيروز شاه، شېرشاه، ابراهيم شاه او نورو سترې واکمنۍ په دغه هېواد کې درلودې او له نيکنامۍ ډک رول يې لوبولی دی. (۹: ۱۹، ۲۲)

احمد شاه بابا د يوه سياسي او فرهنگي واکمن په توگه د لرغونې آريانا د سرحدونو د بيا احيا او د معاصر افغانستان د بنسټ ايښودلو ملي او تاريخي وياړ گټلی دی، هغه د خپلو نیکو کړنو او خدمتونو په وسيله د بابا لقب وگاټه. ده په خپلو تاريخي سوبو سره د افغانستان بيرغ د آريانا په گوت، گوت ورپاوه، افغانان او افغانستان يې نړۍ ته ور وپېژند.

گرينگوريان ليکي چې احمد شاه د خپلې واکمنۍ د يووالي او د لا پياوړتيا په موخه ډېر زيات سياسي او اقتصادي اقدامات وکړل او په دې برخه کې يې د ملي او مذهبي ډلو او د افغان له ملي ننگ او له واحد افغان ملت څخه ملاتړ تر لاسه کړ. (۱۰: ۷۰) سراولف کارو پخپل اثر کې احمد شاه بابا ته د افغان نابغه خطاب کوي، کلک سپری او د ټينگې ارادې خاوند او فاتح يې گڼي. (۱۱: ۳۸۸)

نتيجه:

احمد شاه بابا د افغانستان يو نامتو، لايق سياسي او فرهنگي واکمن و، چې په ملي او نړيواله کچه د شهرت او محبوبيت څښتن دی. د ملي او نړيوالو علمي منابعو پر بنسټ يو لوی شاعر او مؤرخ و. دده علمي او ادبي آثار په مقاله کې معرفي شول او دی د يوه شاعر او مؤرخ په توگه ثابتوي. زما د ليکنې هدف همدغه و، څو د پوهنتونو استادان او ښوونکي د ده فرهنگي شخصيت په ښه وجه وپېژني او خپلو زده کوونکو ته يې ور معرفي کړي.

مأخذونه:

- ۱ - ډاکټر گنداسنگ، درانی احمدشاه، د نصرالله سوبمن ژباړه، کابل: دولتي مطبعه، ۱۳۶۲.
- ۲ - حافظ مرغزی، احمدشاهي شاهنامه، د مشتاق احمد ترتیب او تدوین، پېښور: پښتو اکاډمي، ۱۹۶۵.
- ۳ - مونت سټوارټ الفنستن، د کابل سلطنت بیان، دویم ټوک، د ډاکټر محمد حسن کاکړ ژباړه، کابل: د علومو اکاډمي، ۱۳۶۱.
- ۴ - آرنولد فليچر، افغانستان د سوبې لویه لار، د عبدالجبار نادر ژباړه، کابل: د علومو اکاډمي، ۱۳۶۹.
- ۵ - مارکس، انگلس، پیرامون استعمار، مسکو، د پروګرش نشراتی اداره، ۱۹۸۴.
- ۶ - یو. و. گانکوفسکی، د درانیانو امپراتوري، د ډاکټر گل محمد نورزی ژباړه، کابل: د علومو اکاډمي، ۱۳۵۷.
- ۷ - د احمد شاه بابا دیوان، کابل: د علومو اکاډمي، ۱۳۵۷.
- ۸ - د احمد شاه بابا دیوان، کابل، ۱۳۱۹.
- ۹ - نامه احمدشاه بابا بنام سلطان مصطفی ثالث عثمانی، د غلام جیلانی جلالی تعلیقات او تحشیه، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۳.
- ۱۰ - وارتان گریګوریان، ظهور افغانستان نوین، د علی عالمی کرمانی ژباړه، تهران، ۱۳۸۸.
- ۱۱ - سراولف کارو، پښتانه، د الحاج شېر محمد کریمي ژباړه، پېښور: دانش کتابخانه، ۱۳۷۸.

مؤلف عطا الله غياثي

ترس از دیدگاه روانکاوی

همچنین در شکل گیری و توضیح شخصیت انسان و روابط اجتماعی وی ترس جزء یکی از فاکتورهای اساسی محسوب میشود. که درست سنجیدن نقش آن در روانشناسی و روانکاوی و همچنین در جامعه شناسی بسیار حائز اهمیت میباشد.

زندگی بسیاری از انسانها توأم با ترس است و این در حالی است که شاید اغلب آنها بر علت و حتی وجود ترسهای خویش ناآگاهند و عدم خشنودی خویش را از زندگی و رفتارهای ناشی از ترس خود را جزء شخصیت خود دانسته و می پندارند که شخصیت آنها اینچنین شکل گرفته و این شخصیت منحصر به فرد آنها و غیر قابل تغییر است. بدین معنی آنها اجازه بازشناسی خویش را از دست داده اند.

ترس یکی از اجزاء پایه ای روانپزشی (نوروزها) است. بر اساس منشاء، شدت و نوع تظاهر بیرونی آن، فروید ترسها را بر سه قسم تقسیم کرده است: الف ترسهای منطقی ب ترسهای ناپهنجار پ ترسهای اخلاقی.

ترسهای منطقی عللی روشن و معین در محیط انسان دارند و شدت و ضعف این گونه ترسها رابطه ای مستقیم با شی و یا عامل ترس زای محیط انسان دارد.

فروید در اینباره می نویسد: (خطر منطقی، عبارت از خطری است که ما بر آن واقف هستیم، ترس منطقی ترسی است که ناشی از این خطر واقعی باشد) بنا براین ترس منطقی عبارت است از واهمه داشتن در برابر چیزی و این احساس همانقدر منطقی و منطبق بر واقعیات است که لازم و حیاتی نیز هست. بدون وجود این (احساس محافظ) زندگی انسان نمی تواند ادامه بیابد.

ترس منطقی همانقدر برای حیات انسان لازم و ضروری است که احساس درد کردن: درد به ما اخطار میکند که در کارکرد ارگانیسم بدن ما خللی بوجود آمده است و از اینرو هشدار می‌دهد که اگر به آن توجه شود، میتوان آن را تحت مداوا قرار داد و به سلامت روانی دست یافت. همینطور ترس منطقی هشدار می‌دهد که باعث میشود که ما در محیط خطرناکتر را بیشتر مراقب خود باشیم.

برخلاف ترسهای منطقی علل و منشاء ترسهای نابهنجار برای فرد ناروشن و ناآگاهند. هم از این روی است که انسان مبتلا به ترسهای نابهنجار ابتدا باید در صدد برآید تا برای ترسهای خود علتی بترشد. بغرنجی این مساله در اینجاست که در راه یافتن علل ترسهای نابهنجار، تمایل به منطقی جلوه دادن این ترسها توسط ابداء عوامل خارجی بیربط و نسبت دادن احساس ترس خود به این عوامل، بسیار شایع است. یافته های تائکونوی روانکاو به ما می آموزند که ترسهای نابهنجار زاده به خطر افتادن محرکهای غریزی انسان میباشد و به عنوان ندایی هستند که از ضمیر ناخودآگاه انسان (او) یا (ضمیر) سر بر می آورند. بدین معنی که یکی از غرایض انسان که نیاز به ارضاء شدن دارد مورد سرکوب واقع شده و اثر این سرکوبی بر (ضمیر) انسان علت اینگونه ترسهای نابهنجار را شکل میدهد.

نوع سوم ترس، یعنی ترسهای اخلاقی و یا وجدانی، منشایی کاملاً اجتماعی دارد. به اعتقاد فروید اینگونه ترسها زاده تسلط سرکوبگرانه (فراخود) بر اجراء دیگر ساختمان روانی انسان است. بدین معنی که ساختارهای اخلاقی، عرف و عادات اجتماعی، که در ساختمان روانی فرد خود را به عنوان (فراخود) یا (من برتر) متجملی می سازند، بعنوان نیرویی مسلط و سرکوبگر غرایض فرد نمایان میشوند. هرچه دامنه محدودیت هایی که یک جامعه بر اساس ساختارهای اخلاقی و عرف و عادات اجتماعی بر فرد تحمیل میکند وسیعتر باشد و هرچه این محدودیت ها در تعارض بیشتری باغرایض جسمی و ذهنی انسان قرار بگیرند به مراتب دامنه شیوع ترسهای اخلاقی در بین انسانهای آن اجتماع وسیعتر است. ذکر این نکته نیز با اهمیت است که شکل، محتوا و دامنه ترسهای اخلاقی و یا ترسهای وجدانی در یک جامعه معین نیز همواره در حال تغییر و دگرگونی است. بر اساس نظریه های پیرامون ترس در روانکاو یعنی (نظریه های اخطار) می بینم که

محتوای ترسها از طرفی از این جامعه تا آن جامعه تفاوت هایی را نشان می دهد، ولی در اساس محتوای ترسها تفاوت های چشمگیری را نمی بینیم.

به طور مثال: ترسهای غالب در زمان فروید عبارت بودند از ترس از بلندی، ترس از مسافرت، ترس از عقیم شدن و غیره. این اشکال ترس را در این دوره نیز می توانیم مشاهده کنیم؛ اگرچه اینها دیگر امروزه اشکال غالب ترس را نمی سازند. یا از طرف دیگر میبینیم که (ترس از عفونت) (میکروفوبیا) که در زمان فروید یکی از اشکال شایع ترس را بخود اختصاص میداد بمرو و به کمک داروهای ضد عفونیت (آنتی بیوتیک ها) همه گیر بودن خود را از دست داده است و بجای آن امروز شاهد ترس از ایدز (بخصوص در جوامع غربی) هستیم. ترس از ایدز همان علائم بیمارگونه ای را دارد که ترس از عفونت در زمان فروید داشته است.

به این دلیل سوال عمده و مهمی که در ورای اشکال متعدد ترس مطرح میشود عبارت از این است که تاثیرات و بازتاب های روانی ترس برساختمان روانی انسان چگونه است؟ به طور مثال میتوان دید که (ترس ایدز) بعنوان بیماری که بر اثر رابطه جنسی با فرد مبتلا به ایدز انتقال می یابد، تاثیر موز و شدیدی بر (فراخود) و یا (من برتر) دارد و آنچه را که به لحاظ ذهنی ترغیب میکند عبارت است از قابو شدن رابطه جنسی ومتعاقب آن گریختن از برقراری رابطه جنسی.

اینگونه اشکال ترس و اشکال دیگری مانند(ترس کوچکی در برابر جهان بزرگ) و جزء اینها که برای آنها منشاء واقعی در جهان تکنالوژیکی کنونی میتوان یافت، بدون شک میتوانند جزء ترسهای منطقی بحساب آورده شوند ولی در عین حال مرزهای بین ترسهای منطقی، ترسهای نابهنجار و ترسهای اخلاقی را نمی توان براحتی از یکدیگر تمیز داد . و به همین ترتیب میتوانیم نکات چند در باره ترس را ذیلاً بیان نمائیم.

هراس چیست؟

واژه هراس که در زبان یونانی به آن (فوبیا) میگویند به معنی ترس عمیق از اشیاء و یا از محیط هایی

است که فی النفسه برای انسان خطری دربر ندارند ولی در فرد مبتلا تولید ترس میکنند. برای مثال افرادی وجود دارند

که از دیدن موش به وحشت می افتند، یا از سوار شدن در آسانسور احساس وحشت میکنند و یا از دیدن اشیاء بیخطر دیگر مانند یک آمپول ساده به وحشت می افتند . بهر حال خصلت مشترک انواع هراس ها عبارت از این است که اشیاء

و يا محيط هايي كه موجب اضطراب در شخص ميگردند في النفسه بي آزارند و براي شخص هيچ خطري در بر ندارند.

براي نخستين بار واژه (فوبيا) توسط استنلي هال (۱۹۱۴) در روانشناسي بكار برده شد. وي بيش از ۱۳۲ نمونه از هراسهارا رده بندي كرده و آنها را با مشتق هاي يوناني آن كلمات ارايه كرد:

آيلورافوبي_ ترس از پشك، آكروفوبي_ ترس از بلندي، آنتروفوبي_ ترس از گلهاء، برونوفوبي_ ترس از رعدو برق، باكتريوفوبي_ ترس از باكتريها و غيره.

منابع:

۱- هافمن، كارل و ديگران روانشناسي عمومي، ترجمه هادي بحيرايي نشر ارسباران،

تهران

۲- روانشناسي جلد اول و دوم ترجمه محمد نقي براهني انتشارات رشد، تهران

۳- هيلر، رجينا و ديگران: معجزه تقويت مهارت هاي يادگيري؛ ترجمه فاطمه فاضلي،

انتشارات نصير، تهران

د سرمؤلف مرستياله فروزان خاموش

په ولسي ادبياتو کې د ښځو ژوند

لنډۍ د پښتون ولس هغه ولسي سندره او يوښتيز شعر دی چې روزنه او پالنه يې په کېږدی، خيمه، کوډله، څپړه، بانډه، کلي دغره او راغه په چاپېريال کې شوېده او له دغه سپيڅلي ژوند څخه يې هغه اغيز او احساس را اخيستی چې دهر سړي د زړه په تل کې وړلويږي.

لنډۍ د پښتنو دملي او ولسي ادب په لړيو کې ځانته يو ځانگړی گلورين شعر او ادبي ارزښتناکې در دانې دي، دولسي ادب په سمسورين او گلستان کې درنگينو گلونو په څېر را ټوکېدلي او غوړېدلي دي. لنډۍ ته ځېنې کسان له زړه څخه راختلی غږ يا (د زړه خبرې وايي) پښتو نرينه او ښځو په خپل نالوستې ژبه ورته داسې نوی ادبي او هنري رنگ ورکړی چې په شعري دنياگۍ کې به يې د ښايست، کيفيت، خوند، او اغيز له مخې سيال او جوگه نه وي.

دلنډيو شاعران او ويونکي معلوم نه دي او نه په چا پورې منسوبې دي د پښتنو دکليوالي ژوند بېلابېلو اړخونو پکې داسې انعکاس موندلی چې جوړشوي ذهني تصويرونه يې اعجاز کوي او داسې اغيزمنې مطرح کيږي چې د پښتني ژوند ټوله فلسفه په خپلو څپو کې رانغاړي يعني هغه په کوزه کې د سمندر کيسه ده.

لنډه داچې لنډۍ د پښتون ولس خورا لويه ادبي شتمني او غوره پانگه ده، په دې پانگه کې دبشري افکارو او تجربو زېرمه، دزرگونو کلونو په اوږدو کې دلنډيو په ذريعه راټوله شوېده اوله نيکه مرغه په ځانگړو قالبې او خوږو الفاظو کې خوندي ساتل شوی ده. لنډۍ د پښتو ژبې دفولکلوري

شعرونو په لړ کې واقعاً ډېول بشريت دفولکلوري شعرونو د عظيمې شتمنۍ يوه مقدمه او غوره برخه ده.

لکه چې وايي: " دلنډيو يو ستر اهميت دادی چې دهغه سندريز خصوصيت او آهنگ جوړونکي فطرت دنړۍ په ټولو فولکلوري شعرونو کې ممتاز او ساری نه لري " د شفايي ادب دلنډيو په گلورينو گلدستو کې داسې لنډۍ هم شته چې د پښتنو د ژوند د ټولو خواوو مظلوميتونه او معصوميتونه پکې داسې رانغښتل شوي چې له محدوديتونو ډک او مړ اوې جذبات يې له ورايه څرگنديږي.

پښتنې مېرمنې او پېغلې خپل سپېڅلي احساسات او جذبات د ټولنيز ژوند په روايتي بنديزونو کې دلنډيو په ژبه وايي او ددغې ژبې په وسيله يې دخپل سوي زړه په براس کې نه يوازې دکورنۍ او ټولنې له خوا ورسره زور او زياتی او محدوديتونه انځور کړي. بلکې دکليوالي ژوند ټولې ناخوالې او منفي ارزښتونه يې هم په ډېره رسا، تيره او انتقادي ژبه بيان کړي دي، او څومره چې دغه محدوديتونه زياتيږي او ظلمونه له خپله حده تېری کړي دا دگيلو او شکو ژبه هم په صراحت سره چليري.

د پښتنو پېغلو يا مېرمنو دمخرومو زړونو دغه لوړ غږ يا گېلې زياتره له خپلې کورنۍ لکه پلار، ورور او تره څخه دي، کله هم دکلي او ولس له خانانو او زورگيرانو څخه او داسې هم شويدي چې له بل چاڅخه څه ونه شي ويلای نو بيا خپل تقدير او نصيب ته خطاب کوي، لکه پدې لاندې لنډيو کې به د داسې خوږمنو او دردمنو زړونو حالات وگورو:

زما دې څه نصيب کړ خدايه	-	لکه ريدي په بيا بان ورژېدمه
که نصيبونه دغره خس وای	-	ما به دا خپل نصيب ته اور ورکړی ونه
رڼه په داسې اور دې وسوم	-	نه يې لوگی شته نه يې تاوچاته ورځينه
پلاره کلا دې هديره شه	-	چې ترېنه وځي په ژړا ملالې نجونه
وروره کوډله دې اور واخله	-	سرکې مڼه دې په کارغانو وخوړمه
ميرنی وروره خدای دې ورک که	-	لکه چې زه دې له خپله کوره ورکه کړمه
ورور مې ټوپک زه يې مرمی يم	-	په تورو غرو يې وويشتم ورکه يې کړمه
که زما برخه خواړه نه وای	-	چېرته موډې چېرته زما سپين مړوندونه
زما سالو کې گرمي کيږي	-	په زړه ظالم موذي مې اورته کشوڼه
زما دمخ تغمو ته گوره	-	موذي داستا په سريگا وهلې يمه

- دموذي دا کبر ذوال کړې - چې په هر سوک مې پښتې غبرگې ماتونه
- خاونده بيا دې ماسخوتن که - په نارضا کټ کې مې رپردي اندامونه
- خدایه ! په نيمو شپو کې نارۍ شوې - مور له بچيو بيلوۍ چيغې وهينه
- نجلۍ په باغ کې سره مڼه وه - زور قوماندان يې به چيچنو داړو خورينه
- لکه څنگه چې ولسۍ ادبيات يا په خصوصي توگه لنډۍ ديچلو کلتوري او ټولنيزو پديدو
- محصول دي او دټولنې له تحولاتو څخه اغيزمنې او ورسره جوختې بدلون مومي، نو په هره سيمه کې
- چې لنډۍ يې په غير کې پالل کيږي. دخپلو ټولنيزو ارزښتونو او اخلاقي معيارونو په حدودو کې نوې
- موضوعگانې، نوې تعابير او نوي اصطلاحات مني، لکه پدې لاندې لنډيو کې:
- پيسې له بل هېواده راوړه - به وطني پيسو مې پلار نه درکوينه
- زما هېوکي ورته يوسۍ - که مې آشنا اناتومي پرې زده کوينه
- دام يې د زړه فزيولوژۍ ده - د يار خيالونه راته هر دم يادوينه
- د يار د عشق په فارمکو کې - که مې نصيب دیکلوفينک د ديدن شينه
- زما د زړه ښيښې دې پرې کړې - دغه ظالم ته الماس چا ور کړېدينه
- زړه مې ليلون بيلتون درزی دی - دغم ماشين يې په گڼډلو کې شکوينه
- زموږ ملي لنډۍ په ساده ژبه او سوچه خيالو کې ټولې طبيعي جوړې شوي دتصنع او تقليد هېڅ قلم
- پکې نه دې چلېدلۍ په ملي ذوق او دعمومو پښتنو له سپيڅلې طبيعت سره برابرې منځ ته راغلي دي.
- په لنډيو کې ولسونه هغه څه راوړي چې په خپل ژوند کې يې په رښتني توگه احساس کړي بيا يې
- په خپل رنگ او خوند سره بيان کړيدي.
- په وروستيو وختونو کې داسې لنډۍ او نورولسې ادبيات را منځ ته شوي چې دهېواد سياسي
- حالات او جريانونو او دهغوۍ په اړوند دعامو خلکو ذهنيته او نور مسايل په صراحت سره پکې
- څرگنديږي. دمثال په توگه به دطالبانو په اړه لنډۍ وگورو:
- زما زوگۍ د کابل غرونه - مدام پرې اوړي د سکروټو بارانونه
- د طالبانو په حکومت کې - دا خواږې نجونې څوک تعليم نه ته پرېږدينه
- طالبه خدای دې ليونۍ کړه - په نجونو مه کړه د لاندو لښتو وارونه
- د طالب توره لونگۍ خوند کا - نه مې خوښيږي د خلقيانو پلن برېتونه
- زما طالب له کوچو سپين دی - زړه مې شين دی په جنگو کې به مړ شينه

نجلی ته دپلار کور دپاچاهی تخت دی چې دماشومتوب او پېغلتوب دبی غمی او نازدانه گی وختونه پکې تیروي او کله چې دپلار له کوره څي نوپه سرو سترگو رخصتيري ، او دځاوند په کور کې دتېر ژوند هوسايي او دکورنی مینه او نازونه په آسانی سره نه شي هېرولی، خو دوخت په تېرېدو سره چې مسولیتونه ورله غاړې شي او دهغو له مینې څخه لرې پاتې شي نو بیا دخویندو، ورونو، او نورو نژدې خپلوانو لورینه او مینه ناکې اړیکې په ډېر حسرت سره یادوي او په دې ډول یادولو سره دخپل زړه سود او تسل کوي لکه په دې لنډیو کې :

زړه مې ماشوم شو راته ژاړې - له مانه غواړې مور وپلار کجیران وروڼه
 زړه مې دې پلار په کور کې ستون شو - مورې لږ پام ورته کوه چې ماشوم دینه
 چې خویندې کښینې وروڼه ستایي - چې وروڼه کښینې خویندې بل ته ورکوبینه
 له مانه ولې مرور یې - کم عقله وروڼه په پردې اختیار کې یمه
 په رنگ بدرنگه موزیګي کړم - په زړګي زنگه یې دکور خبرو کړمه
 د توتو پانې مې خوراک وي - خوراک مې مه وای دپردې کور پلورونه
 د پېغلو زړونو ته سلام ده - چې دجانان لپاره مور او پلار پرېردینه
 بې وروڼه خور په کلي راغله - آواز یې وکړ شپه به چا کره کومه؟
 د موزی دې ظلم ته گوره - چې پښه را واچوې پښتې مې ماتوبینه
 په لنډیو کې ویره ، دروغ او ټګې نشته کوم حقیقت چې چاته محسوس شو. تخلیق کوونکي یې په خپله اغېزمنه او بې تکلفه خو رنگینه ژبه بیانوي، دوی په تشبه گانو، کنايو، استعارو او رمزونو پسې نه گرځي خو ویناوې یې له ډېرو اغېزمنو خوندونو ډکې وي چې دخلکو ویده جذبات او احساسات را پاروي:

د زړګي حال ویلی نه شم - لکه خوله پټې تنور بلې لمبې خورمه
 ژوند لکه اور، مینه لوګی شوه - په اور کې وسوم په لوګي شوم لوخړنه
 زما د دواړو سترگو توره - ستاله پیغوره تکه توره ناسته یمه
 دتا د دوو سترگو لپاره - د کلي جنگ دکور خبرې تیرومه
 زما د زړه د سرازغیه - نه دې ایستی شم نه دې حال ویلی شم
 ستا د یوې ورځې خداوه - زه به ژړا درپسې ټول عمر کومه
 نه سپلنی شوم نه لوګی شوم - نه لېونی شوم نه مې زړه صبر کوبینه
 نه دې لوګی شته نه لمبه شته - د مینې اوره په زړګي دي کباب کړمه

- لوگي، لمبه دې نه ښکارېږي
- د نصيب اوره په زړگي دې کباب کړمه
- رنگ ته مې گوره، حال مې پوښته
- پرون لمبه وم، نن سکاره درېسې يمه
- زما د لرې وطن ياره !
- رنگ مې دې هير دی په نامه دې يادومه
- په تا به کوم وطن رڼا وي
- زه د هجران په ترورمۍ کې ناسته يمه
- مسافر ته شوې، گرمه زه شوم
- خوښدو دې وخوړم په ډېرو متنونو
- که دیدن کړې تلوار راوکړه
- په سپين کفن مې پټوي شينکي خالونه

ماخذ:

۱. شاهين ، سلمی . (۱۸۹۴م کال . روهي سندرې . پېښور : پښتو اکاډمي .
۲. □ . (۱۹۸۹م کال . پښتو ټيپي . پېښور : پښتو اکاډمي .
۳. حبيب زوی ، عبدالرحمن احساس . (۱۳۸۲ل کال . نری نری باران دی . کابل : دانش خپرندويه ټولنه
۴. وطنمل، جمال الدين کال (۱۳۶۲ل) پښتنی فولکلور
- کابل: د ښوونکو د روزنې ریاست
۵. ولسی سندرې: کال (۱۳۶۶ ل) دریم ټوک، کابل د قومونو او قبايلو وزارت.

خلاقیت و رشد آن در کودکان

نتایج تفکر نامعقول، به نتایج متفاوت و مولد بیندیشد که حاصل آن، رضایت شخصی و احتمالاً خوشنودی دیگران خواهد بود».

بنابراین، خلاقیت، یک جریان ذهنی است که از فرد معینی و در یک زمان مشخص دیده می شود؛ جریان که در نتیجه آن، یک اثر جدید هم از مفکوره یا چیزی نو و متفاوت - تولید می شود. تولید جدید و متفاوت، می تواند کلامی یا غیر کلامی و عینی یا ذهنی باشد. در مطالعه پیرامون خلاقیت، به دو نکته مهم زیر باید توجه داشت:

۱. اول آن که خلاقیت می تواند خلق اشکال یا صورت های جدیدی از مفکوره ها یا تولیدات کهنه باشد. در این صورت، بعضی فکرها و مفکوره های گذشته، اساس خلاقیت های تازه است.

۲. دوم این که خلاقیت امری انحصاری است و حاصل تلاش فردی و تنها یک موقعیت یا مسئله عمومی نیست؛ از این رو، فردی ممکن

قبل از اینکه در باره پرورش خلاقیت در کودکان را به رشته تحریر بگیرم لازم و ضروری است که یک روشنی در باره خود خلاقیت داشته باشم تا با روشنی آن بتوانیم جایگاه خلاقیت را در پرورش کودک به صورت کلی درک و ارزیابی کنیم.

خلاقیت، مهم ترین و اساسی ترین قابلیت و توانایی انسان و بنیادی ترین عامل ایجاد ارزش است که در همه ابعاد و جوانب زندگی انسان نقش کاملاً حیاتی ایفا می کند. خلاقیت و نوآوری از والاترین ویژگی های انسان است.

واقعیت این است که تا کنون، روان شناسان و محققان، برداشت های متفاوتی از این کلمه داشته و تعاریف متنوعی از آن ارائه کرده اند. وجود چنین اختلاف نظری، ناشی از ماهیت پیچیده آن است. برخی در تعریف خلاقیت، گفته اند: «خلاقیت، ترکیبی است از قدرت ابتکار، انعطاف پذیری و حساسیت در برابر نظریاتی که یادگیرنده را قادر می سازد خارج از

است چيزی را خلق کند که قبلاً هيچ گونه سابقه ذهني از آن نداشته باشد؛ اگر چه آن چيز به صورت‌های مشابه يا کاملاً يکسان قبلاً توسط شخص ديگري و در موقعيت خاصی خلق شده باشد.

خلاقيت، مستلزم بهره گيري از نوع خاصی، جريان فکري است؛ چيزی که يکی از روان شناسان، به نام گيلفورد، آن را «تفکر واگرا» ناميد؛ تفکري که به گونه‌ای متفاوت از جريان عام فکري جامعه، در حل مسائل، نمود پيدا می کند.

به عبارت ديگر، فرد خلاق، تمايل دارد که مسائل مختلف را به طريقه‌های متفاوت حل کند؛ هر چند در ظاهر، يک راه حل بيشتر برای آن وجود ندارد.

با توجه به روشن شدن تعريف خلاقيت، به پاسخ اين پرسش می پردازيم که چگونه می توان خلاقيت را توسعه و گسترش داد؛ ولی قبل از آن بايد گفت که خلاقيت، امری توسعه پذير است و همه افراد، از توانایی بالقوه خلاقيت برخوردارند. برای توسعه خلاقيت، به امور زير توجه کنيد:

۱. از آن جا که خلاقيت، امری فردی و شخصی است و هر کسی متناسب با توانایی های فردی و منحصر به فرد، می تواند به توسعه و گسترش آن اقدام نمايد، جهت تقويت اين امر، بايد به سراغ توانایی های فردی و منحصر به فرد رفت و به ارزيابی آن پرداخت.

۲. ميزان حساسيت در درک مسائل، نقش مهمی در خلاقيت دارد؛ بنا بر اين، با افزايش و گسترش دقت و حساسيت در درک مسائل، می توان به توسعه خلاقيت فردی کمک کرد.

۳. بدون شک، آزايش، تجربه و کنجکاوی، رابطه مستقيمی با خلاقيت دارند؛ پس برای رشد آن، بايد از طريق افزايش تجربه، تحقيق و انجام آزايش‌های متنوع و متکثر، اقدام کرد.

از طرف ديگر، يکی از ویژگی‌های مشترک ميان افراد خلاق که مورد قبول همه روان شناسان و محققان اين رشته است، وجود قدرت تخيل فوق العاده، در نزد همه کودکان و بزرگ سالان خلاق است.

چگونه خلاقيت را در کودکان پرورش

دهيم؟

خلاقيت، قابليتی است که در همگان وجود دارد اما نيازمند پرورش و تقويت می باشد تا به سر حدشکوفایی برسد. فرد خلاق کسی است که از ذهني جستجوگر و آفريننده برخوردار باشد. خلاقيت عبارت است از: توانایی ديدن چيزها به شيوه‌های جدی، شکستن مرزها و فراتر رفتن از چارچوب‌ها، فکر کردن به شيوه ای متفاوت، ابداع چيزهای جديد، استفاده از چيزهای نا مربوط و تبديل آن به شکل‌های جديد. از اين رو می توان نتيجه گرفت که خلاقيت جريان‌های ذهني و شخصيتی فرد بوده و به توليدات و آثاری منجر می شود که نو و بديع بوده، خاصيتی متکامل داشته و با واقعيت‌ها، منطبق بوده و در اصل به سود جامعه بشری هستند.

يکی از عوامل بسيار مهم در رشد و پرورش خلاقيت کودکان خانواده می باشد، که نقش مهمی در شکوفایی خلاقيت‌های کودکان دارد. از آنجا که کودک حساسترين مراحل رشد خلاقيت را در محيط خانه سپري می کند، محيط مناسب خانوادگی، شيوه و نگرش‌های

صحيح فرزندپروری در رشد و شکوفایی
خلاقیت سهم مهمی ایفا می‌کند.

نحوه تربیت و استفاده از شیوه‌های دموکراتیک
یا مستبدانه، اعمال نحوه انضباط و شیوه ابراز
محبت هر کدام به نوعی در پرورش یا سرکوب
خلاقیت کودکان مؤثر است. اساساً پرورش
عنصر انگیزشی خلاقیت باید در بستر خانواده
صورت گیرد، زیرا مستعدترین محیط برای
شکل دهی آن محیط کلامی و نظام تربیتی و
رفتاری خانواده است. کودک و نوجوان اوقات
زیادی را در خانواده سپری می‌کنند، بناءً این
طبیعی است که بیشترین تاثیر را نیز از خانواده
بپذیرند. بیان این نکته از آن روست که بگوئیم
هر چند می‌توان در محیطی غیر از خانواده
(مکتب یا جایی دیگر) به تقویت عناصر
انگیزشی خلاقیت مبادرت ورزید، اما تاثیر این
عوامل به اندازه و اهمیت عامل نخستین
نیست. پس بهتر است که هدایت‌ها و روش
های اتخاذ شده محیط دوم یعنی «محیط
یادگیری غیر از خانه» به محیط نخستین یعنی
خانواده نیز انتقال یابد و در آنجا هم مورد
تمرین و تقویت قرار گیرد؛ این انتقال زمینه
های تثبیت و تحکیم انگیزش خلاقه را بیش از
پیش فراهم می‌آورد.

در واقع والدین از طریق درگیر شدن در فعالیت
های خلاق کودک در رشد خلاقیت او سهیم
هستند. خانواده‌ها باید فرصت‌های لازم را برای
سؤال کردن، کنجکاوی و کشف محیط به
کودکان بدهند و هرگز آنان را تنبیه و تهدید
نکنند. زمینه رشد خلاقیت در خانه زمانی
فراهم می‌شود که به کودکان توان آزادی زیادی
بدهید و به آن‌ها به عنوان یک فرد احترام

بگذارید، از نظر عاطفی در حد اعتدال به آن‌ها
نزدیک شوید و بر روی ارزش‌های اخلاقی و نه
قوانین خاص تأکید نمایید. محیط خانه را به
صورتی در آورید که در آن فعالیت، بازی و
خنده به مقدار زیادی وجود داشته باشد. شما
کودکانتان سعی نمائید کارها را به روش‌های
جدید و جالب انجام دهید. با تشویق و تأیید
رفتار کودک و فراهم آوردن زمینه‌های مساعد
و در نظر گرفتن بازی‌های دلخواه او، قدرت
تخیل و خلاقیت کودک را تقویت کنید. خیال
پردازی‌های کودکان را سرزنش نکنید زیرا
خلاقیت او را محدود می‌سازید.

تحقیقات نشان می‌دهد که والدین کودکان
خلاق در رفتار خود هماهنگی بیشتری نشان
می‌دهند، کودکان خود را آنگونه که هستند
قبول دارند و آن‌ها را به کنجکاوی در باره
اشیاء و اموری تشویق می‌کنند و کودکان خود
را در انتخاب موضوعات مورد علاقه شان آزاد
می‌گذارند و کارها و برنامه‌های آنان را تحت
نظر دارند و پی‌گیری می‌کنند. شایسته است
والدین تا آنجا که امکان دارد کودکان خود را
مستقل بار آورده و در ایجاد اعتماد به نفس،
آنان را یاری کنند و دستاوردهای آنان را با
آغوش باز بپذیرا شوند و هنگام شکست، به
جای سرزنش، راهنما و راه‌گشای مشکلات
کودکان خود باشند، تا کودکان بتوانند ضمن
احساس ارزشمندی در انجام کارها، راه حل‌ها و
عقاید غیر معمول و دور از ذهن را نیز
بیازمایند، چراکه چنین کارهایی پایه و مایه
اصلی خلاقیت است.

بعضی اوقات اگر کمی وقت و حوصله کنیم
متوجه وجود خلاقیت در بچه‌ها می‌شویم.

طريق می‌توانیم برای کودکان کمک کنیم تا خلاقیت شان را رشد داده و یک فرد مثمر به جامعه تبدیل شوند:

ایجاد سوال در ذهن کودک

برای ایجاد سؤالات تازه در ذهن کودکان، او را راهنمایی کنید. آموزش به کودک باید طوری باشد که او را به طرف پرسش‌های تازه هدایت کند. معلم باید هنگام جواب دادن به سؤالات کودک، او را به سمت مهارت‌های جدید سوق دهد و از به کار بردن کلماتی مانند بله، خیر، هرگز و امثال آن دوری کند. این نوع جواب‌ها نمی‌تواند ارتباط کاملی بین سؤالات کودک و معلومات قبلی او برقرار کند.

نظر خواهی از کودک

والدین و معلمین، نه تنها باید درباره امور مربوط به کودک، بلکه درباره امور خانه و مکتب نیز از او نظر خواهی کنند و عقاید او را مانند عقاید بزرگسالان در حضور خود، به بحث و گفتگو بگذارند.

احترام به عقاید کودک

به عقاید جدید و تازه کودکان احترام بگذارید. کودکانی که به نوعی خلاقیت آن‌ها برانگیخته شده، روابط و مفاهیم را درک می‌کنند. لذا والدین و معلمین آن‌ها ممکن است به آن‌ها توجه نداشته باشند و حتی گاهی او عقاید خود را چنان مطرح کند که بزرگسالان قادر به ارزشیابی و جایگزینی آن‌ها نباشند. تشویق کودکان به ابراز عقاید جدید، می‌تواند در رشد خلاقیت آن‌ها مؤثر واقع شود.

بهترین زمان برای اطلاع از خلاقیت کودکان، تماشای آن‌ها به هنگام بازی است. خلاقیت عامل مهم بازی است. کودک را در حالی که آزادانه و فارغ البال با مواد و اسباب بازی‌هایش سرگرم بازی است تماشا کنید. کودکان خلاق بعضی وقت برای هر یک از وسایل بازی خود موارد استفاده متفاوتی پیدا می‌کنند و قبل از اینکه از وسیله‌ای به سراغ وسیله دیگر بروند از آن به انواع مختلف استفاده می‌نمایند. کودک خلاق اکثراً از منابع خود به انواع و اشکال مختلف و زمانی حیرت انگیز استفاده می‌کند. ممکن است یک جعبه خالی برای کودک خلاق ارزشی به مراتب بیش از بهترین و پیچیده ترین اسباب بازی‌ها داشته باشد. کودکان خلاق می‌توانند با توجه به موقعیت و مکان خاص بازی را تغییر دهند، بازی‌های جدید خلق کنند، مقررات خاصی وضع کنند، رهبری بازی را در دست گرفته و با سازمان بندی منسجم چه به صورت فردی و چه به صورت گروهی بازی کنند. بازی این گونه افراد متنوعی بوده و می‌توانند با توجه به علایق خود و بازی کنان هدف‌های بازی را اعمال کنند. در مقابل کودکانی که از خلاقیت بی‌بهره بوده و یا خلاقیت کمی دارند در بازی‌ها نقش پیرو را به عهده گرفته، خود را ملزم به رعایت کامل مقررات بازی می‌دانند، تخطی از قوانین را جایز نشمده و بازی را بیشتر به عنوان وظیفه و کار تلقی می‌کنند تا وسیله‌ای برای رشد باشند، بنابراین سهم آن‌ها از لذت بازی کمتر از کودکان خلاق است.

در این قسمت می‌خواهم چند نکته رهنمود را برای والدین و معلمین ذکر کنم که از این

درخواست همکاری از کودک

از کودکان بخواهید که اشیاء و امور نیمه تمام را تکمیل کنند؛ از کودکان تقاضا کنید تا جملات نا تمام و داستان‌های ناکامل، تصاویر و نقاشی‌های نیمه تمام و حتی اشیاء ناقص را کامل نمایند. برای او اسباب بازی‌هایی بخرید که خودش بتواند آن‌ها را به یکدیگر متصل کند و با آن‌ها مدل‌های مختلف خلق کند.

پرورش حس کنجکاوی

حسن کنجکاوی در کودکان را پرورش دهید. برای این امر، هیچ چیز مثل پاسخ‌های صحیح و مناسب به پرسش‌های او مؤثر نیست. سؤال، در واقع انعکاس از ذهن تشنه‌ای است که می‌خواهد با دریافت جواب از فردی که بهتر از او می‌داند خود را سیراب کند، اگر چه احتیاج، باید فوراً برآورده شود اما کمی مکث بین سؤال و

منابع و مأخذ:

- ۱ - علی شریعتمداری، روان شناسی تربیتی، انتشارات امیرکبیر، ص ۴۰۹.
- ۲- غلامعلی افروز، مباحثی در روان شناسی و تربیتی، انجمن اولیاء و مربیان، ص ۱۰۰.
- ۳ - سیستم حل مسئله ابداعی و خلاقیت و نوآوری نظام یافته TRIZ. مجله مدیریت، انجمن مدیریت ایران، شماره ۵۹، فروردین ۱۳۸۱.
- ۴ - حمید رجایی. آفرینندگی، تفکر جانبی و باور دینی. چاپ اول. اصفهان: انتشارات شهر من، ۱۳۸۹. شابک ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۰۴۵-۸-۶
- ۵ - هنر خلاقیت در صنعت و فن. اوژان فانژ، حسن نعمتی، انتشارات امیر کبیر.
- ۶ - خلاقیت و نوآوری در انسان‌ها و سازمان‌ها» تیمور آقافیشانی انتشارات ترمه.
- ۷ - استرنبرگ، رابرت، راهنمای خلاقیت، تهران: دوران، ۱۳۸۷.
- ۸ - استرنبرگ، رابرت، روانشناسی شناختی. ترجمه کمال خرازی و الهه حجازی، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهی (سمت)، ۱۳۸۷. شابک ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۰-۲۴۵-۲.
- ۹ - نظام‌الدین فقیه، علم و فناوری ۹۶۴-۶۸۱۰-۰۸-یکس:شابک

جواب، غالباً می‌تواند افکار و مفکوره‌ای مفید جهت مباحثه و گفت‌وگو به بار آورد.

ویژگیهای کودکان خلاق:

۱. کودکان خلاق بعضی با آب و تاب حرف می‌زنند. ذکر جزئیات یک ماجرا و به تفصیل سخن گفتن می‌تواند نشانه قدرت خیال و تصور زیاد باشد.
۲. دقت و توجه شدید در گوش دادن، مشاهده کردن یا انجام دادن کاری دارند.
- ۳- شور و نشاط و مشغولیت‌های شدید جسمانی دارند.
- ۴- با دقت به اشیا و پیرامون خود می‌نگرند.
- ۵- اشتیاق به صحبت کردن درباره کشفیات با دیگران دارند.

د سرمؤلف مرستيال استاذ عنايت الله (عادل)

معاملات

هېه (بخش)

هېه او بخشش يوه ښېگڼه ده چې انسانان يې له يو بل سره کوي، په هېه (بخشش) سره د انسانانو ترمنځ مينه او خواخوږي رامنځته کيږي او په ټولنه کې د مرستې روحیه غښتلې کيږي. هېه په اسلامي شريعت کې ځانگړي احکام لري.

هېه (بخشش) په ايجاب او قبول سره صحيح کيږي او په قبض کولو سره بشپړيږي، که موهوب له (د عقد) په مجلس کې د واهب له امر پرته هېه قبض کړي روا ده، که (د دواړو) له جلا کېدو وروسته يې قبض کړي صحيح نه ده مگر دا چې واهب ورته د قبض اجازه وکړي.

هېه د (واهب) په دې وينا سره منعديږي: ومې بخښله، ومې کړه، دا خوراک مې درکړ، دا کالي مې ستا وگرځول، دا شی مې تر عمره ستا کړ، پر دې سپړلی مې سپور کړې او له سپړولو يې نيت بخشش وي.

هغه مال چې وېشل يې ممکن وي تر هغې يې بخشش روا نه دی چې وېشل شوی او جلا شوی نه وي.

د هغه مشاع مال بخشش چې وېشل يې ممکن نه وي روا دی.

چا چې مشاعه برخه بخشش کړه هېه يې فاسده ده، که يې ووپېشله او بيا يې تسليم کړه روا ده. که يې اوږه په غنمو او غوړي په کونځلو کې بخشش کړل هېه فاسده ده، که يې ژرنده کړل او بيا يې تسليم کړل روا نه ده. که مال د موهوب له په لاس کې و د قبض له نوي کولو پرته يې په بخشش سره مال څرخي. که پلار خپل صغير زوی ته کوم شی بخشش کړي نو زوی يې په عقد سره مالک

گرځي که څه هم قبض پکې نه وي رامنځته شوی. که پردی سړی ورته بخشش وکړي د پلار په قبضولو يې هبه بشپړي.

که یتیم ته بخشش وشو او ولي يې ورته قبض کړ روا ده. که د مور په غېږ کې و او مور يې ورته (بخشش) قبض کړ روا ده، همدا راز که د پردي په پالنه کې و (او) (بخشش) يې ورته قبض کړ روا ده) که عقلمن ماشوم د ځان لپاره بخشش قبض کړ صحيح دی.

که دوو کسانو يوه تن ته کور بخشش کړ روا دی. که يوه تن دوو کسانو ته کور بخشش کړ د امام ابوحنيفه په نظر روا نه دی، امام ابویوسف او امام محمد وايي: روا دی.

که پردي سړي ته يې بخشش ورکړ کولای شي چې بېرته يې ترې واخلي، دا کار مکروه دی مگر دا چې هغه يې عوض ورکړي يا په بخشش کې نه بېلېدونکي زياتوالی راشي، يا د عاقلينو يو تن مړ شي، يا د موهوب له له ملکيت څخه هبه ووځي.

که محرم خپلوانو ته بخشش ورکړ نو بېرته يې ترې نشي اخيستلای همدا راز ښځه او مېړه هم يو بل ته ورکړي بخششونه بېرته نشي اخيستلای.

که موهوب له بخشش کونکي ته ووايي: دا (مال) د بخشش په عوض، بدل يا مقابل کې واخله او بخشش کونکي يې واخلي د رجوع (بخشش بېرته غوښتلو) حق نه لري. که پردی شخص بخشش کونکي ته د موهوب له د خوا په خيراتي توگه عوض ورکړي او بخشش کونکي يې قبض کړي نو د رجوع حق نه لري. که د عوض نيمه برخه په استحقاق يوړل شي د بخشش هيڅ برخه بېرته نشي اخيستلای مگر دا چې پاتې عوض هم ورکړي او بيا بخشش بېرته وغواړي.

بخشش بېرته اخيستل صحيح نه دي مگر د دواړو په رضا يا د حاکم په حکم.

که بخشش شوی عين (د موهوب له په لاس کې) هلاک شي، بيا يې څوک په استحقاق يوسي او موهوب له يې پور پرې کړي نو موهوب له بخشش کونکي څخه هيڅ شی نشي غوښتلای.

که د عوض په شرط يې (مال) بخشش کړ د عوضينو قبض کول معتبر دي، کله يې چې يو له بله قبض کړ عقد صحيح او د بيعي حکم لري يعنې په عيب او خیار رؤيه سره رديري او شفعه پکې واجبيږي.

عمري بخشش موهوب له ته د هغه په ژوند کې او ورته و ته يې د هغه له مرگه وروسته روا دی.

(رقيي) د امام ابوحنيفه او امام محمد په نظر باطله او امام ابویوسف وايي روا ده.

چا چې وينزه له حمل پرته بخشش کړ، هبه يې صحيح او استننا يې باطله ده.

صدقه د هې په څېر ده (په حکم کې يعنې) له قبض پرته نه صحيح کيږي.

د هغې مشاع (برخې) خيرات کول روا نه دي چې د وېشلو وړ وي، که دوو کسانو ته يې څه شی خيرات ورکړ روا دی، په خيرات کې له قبض وروسته رجوع کول صحيح نه دي.

که چا د خپل مال د خيراتولو نذر وکړ نو لازم دي چې هغه جنس خيرات کړي چې زکات پکې واجب دی.

چا چې نذر وکړ چې خپل ملکيت به خيراتوي نو ورباندې لازم دي چې خپل ټول مال خيرات کړي او ورته به ويل کيږي: له شتمني څخه دې دومره سپما کړه چې په خپل ځان او کورنۍ يې مصرفوي تر څو نور مال وگټي، کله يې چې مال وگټلو ورته به وويل شي: دومره ورڅخه خيرات کړه چې پخوا دې د ځان او کورنۍ لپاره سپما کړی و.

شرح:

د هېې تعريف او مشروعيت: د کوم عوض او بدل پرته عين تمليک ته هبه ويل کيږي. په حديث کې چې په السنن الکبری کې راغلی، له رسول الله (صلي الله عليه وسلم) څخه روايت شوی چې فرمايي: «فادوا تحابوا». ژباړه: يو بل ته ډالی ورکړئ، تر منځ به مو مينه پيدا شي.

واهب: بخشش کوونکی.

موهوب له: هغه څوک چې مال ورته بخشش شوی وي.

د هېې عقد په ايجاب او قبول سره رامنځته کيږي، د هېې د عقد د بشپړېدو لپاره شرط ده چې د ايجاب او قبول په مجلس کې هبه شوی مال قبض شي، له مجلس وروسته يوازې د واهب په اجازه قبض روا دي. هبه په ځانگړو الفاظو رامنځته کيږي چې په متن کې يې يادونه وشوه.

د مشاع حق بخشش: مشاع حق په دوه ډوله دی: يو هغه چې جلا کول يې ممکن وي لکه دوه جريبه ځمکه چې د دوو تنو تر منځ برابره شريکه وي خو د هر شريک حق بيل شوی نه وي. دوی کولای چې ځمکه دوه برخې کړي او هر شريک يوه يوه برخه واخلي.

د مشاع حق بل ډول داسې دی چې جلا کول يې ممکن نه وي لکه دوه تنه چې په موټر کې سره شريکان وي، دوی دواړه له زيات تاوان پرته نشي کولای چې موټر په منځ نيم کړي او هر شريک يوه يوه برخه واخلي.

له پورتنۍ تشرېح وروسته وايو چې د وېش وړ مشاع حق له وېشلو وړاندې بخشش کېدای نشي خو هغه مشاع مال چې د وېشلو وړ نه وي بخشش کول يې روا دي لکه په موټر کې خپله مشاعه برخه هبه کول. که د وېشلو او جلا کېدلو وړ مشاع مال جلا او برخې برخې کړل شي نو بخشش يې روا دی لکه د مشاعې ځمکې وېشل او هبه کول.

په دانو کې د غوړو هبه کول ځکه روا نه دي چې غوړي لا تر اوسه معدوم دي او د معدوم هبه کول صحيح نه دي او کله چې دا عقد له لومړي سره باطل منعقد شي نو وروسته په جلا کولو او د غوړو په راپيدا کېدو نه صحيح کيږي.

په قبض کې استازيتوب: د کوچنيانو پلرونه د هغوی وليان دي او د هبې په قبضولو کې د هغوی استازيتوب کوي، همدا راز د کوچنيانو ټول شرعي استازي د هبې په قبضولو کې د کوچنيانو استازيتوب کوي او هبه صحيح گڼل کيږي. که کوچنی ممیز وي قبض يې صحيح دی.

د يو تن بخشش دوو کسانو ته: د يو تن له لوري دوو کسانو ته کور هبه کول ځکه روا نه دي چې په دې عمل سره په حقيقت کې په کور کې د دوو کسانو مشاعې برخې رامنځته کول دي او په مشاع شي کې قبض نه شي کېدای، بيا دا کور داسې مشاع مال دی چې د ويشلو وړ دی او د ويشلو وړ مشاع مال له جلا کولو وړاندې بخشش کول روا نه دي.

بخشش بېرته اخيستل: اصلاً د بېنل شوي مال بېرته غوښتل د مروت خلاف کار دی، خو بيا هم که بخشش پردو ته بې له عوض څخه ورکړل شوی وي له لاندې حالاتو پرته يې بېرته اخيستل روا دي:

۱. په بخشش کې نه بېلېدونکي زياتوالي راشي لکه په کور کې څاه وکيندل شي.

۲. واهب يا موهوب له مړ شي.

۳. هبه د موهوب له ملکيت څخه ووځي.

واهب نشي کولای چې محارمو، مېړه او ښځې ته ورکړل شوی بخشش بېرته وغواړي.

مسئله: که صفيه روا ته د سرو زرو بنگړی بخشش ورکړي او روايا په مقابل کې دوه جوړه جامې ورکړي، وروسته يو جوړ جامې په استحقاق يوړل شي، په دې صورت کې صفيه نشي کولای چې له روايا څخه بنگړی بېرته وغواړي مگر دا چې پاتې جوړه هم روايا ته ورکړي او خپل د سرو زرو بنگړی وغواړي.

عمري: دې ته وايي چې څوک خپل کور چا ته بخشش کړي او ورته ووايي چې زما تر مرگه دا کور ستا دی، يا ستا تر مرگه دا کور ستا دی گټه ترې اخله. په دې صورت کې بخشش صحيح او د وخت شرط باطل دی، د موهوب له له مړينې وروسته کور د موهوب له د وارثانو حق دی.

رقيي: که څوک چا ته ووايي: خپل دا کور مې تاته درکړ، که زه له تا مخکې مړ شوم نو کور ستا شو او که ته له ما مخکې مړ شوې نو کور به زما وي. د امام ابوحنيفه او امام محمد په نظر دا ډول هبه باطله او عاريت بلل کيږي خو امام ابويوسف وايي چې هبه صحيح ده.

صدقات هم د هبې حکم لري خو له قبض وروسته يې بېرته اخيستل روا نه دي.

وقف:

خلکو ته د گټې رسولو لپاره د خپل مال وقف کول يوه داسې لاره ده چې په دوامدار ډول ورڅخه گټه اخيستل کيږي. دا يو نېک کار او د بنده لپاره اجر لري. د امام ابوحنيفه په نظر وقف د واقف له ملکيته نه وځي مگر دا چې حاکم يې (په وتلو) حکم وکړي يا واقف وقف د خپلې مړينې پورې تعليق کړي او ووايي: کله چې زه مړ شوم نو کور مې د فلاني لپاره وقف دی. امام ابويوسف وايي:

وقف په محض وينا سره د واقف له ملکيت نه وځي. امام محمد وايي: وقف تر هغې د واقف له ملکيت څخه نه وځي چې د وقف لپاره يې سرپرست نه وي ټاکلی او هغه ته يې سپارلی نه وي. کله چې د اختلافاتو په پام کې نيولو سره وقف صحيح شي نو وقف د واقف له ملکيت څخه وځي او د موقوف عليه په ملکيت کې نه داخليري.

د مشاع (مال) وقفول د امام ابويوسف په نظر روا دي. امام محمد وايي: روا نه دي. د امام ابوحنيفه او امام محمد په نظر د وقف (عقد) تر هغې نه بشپړيري چې پای يې يوه دائمي جهت ته نه وي گرځول شوی، امام ابويوسف وايي: که پای يې مؤقت جهت ته وگرځول شي هم روا دی او له هغې وروسته د فقيرانو حق گرځي که څه هم يادونه يې نه وي شوې. د ځمکې وقف کول صحيح دي، د منقولو او ليردېدونکو شيانو وقف روا نه دی. امام ابويوسف وايي: که خپله ځمکه د غوايانو او بزگرانو سره چې هغه مريان وي، وقف کړي روا ده. امام محمد وايي: د آس او وسلې وقفول روا دي.

کله چې وقف صحيح شو بيا يې پلورل او تملیک کول روا نه دي، مگر د امام ابويوسف په نظر که (وقف) د مشاع مال په بڼه وي او شريک يې د وېشلو غوښتنه وکړي نو وېشل يې صحيح دي. د وقف له عايداتو څخه لومړی د وقفي آبادی جوړول واجب دي، که واقف دا شرط کړي وي او که نه.

که يې کور د خپل اولاد د اوسېدو لپاره وقف کړ نو جوړول يې هم په هغه چا دي چې پکې اوسيږي، که اوسېدونکي له جوړولو ډډه وکړه يا بې وزله و، حاکم به يې په کرايه ورکړي او په کرايه به يې ودان کړي، کله چې ودان شي بېرته به يې اوسېدونکي ته ورکړي.

د ودانۍ نېرېدلې توکي او وسايل به حاکم د ودانۍ په جوړولو کې لگوي که يې ورته (سملاسي) اړتيا درلوده، که نه تر هغې به يې ساتي چې ودانۍ يې بيا لگولو ته اړتيا پيدا کړي څو يې په کې مصرف کړي، دا روا نه دي چې د وقف د مستحقينو ترمنځ يې وويشي.

که واقف د وقف غله د ځان لپاره ورگرځوي يا يې سرپرستي د ځان کړي د امام ابويوسف په نظر روا ده.

که (واقف) جومات جوړ کړ تر هغه يې له ملکيت نه وځي چې له خپل ملکيت نه يې د لارې سره جلا کړی نه وي او خلکو ته يې پکې د لمانځه اجازه نه وي ورکړي، کله چې يو تن پکې لمونځ وکړي د امام ابوحنيفه او امام محمد په نظر د (واقف) له ملکيت څخه وځي خو امام ابويوسف وايي: وقف د واقف له ملکيت څخه په دې وينا وځي چې ووايي: دا (ځمکه) مې جومات کړ.

که څوک د مسلمانانو لپاره د اوبو گودر يا ودانۍ چې مسافر پکې اوسيږي يا رباط جوړ کړي او يا خپله ځمکه هديره وگرځوي د امام ابوحنيفه په نظر د ده له ملکيت نه وځي چې حاکم ورباندې حکم نه وي کړی.

امام ابويوسف وايي: په (تسه) خبره يې له ملکيت څخه وځي. امام محمد وايي: کله چې خلک له گودر نه اوبه يوسي، په سراي او وداني کې واوسيري او په هديره کې مړی خښ کړي نو د واقف له ملکيته وځي.

شرح

د وقف تعريف او مشروعيت: وقف په لغت کې بندولو او ساتلو ته وايي او د فقهاوو په اصطلاح کې د واقف په ملکيت کې د عين ساتلو او گټو خيرات کولو ته وقف وايي چې د عاريت په څېر دی. الله پاک په ډېرو آيتونو کې مسلمانان خيرات کولو ته رابللي او وقف هم د صدقې او خيرات کولو يو ډول دی. د صحيح البخاري د روايت له مخې عبدالله بن عمر (رضي الله عنه) له پيغمبر (عليه السلام) څخه د خپلې ځمکې د صدقه کولو په اړه سلا وغوښته، هغه (عليه السلام) ورته وويل: «ان شئت حبست أصلها وتصدق بها». که دې خوښه وي عين يې له ځان سره وساته او (گټې) يې صدقه کړه. دا حديث د وقف په مشروعيت او رواوالي دلالت کوي. واقف: هغه چا ته ويل کيږي چې خپل مال وقف کوي. موقوف: هغه عين چې واقف يې وقف کوي.

موقوف عليه: هغه جهت (افراد يا کار) چې د وقف گټې په هغوی مصرفيږي.

صيغه: هغه الفاظ او ټکي چې د وقف عقد ورباندې رامنځته کيږي.

آيا وقف د واقف له ملکيته وځي؟ د امام ابوحنيفه په نظر وقف د عاريت په څېر دی او د دوو حالتونو پرته د واقف له ملکيت څخه نه وځي، يعنې واقف کولای شي چې وقف پای ته ورسوي او وقف شوی عين او گټې يې په خپل ملکيت کې راولي. هغه دوه حالتونه دا دي:

۱. چې حاکم د واقف له ملکيت څخه د وقف په وتلو حکم وکړي.

۲. چې وقف د خپلې مړينې پورې تعليق کړي او داسې ووايي: کله چې زه مړ شوم نو زما کور دې فلاني ته وقف وي.

وقف شوی عين د واقف له ملکيت څخه وځي خو د موقوف عليه په ملکيت کې نه داخليري، ځکه که د موقوف عليه په ملکيت کې داخل شي نو پلورل او تملیک يې روا کيږي په داسې حال کې چې د وقف پلورل روا نه دي.

د مشاع وقفول: د امام ابويوسف په نظر د مشاع مال چې د تقسيم وړ وي - وقفول صحيح دي ځکه د هغه په نظر په وقف کې قبض شرط نه دی. د امام محمد په نظر د مشاع مال چې د وېش وړ نه وي وقفول يې ځکه صحيح نه دي چې په وقف کې قبض شرط دی او د مشاع مال قبضول ممکن نه دي. د امام ابوحنيفه او امام محمد په نظر د وقف پای بايد داسې لوري ته وگرځول شي چې دايمي او تلپاتې وي، وقف بايد مهالني او مؤقتي نه وي او بېرته واقف ته راونه گرځي، ځکه همېشه والی د

وقف له شرطونو څخه دی، د بېلگې په ډول که څوک ووايي: زما دا يو جريب ځمکه د لسو کلو لپاره د ښوونځي لپاره وقف ده. دا مؤقتي وقف دی او صحيح نه دی.

د امام ابو يوسف په نظر همېشه والی د وقف لپاره شرط نه دی بلکې کله چې ټاکل شوی لوری پای ته ورسېږي وقفي مال د فقيرانو لپاره گرځي. د بېلگې په ډول که څوک خپله ځمکه مهاجرينو ته وقف کړي، وروسته مهاجرين خپلو سيمو ته لاړ شي نو نوموړې ځمکه وقف پاتې کېږي او فقيران به ورڅخه گټه اخلي.

د وقف د گټو مصرفول: د بېلگې په ډول که کور وقف شي نو په کرایه کې لومړی حق د کور د ترمیم او اصلاح دی، موقوف عليه باید کور ترمیم کړي، که يې له دې کار ډډه وکړه يا يې د ترمیم وس نه درلود نو چارواکي به کور بل چاته په کرایه ورکوي او له کرایې څخه به کور ترمیم کېږي، له ترمیم وروسته به موقوف عليه ته سپارل کېږي.

د وقف شوې ودانۍ بېکاره شوي لرگي او نور شيان به بېرته په ودانۍ کې لگول کېږي، که په ودانۍ کې د بيا لگولو وړ نه و نو روا ده چې وپلورل شي او پيسې يې په ودانۍ مصرف شي، موقوف عليه ته د دې شيانو ورکول روا نه دي.

که واقف د وقف گټې يا سرپرستي د خپل خان لپاره شرط کړي نو د امام ابو يوسف په نظر وقف صحيح او د امام محمد په نظر ځکه صحيح نه دی چې قبض نه رامنځته کېږي او قبض د وقف لپاره شرط دی.

قبض د امام ابو حنيفه او امام محمد په نظر د وقف لپاره شرط دی. په همدې بنسټ که يو څوک جومات جوړ کړي تر هغې يې له ملکيت څخه نه وځي چې خلکو پکې لمونځ نه وي کړی، څرنگه چې په جومات کې قبض ممکن نه دی نو د خلکو لمونځ کول د قبض ځای نيسي. خو د امام ابو يوسف په نظر چې قبض شرط نه دی نو يواځې په ودانولو وقف بشپړېږي.

په متن کې د گودر او مسافرو لپاره د سرای جوړولو او د ځمکې هديره گرځولو په مسئله کې د امام ابو حنيفه په نظر د حاکم حکم ځکه شرط دی چې يواځې په ودانولو سره د واقف له ملکيت څخه نه وځي. د امام محمد په نظر د تېرې مسئلې په څېر د خلکو له خوا د اوبو په وړلو، اوسېدو او د مړي په خښولو سره وقف بشپړېږي.

اخځليکونه

ددې موضوع د ليکلو لپاره له لاندې ماخذونو څخه استفاده شوې ده:

۱. قرآن کریم، تنزیل من الرب العلمین او د هغه ځینې تفاسیر.
۲. د احادیثو کتابونه او ځینې شرحې.
۳. الهدایة شرح البداية، د امام برهان الدین ابوبکر المرغینانی تصنیف.
۴. الأوزان الشرعیة، د مفتي محمد شفیع تصنیف.
۵. الفقه الاسلامي و أدلته، د دکتور وهبة زحيلي تصنیف.
۶. فقه الزکاة، د دکتور يوسف القرضاوي تصنیف.
۷. الموسوعة الفقهية الكويتية د کويټ د ارشاد، حج او اوقافو د علماوو د ټولگې تصنیف.
۸. فتاوى هندية د لشيخ نظام وجماعة من علماء الهند تصنیف.
۹. مختار الصحاح د محمد بن أبي بكر بن عبدالقادر الرازي تصنیف.
۱۰. الاختيار لتعليل المختار د ابن مودود الموصلی تصنیف.
۱۱. تبیین الحقائق شرح كنز الدقائق
۱۲. الفقه الميسر د صالح بن غانم السدلان تصنیف.
۱۳. مجلة الأحكام العدلية د عثماني خلافت د دورې د علماوو او فقهاوو څخه د ترکیب شوې ډلې تصنیف.
۱۴. تبیین الحقائق شرح كنز الدقائق د فخر الدین عثمانی بن علي الزیلي تصنیف.
۱۵. الفتاوي البزازية بهامش د محمد ابن البزاز الكردي تصنیف.
۱۶. العناية بشرح الهداية د محمد بن محمود البابر تي تصنیف.
۱۷. الدر المختار د محمد علاء الدین الحصکفي تصنیف.
۱۸. التعريفات الفقهية د محمد عميم الاحسان المجددي تصنیف.

معاون سرمحقق محمد میر راد

تأثیر رسانه هابر شکل گیری افکار عامه

مقدمه

چه افراد مهم اجتماعی، مانند سیاستمداران، بازرگانان، کارخانه داران و تبلیغاتگران و چه پدیده های مهم اجتماعی، مانند شهر سازی و خانه سازی و قانونگذاری به شناخت افکار نیازمند اند.

ازینرو موضوع افکار عامه را اخبار و وقایع سیاسی، اجتماعی و اقتصادی، تشکیل داده و برای هدف تغییر در روابط اجتماعی بکار میرود. این روابط در پرتو شکل گیری ها و تحولات افکار عامه پیوسته غنی تر، محکمتر و گسترده تر می شود.

انتقال افکار توسط تکنیکهای رسانه یی صورت می گیرد و به افکار مردم واقعیت و وسعت می بخشد و گاهی آنرا کنترل و یا به اسارت می کشد رسانه ها نیز به محدودیت مواجه میشوند و از مؤثریت آنها کاسته میشود. با وجودیکه در حالات مختلف نقش رسانه ها در شکل گیری افکار عامه اهمیت به سزایی دارد اما تنها رسانه

ها نیستند که بر شکل گیری افکار عامه تأثیر می گذارند، بلکه عواملی مانند رهبران فکری و گروههای فشار نیز افکار عامه را به مسیر مشخص تغییر میدهند.

در این مقاله نخست تأثیر رسانه ها و محدودیتهای رسانه ای و بعد به مطالعه افکار عامه در مسیر تاریخ و فرایند شکل گیری افکار عامه و در اخیر به توضیح واژه عامه پرداخته می شود و با ارایه نتیجه و پیشنهاد به موضوع پایان داده می شود.

تأثیر رسانه ها :

رسانه عبارت از تمام وسایل و ابزاری که توسط آن می توان یک پیام یا یک مفکوره را از یک شخص یا گروهی از مردم به انبوهی از مردم پراکنده انتقال داد.

با این تعریف از رسانه دانشمندان در مورد تأثیر رسانه ها نظریات متعدد ارایه نموده اند. از جمله «برنارد برلسون» برای تأثیر گذاردن محتوای

رسانه های همگانی بر شکل گیری افکار سیاسی سه طریق می شناسد :

۱- رسانه های همگانی مردم را به تصمیم گیری تشویق میکنند، ولی اینکه آنها چه تصمیمی میگیرند بیشتر به تمایلات قبلی آنها مربوط است تا تبلیغات رسانه ها .

۲- محتوا و پیامهای رسانه ها می تواند تمایلات قبلی را برای موافقت یا مخالفت با موضوعی تقویت کند.

۳- محتوای رسانه ها می تواند میزان موافقت با نقطه نظر های فلان حزب سیاسی را افزایش دهد، ولی به اندازه تمایلات قبلی تعیین کننده نیست (۱ : ۱۳).

ب. برلسون می افزاید هرچه رسانه شخصی تر باشد، همانقدر در تغییر افکار و عقاید مردم مؤثر تر است به این حساب گفت و گوی رو در رو از رادیو و تلویزیون مؤثر تر است و هرسه آنها از روزنامه نافذ تراند.

در این ارتباط او توجه خاص به رهبران فکری دارد که در واقع واسطه میان مردم و رسانه های همگانی هستند: «این رهبران فکری هستند که پیامهای رسانه های همگانی را دریافت میکنند و برای مردمی که با این رسانه ها زیاد تماس ندارند، بازگو و آنها را تفسیر میکنند» (۱ : ۱۲).

برلسون با عقیده بر تأثیر رسانه ها چنین ابراز نظر میکند : به نظر ما باید از این حد عبور کرده باشیم که در صدد کشف تأثیر رسانه ها بر افکار عمومی باشیم. قطعاً این را به عنوان یک واقعیت مسلم پذیرفته باشیم و نیز دنبال کشف میزان اثر گذاری هر کدام از این رسانه

ها برویم و علت تأثیر گذاری نوع کار رسانه ای را جستجو کنیم . این تأثیر ناشی از چه عواملی است ؟ آیا خود ابزار صرفاً در این میان تأثیر گذار است و یا پیامی که منتقل می شود و یا عوامل جنبی دیگر دخالت دارد ؟

برلسون به این سوالها چنین پاسخ میدهد : محتوای پیام بیشتر از هر چیزی در شکل گیری افکار عمومی مؤثر است . به هر میزانی که پیام بیرونی در انطباق با گرایش های درونی آدمیان باشد، این انطباق به موثر شدن و سرعت شکل گیری یک اندیشه جمعی و یک فکر جمعی کمک میکند (۱ : ۱۴).

داکتر علی اسدی مؤلف کتاب «افکار عمومی و ارتباطات» نظرش را چنین ابراز می دارد : به جای اینکه بپرسیم آیا وسایل ارتباط نوین بر افکار عمومی تأثیر دارد یا نه، بهتر است بگوییم که هر یک از انواع وسایل ارتباطی نوین بر حسب زمان و مکان تأثیر متفاوتی بر افکار عمومی از خود بر جای میگذارد (۱ : ۱۳).

در مورد تأثیر رسانه بر افکار عامه « برلسون» به این نظر است که تأثیر رسانه بر افکار عامه قطعی بوده باید دنبال میزان تأثیر رسانه بود و داکتر علی اسدی تأثیر رسانه را نظر به زمان و مکان، متفاوت میداند. با وجود آن سوالی مطرح میگرد، که آیا رسانه ها قدرت مطلق دارند ؟ در پاسخ این سوال گفته میشود، که رسانه ها به صورت فردی با مردم ارتباط بر قرار نمی کنند، بلکه با گروهی از مردم مواجه هستند. یعنی رسانه ها با اقشار و طبقات و گروهها طرف هستند. این است که فرد به صورت

انفرادی پیامش را از رسانه نمی گیرد، بلکه پیامی را که در چارچوب ارزشهای گروهی اوست، دریافت میکند.

نکته بعدی این است که قدرت بلا منازع رسانه ها در تأثیر گذاری روی مخاطب مورد نقد قرار میگیرد. اولین نقدش این است که پیام باید از فلتر گروه بگذرد و باید منطبق با ارزشها گروهی باشد که فرد عضو آن است. از اینجاست که یک مقدار از شدت وحدت تأثیر گذاری رسانه ها کاسته می شود.

مرحله دیگر دانشمندی بنام «لوین» دروازه بانی پیام را مطرح میکند که عاید تعبیر همان گروه هاست که پیام ها مستقیماً به مخاطب نمی رسد و در این وسط حایلهایی هستند که مثل دروازه بان عمل میکنند. یعنی چیزهایی از فلتر شان رد می شود و بعضی چیز ها رد نمی شود. پس باز هم آن تاثیر مستقیم، بلا منازع و یک جانبه تعدیل می شود (۱:۱۸).

«لازارسفلد» این بحث «لوین» را تحت عنوان دو مرحله ای یا چند مرحله ای بودن فرایند تأثیر پیام چنین تئوریزه میکند:

پیام ابتدا به گروه های مرجع، رهبران یا هنجار فرستان می رسد و در صورتی که از صافی آنها عبور کند، آنها با جرح و تعدیل های خود و اضافه و کمی هایی که خود شان میدانند و با تفسیر و تعبیر های خاص خود، آن مطلبی را که صلاح ببینند به طبقات پایین تر عامه مردم و توده مردم منتقل می کنند.

«لارسفلد» دو مرحله ای بودن تأثیر پیام را با افزایش آگاهی فرد قابل تعدیل می داند:»

منلازارسفلد» میخوام بگویم با نزدیک شدن به زمان حال اینکه رسانه ها قدرت بلا منازع دارند و به طور یکجانبه می توانند افکار سازی کنند و اندیشه های افراد را بسازند و ارزشهای آنها را تغییر دهند، جنبه واقعیت خود را از دست میدهند، بلکه به نظریه مقابل آن میرسیم: یعنی اینکه (بامرور زمان) مخاطب از خود اراده دارد و آگاه است. بنابراین دست به گزینش و انتخاب می زند. حال یک زمان این گزینش در چارچوب ارزش های گروهی، خانواده گی، محلی، قومی و قبیله ای است. ممکن است به مرور زمان، افزایش آگاهی ها، مخاطب را در برابر رسانه فعال نگه دارد. بنابر این روابط یک طرفه نیست (۱:۱۸).

در عصر صنعت (عصر جامعه صنعتی) قدرت گزینش گری و انتخاب در انسان را تولید انبوه پیام، تمرکز در پخش پیام، محدود کرده بود. این ویژه گیهای عصر صنعت بود که امکان تسلط بیشتر رسانه ها را بر روی انسان فراهم میکرد. در آن عصر خیلی از رسانه ها یک مرکز کنترل واحد داشتند و خیلی هایشان در اختیار دولت بوده و رسانه های خصوصی، منطقه ای و محلی خیلی کم بود. ولی ما هرچه به عصر اطلاعات و عصر نو که اطلاعات منبع قدرت نوین است نزدیک میشویم، مساله بر عکس می شود این دنیا، دنیای تکثر و تنوع است. تنوع در انواع رسانه، در انواع پیامها باعث می شود که کنترل ها به حد اقل برسد.

در زمان شبکه انترنت خیلی از مسایل غیر قابل کنترل می شود. هر چه که به زمان حال

نزدیک تر می شویم، می توانیم انسان را آزاد تر ، انتخاب گرترو فعال تر ببینیم و می توان گفت در عصری هستیم، که تیوری قدرت بلا منازع رسانه ها نقض و رد می شود .

بعضی ها تبصره جدیدی را به این مساله اضافه کرده و آن اینکه خود این تنوع و تکثر در دنیای جدید نوعی میکانیزم کنترل است. یعنی آنقدر تنوع و تکثر و انباشتگی اطلاعات ایجاد شده است که قدرت گزینش را از انسان می گیرد و نمیتوانیم دیدگاه های جمع بندی شده نسبت به حوادث داشته باشیم (۱۹:۱).

تأثیر سرمایه بالای رسانه:

به عقیده تیوریسن های رسانه های بورژوازی، ارتباط بین سرمایه و رسانه ها تنها ارتباط تجارتي است. و هدف آن ازدیاد بخشیدن عایدات می باشد. در حقیقت این کار هدف اصلی و آخرین ناشرین نیست، بلکه هدف اصلی ذریعه تمرکز رسانه ها در انحصار کشیدن افکار عامه می باشد .

به طور مثال بانک، کنترل کننده سرمایه رسانه محسوب می شود. یکی از راه های تأثیرگذاری بالای رسانه ها یکجا شدن سرمایه رسانه ها با سرمایه تولیدی می باشد. از این لحاظ بزرگترین ناشران بزرگترین سرمایه داران ساحات مختلف تولیدی می باشند. به این ترتیب رسانه ها تحت تأثیر سرمایدار قرار میگیرد .

راه دیگر تحت تأثیر قرار دادن رسانه ها قرضه بانکی می باشد. یک ناشر در رقابت با ناشران دیگر، ناگزیر برای پیشبرد رقابت از بانک قرضه

میگیرد . در این صورت تأثیر رؤسای بانکها بالای رسانه افزایش می یابد. رسانه ها مجبور می شوند اهداف سرمایدار را که در بانکها پول می گذارند تبلیغ نمایند و افکار مردم را به نفع آنها عیار سازند.

علاوه بر آن، سرمایدار با شیوه های تمرکز افقی و عمودی، رسانه ها را در انحصار قرار میدهد.

۱- تمرکز افقی که باعث وسیع شدن حلقه نشرات رسانه ای می شود به تدریج رسانه های خورد و ریزه را از بین می برد.

۲- تمرکز عمودی که بیشتر صنایع تولید کاغذ، تولید ماشین ، ترانسپورت، رنگ و سایر لوازم را که در تولید مطبوعات ضرورت است، در بر می گیرد (۳:۶۲)..

قابل یادآوری است که تمرکز در رسانه ها شکل مخفی دارد یعنی به صورت غیر مستقیم در مصارف رسانه ها ازدیاد به عمل می آورند و به این ترتیب رسانه های کوچک در رقابت شکست خورده از صحنه خارج می شوند و کمپنی های بزرگ رسانه ای جای آنرا می گیرند.

زمانی که حلقه انحصارات بر رسانه ها در داخل کشور تنگ تر شود، انحصار گران در تلاش انحصار کشیدن منابع کشور های رو به انکشاف می شوند و انحصار بین المللی را به وجود میآورند .

چنانچه شرکت رسانه ای « لایم لایف کوپریتد » از امریکا و شرکت «انترنشنل پبلشنگ کارپوریشن» از انگلستان از جمله کمپنی هایی اند که مطبوعات یک تعداد از کشور های رو به

انکشاف را به خاطر تاثیر وارد کردن به افکار عامه، در اختیار دارند (۳: ۶۴).

«یورگن هابرماس» اندیشمند معاصر آلمان چنین نتیجه گیری میکند:

«وسایل ارتباط جمعی تحت تأثیر استیلای سرمایداری در قرن نهم از مسیری که در دوران انقلابهای دموکراتیک داشتند، منحرف شده و زیر سلطه سرمایداری و در جهت حفظ منافع اقتصادی و سیاسی خاص هیأت حاکمه، «فضای عمومی» را مسموم و افکار عمومی را منحرف کرده و به سوی مشروعیت دادن به نظام حاکم کشیده شده اند (۵: ۷۰).

افکار عامه:

افکار: جمع فکر و به معنای اندیشه بوده وجود خارجی نداشته بلکه تأثیرات آن در عمل و عکس العمل ظهور میکند. اصطلاح افکار عامه که در انگلیسی (Public Opinion) گفته می شود معنای عقیده و گرایش عمومی رامیرساند (۶: ۵۴).

اصطلاح افکار عمومی برای نخستین بار توسط «ژان نکه» وزیر دارایی لویی شانزدهم در آغاز انقلاب فرانسه مطرح شد.

او می گفت: «افکار عمومی قدرت نا پیدایی است بی گنج و بی محافظ و بی ارتش برای شهر، برای دربار و حتی برای قصر پادشاهان قانون وضع میکند (۴: ۱۵).

همانطوری که جامعه یک پدیده پیچیده است، از افکار عامه نیز تعریفهای مختلف صورت گرفته است. تعریفی که از مجموع نظریات و

تعریفهای دانشمندان استنباط می شود عبارت است از:

افکار عمومی یا عامه نوعی داوری مردم در یک مساله همگانی مورد اختلاف در یک زمان مشخص است، که حاصل جمع افکار فردی نبوده، بلکه نتیجه کنش متقابل فردی و گروهی در یک بافت فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی خاص است.

پیشینه افکار عامه به قرن پنجم قبل از میلاد میرسد. افکار عامه در دوره نخست بر احساسات و عقاید قومی و قبیله ای، بعد به باورهای دینی و تعصبات ملی سپس ضمیر باطنی و پنهان یک ملت، تصور می شد.

از قرن ۱۸ به این سو بر خلاف نظر گذشتگان، که پدیده افکار عمومی را دارای ویژه گی مرموز، خارق العاده و غیر قابل ادراک می دانستند متفکران جدید نه تنها آنرا قابل درک، بلکه قابل کنترل و هدایت در جهت تحکیم و فرو پاشی حکومتها میدانند.

فرایند شکل گیری افکار عامه

۱- عینی و آشکار بودن افکار عامه:

طوری که از تعریف افکار عامه بر می آید اختلاف نظر یکی شرایط عینی افکار عامه میباشد یعنی جامعه نسبت به یک پدیده مهم اجتماعی از خود مقاومت نشان دهد و اشتراک فکری مردم، افکار عامه محسوب نمی شود. در جامعه ای که در مورد یک موضوع اشتراک عقیده کامل و اتفاق نظر مطلق وجود داشته باشد، اظهار افکار عمومی مطرح نیست.

افکار عمومی در جوامعی ظهور میکند که حکومتها قانونی بودن خود را از توافق با کسانی که بر آنها حکومت می کنند به دست می آورند. چنانچه «هام» یک تن از دانشمندان درباره افکار عامه عقیده خود را چنین اظهار میدارد :

« از آنجا که قدرت همواره در دست حکومت است، تنها حامی دولتمردان افکار عامه است و همین امر منجر به بیان مستبدانه ترین و نظامی ترین و یا آزاد ترین و مردمی ترین حکومتها می شود » (۲۹:۴).

از نظر «هام» بر می آید افکار عامه همان طوری که حکومتهای مردمی را به قدرت می رساند، هرگاه با تبلیغات عوام فریبانه نضج یابد ، مستبد ترین حاکمیت را به قوام می رساند .

۲- نقش رهبران فکری در شکل گیری افکار عامه:

رهبر فکری که در انگلیسی به آن لیدر Leader گفته می شود، فردی است که نقش تصمیم گیری و هدایت امور را دارد. شخصی است که هدایت گروه را هم به لحاظ ارزش شخصی و هم به خاطر تمایلات دیگران به قبول وی به عنوان رهبر به دست می گیرد. او دیگران را به دنبال خود می برد و توان تأثیر بر رفتار جمعی یک گروه و هدایت اعمال و رفتار جمعی را داراست.

« کاتز و لازارسفلد » رهبران فکری را به عنوان افرادی تعریف میکنند که اطلاعات را از رسانه ها دریافت می کنند و آنرا به گروه منتقل می کنند. رهبران فکری کسانی هستند که از

موضوع های مختلف آگاه اند . دیدگاههای آنها توسط دیگران جدی گرفته می شود . رهبران فکر از نظر موقعیت اجتماعی و تحصیلی اندکی بالاتر از افراد تحت نفوذ شان قرار دارند. اما از لحاظ طبقه اجتماعی تقریباً با آنها هم سطح هستند. (۱۰۷:۷)

در واقع از طریق رهبران فکری است که رسانه ها می توانند سیاستها و راهبرد های غیر مستقیم خود را اعمال کنند، زیرا رهبران فکری اطلاعات خود را از رسانه های جمعی می گیرند و پیوسته با آنها در ارتباط اند و به هنگام ارتباط میان فردی اطلاعات بر گرفته از رسانه ها را به پیام گیران منتقل می کنند . از این رو برخی از اندیشمندان معتقد اند هر چه پیامهای بیشتری به سوی رهبران فکری سرازیر شود، تاثیر آن پیامها بیشتر خواهد بود و معمولاً پیامهای شفاهی و دهان به دهان از منبعی معتمد و نزدیک، طبعاً کار آمد تراز رسانه های جمعی است. (۱۰۸:۴).

رهبر فکری دارای این ویژه گیها می باشد:

۱- چون عضو گروه است، ازینرو مورد اعتماد اطرافیان خویش است.

۲- در تماس رو در رو می تواند پیام خود را با ویژگی های خاص هر یک از افراد تنظیم کند .

۳- رهبر فکری می تواند شخصاً و به طور فوری به کسانی که با او موافق هستند، پاداش بدهد.

میزان تماسهای رهبر فکری با رسانه های جمعی بیشتر و احتمالاً در آمدش کمتر، تحصیلاتش فزونتر و از نظر اجتماعی گروه

جلوتر و سر انجام پویاتر و تجدد طلب تر از پیروان خویش است.

۵- زمانی رهبران فکری اندیشه ای را پذیرفتند، دیگران را نیز در پذیرش پیام همراه می کنند. اگر پیامی مورد قبول رهبران فکری نباشد، آن پیام در فرایند پذیرش عقیم می ماند (۴:۵۷).

۳- نقش گروههای فشار در شکل گیری افکار عامه:

گروههای فشار عبارت اند از رهبران اتحادیه های صنفی، گروههای مسلکی، نژادی، تشکلهای و احزاب سیاسی و غیره می باشد که در شکل افکار عامه نقش به سزایی دارند. از یک طرف افکار عامه را به وجود می آورند و از جانبی می توانند آنرا جهت بدهند (۶:۵۶).

گروههای فشار ممکن سود طلب یا آرمان گرا باشند. میزان تأثیر گذاری گروههای فشار بستگی به قدرت مالی و نیروی انسانی، ساختار و سازماندهی آن گروه دارد.

گروه های فشار با شیوه های گوناگون در شکل گیری افکار عمومی تأثیر وارد می کند :

الف- تدابیر اقتصادی:

گروههای فشار چون توان مالی دارند، با وامهای گوناگون، هدایای بی شمار و رشوه گروههای مد نظر را مطیع خود می سازند.

ب- تدابیر حقوقی:

گروههای فشار با اعمال نظر در میان تصمیم گیرنده حقوقی، خواستها و نظریات خود را از طریق تدوین قوانین و مقررات اجتماعی بر مردم تحمیل میکنند. در واقع آنها با رخنه در

سازمانهای حقوقی و اجرای قانون، با مخالفان خود برخورد میکنند.

ج- اقدامات تخریبی:

گروههای فشار به طور پنهان و آشکار، برای درهم شکستن مقاومت مردم و سلطه بر عقاید آنها به تخریب و انهدام تشکلهای مختلف می پردازند.

د- تدابیر تبلیغاتی:

گروه های فشار به علت توانمندی مالی با استفاده از موسسات تبلیغاتی، از طریق رسانه های داخلی و حتی ماهواره ای به نفوذ در افکار عمومی و دگرگون سازی آن می پردازند.

۴- کانالهای ارتباطی:

کانالهای ارتباطی تلفیقی است از رسانه های جمعی و ارتباطات میان فردی. رسانه های جمعی در پالایش و شکل دادن به افکار عمومی از طریق انتخاب و رایه رویداد های اجتماعی و اولویت دادن به برخی از مسایل، نقش به سزا می دارند. یعنی با طرح موضوع ها و جلب توجه عامه مردم به آنها و نیز بر جسته سازی برخی موضوعات، در مردم آگاهی ایجاد می کنند .

رسانه های جمعی در تمامی مراحل شکل گیری افکار عامه از پیدایش آگاهی در میان مردم تا قضاوت نهایی همچنان فعال هستند. آنها به مردم نمی گویند در باره یک موضوع چگونه بیندیشند، بلکه به مردم این پیام را منتقل میکنند که به چه چیزی فکر کنند. از اینرو رسانه ها نگرش مردم را تغییر نمی دهند، بلکه هدف آنها این است که به مردم باور دهند که چه موضوع هایی مهم هستند.

از اینجا به بعد است که ارتباط میان فردی از طریق رهبران فکری صورت می گیرد. رهبران فکری به اساس نظریه دو مرحله ای «پل لازارسفلد و همکارانش (۱۹۴۴) اطلاعات خود را از طریق رسانه ها می گیرند و با تعبیر و تفسیر، آنها را تعدیل میکنند و با زبانی منطبق با ویژگیهای اطرافیان خود، به آنها منتقل می سازند. بدین طریق افکار عمومی با تلفیق رسانه های جمعی و ارتباطات میان فردی به وجود می آید.

۵- داوری مردم:

موضوعات و مسایلی که به اثر حوادث و واقعات در محیط پیرامون رخ میدهد و از طریق عمل آگاهانه رسانه ها در جامعه بازتاب می یابند، در این هنگام نوعی ارتباط و کنش متقابل میان مردم پدید می آید مردم و گروههای اجتماعی در باره موضوع همگانی و مورد علاقه به بحث و جدل می پردازند و سر انجام چاره کار را در می یابند و سرسختانه بر دیدگاه خویش پافشاری می کنند و به داوری می پردازند.

چنانچه گابریل تارد اندیشمند نامدار اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم فرانسه نیز کلید اصلی تبدیل افکار فردی به افکار عمومی را گفتگوی شخصی و خصوصی میداند.

عامه Pubic:

تا کنون در مورد تأثیر رسانه ها بر افکار عامه و شکل گیری افکار عامه بحث به عمل آمد، اکنون لازم دیده می شود تا به شناخت «عامه» و انواع عامه پرداخته شود.

عامه یعنی عموم یا جماعت، گروهی از مردم هستند، که از ویژگیهای مشترک نسبتاً پایدار، تمایلات و منافع مشترکی برخوردار اند و به شیوه های گوناگون و غیر مستقیم به یکدیگر پیوند می خورند و واحد اجتماعی بزرگی را پدید می آورند.

این واحد اجتماعی بزرگ به سبب نا همگونی اعضای خود و پراکنده گی در مکانهای گوناگون از جنبه های عاطفی شدیدی برخوردار نیستند، ولی بر اثر منافع ومصالح پایدار و ارتباطات فکری اعضا، دارای جنبه های ادراکی نیرومندی هستند (۳۵:۴).

جیمز گرانیک برای تعریف عامه سه طبقه ارایه میدهد:

۱- عامه خاموش: گروهی که به یک مشکل مواجه می شود، آنرا به عنوان مشکل یا مساله در نظر نمی گیرد.

۲- عامه آگاه: گروهی که وجود مساله یا مشکل را تشخیص میدهد و آگاه میشود، اما تصمیم یا اقدام خاصی در مورد آن صورت نمی دهد.

۳- عامه فعال: گروهی که مشکل یا مساله را تشخیص میدهد و بحث در خصوص مشکل را سازماندهی و در مورد آن اقدام می کند (۴: ۳۶).

با این بحث در مورد افکار عامه و شکل گیری افکار عامه می توان گفت که در بطن جماعت یا عامه، عقاید و نظریات شخصی نیز وجود دارد. ترکیب نظریات گوناگون افراد و جماعت یا عموم در مورد موضوعات مختلف، افکار عامه خوانده می شود.

زمانی که شمار زیادی از این افراد یا جماعت ترجیح میدهند خواست و نظر خود را از طریق رسانه های مختلف همگانی بیان کنند و توانایی اقدام به این عمل را داشته باشند، افکار عامه شکل می گیرد.

نتیجه و پیشنهاد:

در یک جهت دولت قرار دارد که ابزار های ایدیولوژیک مانند آموزش و پرورش، آموزش عالی، مدارس دینی و مکان های نیایش و رسانه های را در اختیار دارد و از طریق آن به شکل دهی افکار عامه می پردازد. حکومتی که در نتیجه آن به وجود می آید یک حکومت استبدادی خواهد بود.

مآخذ:

در جهت دیگر جامعه مدنی قرار دارد که رسانه های احزاب، اتحادیه ها و تشکل های اجتماعی را در اختیار دارد که افکار عامه را به دولت منتقل میکند و دولت را وادار می نماید، که مستقل از منافع این یا آن گروه تصمیماتی را در جهت منافع کل اجتماع بگیرد.

بنأ طبقه «عامه فعال» که جامعه مدنی را تشکیل میدهد، هرچه فعالیت بیشتری نماید، تا طبقه عامه آگاه را که در برابر رویداد ها از خود تصمیمی ارایه نمی دهد، فعال ساخته تا به جامعه مدنی بپیوندد و افکار عامه به سوی یک حکومت مردمی شکل بگیرد.

۱- سرریبران روز نامه ها، رسانه ها و افکار عمومی، مجله رسانه، ۱۳۷۶، شماره (۲).

۲- صالحی، خلیل، رسانه ها و تاثیر گذاری بر افکار عامه، اینترنت، ۷ عقرب ۱۳۹۰.

۳- کتبی، محمد مرتضی، افکار عامه نیروی کم شناخته، مجله رسانه، ۱۳۷۶، شماره (۲).

۴- دادگران، سید محمد، افکار عمومی و معیار های سنجش آن، تهران، مروارید، ۱۳۸۲، ش. ۲۱۱.

۵- دادگران، سید محمد، مبانی و ارتباطات جمعی، تهران، انتشارات مروارید، ۱۳۷۴، ش. ۲۲۰، ص.

۶- وفا، هدایت الله، نقش مطبوعات در تشکل افکار عامه، کابل: انتشارات مستقبل، ۱۳۸۸، ش. ۱۱۴، ص.

۷- جوانمردی، حسین، ارزیابی خواننده گان مطبوعات از انتشار اخبار و حوادث، مجله رسانه،

۱۳۸۴، ش. شماره (۳)، ص (۷۳).

محمد اکرم وفادار

ودان وطن

سوله به حاکمه شي دا وران وطن ودان به شي
دښتې به لعلونه شي دا غرونه ټول ګلان به شي
مات د جنگ ټوپک به شي د امن په جرګو باندې
ټول په يوه غولي به راټول دا افغانان به شي
دا د اجانبو تور لاسونه به ور پرې کاندې
لمر د سوکالۍ به شي کور کلی ټول روښان به شي
کلکه اراده که ورته وکړو ديوالي نو
نوم به په نومونو کې اوچت د لوی افغان به شي
تاج د آسیا دی په نړۍ کې زمونږ ګران وطن
لوی ګورۍ عظمت لري لا لوی په ښه نشان به شي
نشي بې یو والې د وطن ورانې ويجاړي جوړ
کیر دي په زخمو باندې مرحم جوړ مریضان به شي
ای د وطن زویه مټې و نغاړه همت وکړه
سر که له وطن زار کړې نو ورک دا تور زاغان به شي

مولوی

غزل

بشنو این نی چون شکایت می‌کند
 از جداییها حکایت می‌کند
 کز نیستان تا مرا بریده‌اند
 در نفیـرم مـرد و زن نالیده‌اند
 سینه خواهم شرحه شرحه از فراق
 تا بگویم شرح درد اشتیاق
 هر کسی کو دور ماند از اصل خویش
 باز جوید روزگار وصل خویش
 من به هر جمعیتی نالان شدم
 جفت بد حالان و خوش حالان شدم
 هر کسی از ظن خود شد یار من
 از درون من نجست اسرار من
 سر من از ناله‌ی من دور نیست
 لیک چشم و گوش را آن نور نیست

د سرمؤلف مرستيال عبدالولي گلماڼی

د لغمان ولسي شاعر محمد نور بابا

دوبار به نه کرم د سين غاړې گلونه
چې باغ مې جوړ شي رانه يې يو سي سېلاوونه

زموږ د گران هېواد افغانستان په ولسونو، په ځانگړې توگه په پشه يانو کې ولسي يا شفاهي ادبيات د ليکنې ادبياتو په پرتله بډايه دي، خو له بده مرغه دغه ادبيات ورځ تر بلې د له منځه تللو په حال کې دي، ډېر داسې شاعران تير شوي دي چې ډېر شعرونه يې ويل خو له منځه ولاړل او نن موږ سره يواځې د هغوی نومونه را پاتې دي او بس، ځکه د هغې وخت خلکو زده کړه نه درلودله او نشرات هم موجود نه وو. هغه ولسي شعرونه چې موږ ته را رسېدلي دي د موسيقۍ په وسيله را رسېدلي دي ځکه چې په هغه وخت کې د شعر د ساتلو يواځنۍ لاره همدغه موسيقي وه، سره له دې خبرې هغه چا چې د موسيقي سره سندري ويلې په ټولنه کې ورته په ښه نظر نه کتل کېده. له دغو کسانو څخه يو هم محمد نور دی چې اوس د محمد نور بابا په نوم شهرت لري او په خلکو کې ډېر د قدر وړ شاعر وو.

ولسي سندري يا شعرونه د فولکلوريکو ادبياتو لويه برخه جوړوي، همدا رنگه زموږ ولسي شعرونه د معياري شعرونو پيلا مه ده. ولسي شعرونه وو چې موږ ته يې د ليکلي شعرونو دروازه خلاصه کړه. په دې ليکنه کې غواړم د دغې ولسي شاعر په هکله ښاغلو لوستونکو ته يو څه معلومات وړاندې کړم.

محمد نور د محمد مير زوی او د طالب بيگ لمسی، په ۱۲۴۳ لمريز کال کې د کابل ولايت د سرويې ولسوالۍ د اوزبين په سيمه کې زيږېدلی او په ماشومتوب کې د لغمان د اليشنگ د درې غازي

آباد کلي ته راغلی و، تر يوه وخته پورې هلته اوسېده، له دې روسته د لغمان مرکز د (سلطان غازي بابا) د باندې کلي ته راغلی و او د ژوند ترپايه هملته پاتې شوی دی. محمد نور بابا په يو شعر کې د خپل د هستوگنځي په اړه داسې وايي:

محمد نور يم فقير غازي آباد کې لرم مکان
شعر مې خپور شو په قوم د افغان

او په يو بل شعر کې يې داسې ويلې دي:

مکان مې غازي آباد دی اوس پروت په اليشنگ
له پاولوپي خيژي شرنګ

(۵) ص ۵۹، ص ۳۹

د يادونې وړ ده چې غازي آباد د لغمان ولايت د اليشنگ ولسوالۍ يوه سيمه ده. او دغه اليشنگ چې په دې شعر کې راغلی دی د لغمان ولايت د مرکز د يوه کلي نوم دی، چې وروسته د همدې کلي د نوم په مناسبت دغه دره يا ولسوالۍ د اليشنگ په نوم ونومول شوه.

محمد نور بابا ليک او لوست نه شو کولای او نا لوستی شاعر و، خو په پشه يي، پښتو او دري ژبو باندې به يې شعرونه جوړول او د پښتو شعرونه يې چاپ شوي هم دي. (۳) ص ۳۳

محمد نور بابا د امير شېر علي خان په وخت کې ځوان و او د ميوند د جنگ او له افغانانو سره د انگرېزانو د جنگونو واقعات يې ليدلي او يا اورېدلي وو او خلکو ته به يې قصې کولې، د امير عبدالرحمن په زمانه کې پوځ کې شامل شوی و.

خرنگه چې محمد نور بابا يو ولسي شاعر وو نو په ودونو او د خوښيو په مراسمو کې به يې د ولسونو په منځ کې د سندرغاړو سره هم گډون کاوه او سندرې به يې ويلې. داسې هم ويل شوي دي چې محمد نور به په محافلو کې سمدلاسه شعرونه جوړول او روان شاعر و.

وايي چې يوه شپه محمد نور په يو واده کې د چلم څکلو وروسته د ساز او سرود ميدان ته ولاړ او سم له لاسه يې تر دې مطلع لاندې (نشه يمه نشه - تر څو چې زه ژوندی يم دا مېله ده همېشه) لويه چاربيته وويله.

محمد نور ته په ۱۳۳۵ لمريز کال کې يو څه مستمری معاش د دولت له خوا وټاکل شو او د ژوند تر پايه نيم ژواند يې گوزاره کوله دغه مستمری معاش هم ورته د يو مدحيه شعر په وړاندې کولو سره مقرر شوی و چې په همدغه کال د دولت يو لوی چارواکی لغمان ته راغلی و او محمد نور ورته خپل مدحيه شعر وړاندې کړ او هغې ورته دغه مستمری معاش د ده د مدحيه شعر په خاطر وټاکه او د عمر تر پايه يې دغه معاش اخيسته.

محمد نور په ۱۳۳۹ ش کال د ۹۷ کالو په عمر د لغمان د سلطان غازي بابا په باندې کې مړ شو او هلته ښخ دی.

د محمد نور د شعر ژبه روانه، خوږه، صريحه او کليوالي وه، د ده په شعرونو کې تکلف، تصنع او تېروېستنې نشته، په ژبه يې هغه څه جاري وه چې چاپېريال پکې خپل انځور کاته.

د ده زياتره شعرونه د شعري فورم له مخې په ولسي فورم (بگنې، چاربيته، سروکۍ، مقام، غزل ...) کې ويل شوي دي. داسې شعرونه هم لري چې ده خپله ورته يو ځانگړې وزن ټاکلی و، که څه هم هغه په دې نه پوهېده چې په کوم فورم کې شعر وایم، ولې په موسيقۍ کې به يې هر شعر ته يو نوم ټاکه. کله به چې يوې ښادۍ ته د سيل کولو لپاره ته، نو د ساز په پيل کې به يې ويل مقام، غزل، چاربيته، داستان، ... وایم نو د دغو نومونو په نظر کې نيولو سره به يې ورته يو نوم ټاکه که څه هم يو غزل يا يو داستان... خو تر پايه به د غزل يا داستان په بڼه نه پاتې کېده او دې ته به يې پام نه و چې پلاني بيت د پلاني بيت سره هم قافيه، پلاني د پلاني سره، بلکې د هماغه مجلس د خوښۍ لپاره يو څه به يې و ويل او خپل مجلس به يې تود ساته ځکه چې مجلسي شاعران د شعر د تيوري سره کار نه لري.

د محمد نور په شعرونو کې ځينې قافيوي نيمگړتياوې ليدل کيږي، لکه: (مات له شتاب سره، هرگز له نگس سره، ..) د دې علت دادی چې محمد نور يو نا لوستی شاعر وو، د ليک او لوست له نعمت څخه بې برخې و او له عوامو خلکو څخه اکثره داسې تېروتنې کيږي.

د ده شعر د منځپانگې (محتوا) له اړخه عشقي، مذهبي او انتقادي بڼه لري. (۳) وضاحت او اختصار

سره

په ځينو کتابونو کې په ځانگړې توگه په پښتو منابعو کې محمدنور پښتون ښودل شوی دی، خو حقيقت دا دی چې هغه په قوم کې په پشه يي ملت پورې اړه لري د ا ځکه چې د هغه د زېږېدو ځای او وروسته د اوسېدو ځای وگړي ټول پشه بيان و، همدارنگه ډېر پشه يي شعرونه يې اوس هم په پشه يي ټولنه کې په شفاهي توگه شتون لري. د دې خبرې د لا پخلي لپاره څو ټکو ته اشاره کوم:

۱ - د ښاغلي محمد زمان کلماني مقاله کې چې په ۱۳۸۵ کال د سرطان په ۲۹ نېټه يې د پېښور د پامير ورځپاڼه کې د (شاعر محمد نور د پېژنگلوي) تر عنوان لاندې ليکلې ده، زه په دې ځای کې د هغې مقالې کټ مټ ځېنې برخې را اخلم، هغه وايي:

«... د دغه کتاب (د سين غاړې گلونه) د ولسي شاعر محمد نور شعري غونډه، چې د لعل پاچا ازموڼ په زيار، د علامه سيدجمال الدين افغان فرهنگي ټولنې لخوا، د ۱۳۷۲ ل کال د مرغومي په مياشت کې چاپ شوې، د سر په خبرو کې محمد نور پښتون او مورنۍ ژبه يې پښتو ښودل شوې ده او ويل شوي دي چې په پشه يي او دري ژبو هم پوهېده او په دغو دوو ژبو گډ (ملح) شعرونه هم لري. دا چې په تېرو وختونو کې د ځينو کسانو له خوا پخپله د پشه يي کلمې او پشه ييانو چې د ډېر پخواني اريايي کلمې اوسنۍ بڼه ده ناسمه توجه او سپکاوی کېده او په دې توگه يې غوښتل چې دا خلک د خپل قومي هويت څخه منحرف او لويو واکمنو قومونو ته ځانونه منسوب کړي. محمد نور هم د نورو په شان د داسې وضعې تر تاثير لاندې راغلی او ځان يې کله جديدي او کله قريشي او عرب چې د پشه ييانو څېنې طایفې همداسې فکر هم کوي ښودلی دی. له همدې کبله ليکوال پر دې ټينگار کوي چې دی پښتون دی او دا چې ډېر وړوکی له خپل کلي راغلی او په يوه پشه يي ژبې سيمه (غازي آباد) کې يې استوگنه

غوره کړې، نو خپل قوميت ترې هېر شوی. کله يې يو څه او کله يې بل څه ويلي دي. حقيقت داسې نه دی ځکه يوازې په کومه ژبه خبرې کول، ليکل او يا شعر ويل د هغه د قوميت يا د مورنۍ ژبې نښه نه گي نه کوي په تېره چې دغه د پشه ييانو په سيمه کې په پښتو ژبه چې زموږ د هېواد د ملي، رسمي او واکمنو ژبو څخه ده، له بلې خوا دا د ژبې نه څرگندول په دوديزه توگه د ځينو ملحوظاتو له کبله زياتره د ملي اقليتونو پورې اړوند کسانو لخوا کيږي نه د واکمنو قومونو متعلق کسانو له پلوه. حال دا چې محمد نور اصلا د کابل د سروبي ولسوالۍ د اوزبين د درې د پاسني برخې (چې ټول پشه ييان دي) د لکه لام د کلي څخه دی او د پشه يۍ قوم د (رېن) د قېلې د (ماروم) د طايفې د (شيرلاني) کورنۍ پورې اړه لري او د ده د تره زامنو اولاده اوس هم په همدغه کلي کې اوسيږي د سيمې ټول خلک يې پخپل پشه يي هويت پيژني او د پښتو شعرونو په شان پشه يي شعرونه يې په تېره د اليشنگ د درې په پشه ييانو کې خوندي دي.» (۴)

۲ - ښاغلی لعل پاچا ازموڼ د سين غاړې گلونه کتاب په (ح) مخ کې داسې ويلي دي: «دا چې ښاغلی احسان رښتيا په خپل راپورتاژ کې محمد نور په قام (جديد) بللی دا خبره د تامل وړ ده، که څه هم د ده خبرې د محمد نور له خولې ليکلې شوې مگر خبره دا ده چې په اوزبين کې جديديان نشته او په لغمان کې جديديان هم نورستانيانو ته ويل کيږي چې نوي د امير عبدالرحمان خان د امارت په زمانه کې (۱۳۱۳هـ، ۱۸۹۵ع کال) مسلمانان شوي او په اوزبين کې د پشه ييانو تر څنگ زياتره د پښتو بهلا بېل قامونه ژوند کوي چې پشه ييانو ته هم څوک جديديان وايي.»

ښاغلی ازموڼ صيب کله وايي چې په اوزبين کې جديديان نشته او کله وايي چې په اوزبين کې پشه ييانو ته هم جديديان وايي، په هر صورت پشه ييانو ته هم جديدي ويل شوي دي، ځکه جديدي هغو خلکو ته ويل کېده چې وروسته يا نوي (جديد) مسلمانان شوي وو. په رښتيا هم پشه ييان نسبت نورو تاجکو او پښتنو ورونو ته وروسته اسلام دين منلی دی.

په بل ځای کې محمد نور خان ته قريشۍ او عرب ويلي، چې هغه وايي:

ای محمد نوره ته چې خلکو ته شعرونه وايې پند او نصيحتونه وايې
ته قريشي يې ځان ساته له بد گفتاره د دنيا

(زه محمد نور په اصل عرب يم دوست د چاريار يم بنده د رب يم) (۵) ص ۸۰

۳ - همدا رنگه د نوموړي کتاب په (ک) مخ کې د محمد نور په هکله داسې ويلي دي: «د ده د شعر ژبه روانه، خوږه صريحه وه خو په ډېرو شعرونو کې يې (مذکر، مونث، مفرد، جمع...) تېروتنې وینو، لکه د هغه په دې شعرونو کې: ... دا مې برخه ازلي دی... ، ... دنيا دې جوړ کړ... ، ... توره يې په لاس دی او داسې نورې بېلگې تر سترگو کيږي، دا ځکه دی په داسې يو چاپېريال کې لوی شوی او د شعر ژبه يې ويانده شوی چې هلته د دوی په ژبه کې د مذکر، مونث، مفرد، جمع ... بېلښت نه کيږي.»

زما په اند ښاغلی لعل پاچا ازموڼ په دې اړه دومره ډېر معلومات نه درلود، ځکه اصلي خبره دا ده چې: د محمد نور په شعرونو کې د (مذکر، مونث، جمع او مفرد) د تېروتنې اصلي علت دا دی چې د هغې مورنۍ ژبه پښتو نه وه بلکې پشه یي وه. په رښتیا هم د چا چې مورنۍ ژبه پښتو نه وي په پښتو باندې په خبرې کولو، لیکلو او شعر ویلو کې اکثره داسې تېروتنې ور څخه کیږي.

د دې ټولو مخکنیو څرگندونو څخه وروسته د دې پایلې ته رسیږو چې ښاغلی محمد نور زموږ د گران هېواد افغانستان د دروند او ویاړلي پشه یي قوم پورې اړه لري.

محمد نور پخپله یو صوفي شاعر وو چې د خپلې طریقې په هکله داسې وایي:

زه محمد نور په طریقه کې د چشتي یم د کلمې له برکته په مستي یم

له قدمونو نه دې څار شم بزرگواره

(۵) ص ۵۸

بل ځای کې وایي:

زه محمد نور مرید یم د بغداد غوث الاعظم شاگردان مې دي محکم

په شعر مې لاندې کړې د شاعرانو رسالې ربه چاته کړم گېلې

(۵)، ص ۴۲

محمد نور یو ازاد او صوفي شاعر و، چې فقیرانه ژوند یې درلود او یو بې تکلفه او طبعي شاعر وو. د استاد پوهاند رشاد په وینا چې هغه وایي: «مور دوه ډوله شاعري پېژنو چې یو یې متکلفه شاعري ده او بله یې بې تکلفه یا طبعي شاعري. متکلف شاعر هغه چاته ویل کیږي چې د ځینو ادیبانو اثار لولي او د هغوی تر تاثیر لاندې شعر جوړوي لکه مور او داسې نور او بې تکلفه او طبعي شاعر هغه څوک دی چې راساً له طبیعت څخه الهام اخلي او شعر وایي لکه: ... چې دا د اثارو له مطالعې پرته شعر وایي او نېغ په نېغ له ژوند او کایناتو څخه الهام اخلي او نسبت و هغه بل شاعر ته نوکی طبعي شاعر بلل کېدای سي». (۱) ص ۳۲، ۳۳

د ښاغلي رشاد د وینا په اساس محمد نور هم د هغو شاعرانو څخه وو چې له طبیعت څخه یې الهام اخیستی او شعرونه یې ویل او په شعرونو کې یې تکلف نه و.

د هېواد نوموتی لیکوال او څېړونکی استاد محمد آصف صمیم په وینا چې په ۱۳۹۰ لمريز کال د تلې په ۷مه چې د محمدنور بابا پنځوسمه کلیزې غونډه وه، ویلي وو چې: محمد نور بابا د فولکلور په برخه کې ډېر کار کړی دی او د هغې څلوریزه شاعري په پښتو ادب کې د ورځپاڼې حیثیت لري. (۸) د محمدنور بابا پنځوسمه کلیزه په ۱۳۹۰ لمريز کال د تلې ۷مه، په لغمان ولایت کې ونمانځل شوه. په دې غونډه کې د لغمان د اطلاعاتو او کلتور رییس فیضان الله پټان، د لغمان والي محمد اقبال عزيزي، د پوهنې او اطلاعاتو او کولتور وزارتونو استازو، له هېواده بهر او د هېواد له بېلابېلو سیمو راغلو شاعرانو، لیکوالانو او مینه والو گډون کړی وو. (۷)

همدا رنگه له هغې وروسته په لغمان کې د محمد نور مزار د يوه ملي سوداگر په مالي لگښت جوړ او د گلانو گېلۍ پرې کينودل شوه. د ختيزې سيمې د ليکوالو او ژورناليستانو د خپلواکې ټولنې مشر او د کابل پوهنتون استاد لال پاچا ازمون، چې د محمد نور دېوان يې کلونه وړاندې برابر او چاپ کړی وو، د هغه پرمقبرې د گل ايښودو پرمهال وويل، چې محمد نور په پښتو ولسي شاعرۍ کې د يوه ځانگړي نوم څښتن دی. (۷)

د محمد نور هغه پښتو شعرونه چې په کتابونو کې خوندي شوي دي او ماته څرگند دي هغه دا دي: د ده ۱۵ ټوټې شعرونه يې د اولسي سندرې، لومړی ټوک کتاب کې چاپ شوي دي. او ۲۰ ټوټې شعرونه يې د اولسي سندرو دوهم ټوک کتاب کې چاپ شوي دي. (۱) ص ۳۴، (۲) ص ۱۴

همدا رنگه د ښاغلي لعل پاچا ازمون په زيار د سين غاړې گلونه چاپ شوي کتاب کې په (۱۵۸) مخونو کې شعرونه غونډ کړي دي.

د محمد نور پشه يي شعرونه تر اوسه پورې ټول شوي نه دي او يواځې يو پشه يي شعر يې د ښاغلي محمد زمان کلماني د (پشه يي گې) په کتاب کې چې په ۱۳۶۷ کال کې چاپ شوی ثبت شوی دی. او نور ټول پشه يي شعرونه يې په پشه يي خلکو کې په شفاهي توگه موجود دي، په دې هيله چې يوه ورځ يې ټول پشه يي شعرونه راټول او چاپ شي.

د پشه يي ژبې تکړه ليکوال او شاعر ښاغلي شاه محمد پېننا چې د لغمان ولايت د الينگار ولسوالي د نور لام درې د ستورلام کلي اوسيدونکی او هملته په نورلام ليسه کې ښوونکی هم دی، وايي چې: ما سره د محمدنور څو پارچې قلمي پشه يي شعرونه شته دي.

د محمد نور د شعر نمونه:

در شهر نا پرسان عجب دم غنيمت اس

مخلوق نا پرسان عجب دم غنيمت اس

هر سړی وايي بزرگ یم نوس ته نه گوري چې گرگ یم

لبوه په رمه گډ شو رمه وخوله لبوان

در شهر نا پرسان

عالم بې دي بې سر ټول گرځي بې وزر

مخلوق بې اتفاق دی هر دله دی په کې خان

در شهر ناپرسان

هر سړی وایی زه من یم خان نه گوري پمن یم

کشران په کې غړیو مشران ناست به وي حیران

در شهر ناپرسان

عالم پې بې اتفاق دی خپه ترېنه رزاق دی

که څوک وي بې اتفاق تې بېزار دی پاک سبجان

در شهر ناپرسان

زه محمد نور شاعر یم په خپل شعر کې ماهر یم

ته شامدام غمگین پې د بل غم کې سرگردان

در شهر ناپرسان

(۵) ص ۷۰ - ۷۱

د محمد نور پشه يي شعر

کورک گې

زلفاندې وړی شانو منداى طلايي گاهو

خويای گې نېې ليليم گېر تياى شونده مالو

xxx

دوره انتېې دنداسو، شونېچ اوشېې سن خاصو

نازک حسني کنتي، ارام ټېنگېټو پانو

xxx

ډول دارتي کمپني، حکم کاندې کم چني

ظاهر ډولې به شې شفيق داري خزانو

xxx

زلفان کېچيگې اودري، بندي کېوای آم پري

قفس کوچه اوډجیکېم نه ورگم سې نه دانو

xxx

مامنور کېټو بيان، در سوز و شیرين زبان

شاعران مېلو ټېنگېټو، کوچی موام مستانو

اخځليکونه:

د دې مقالې په ليکلو کې مې په ځينو ځايونو کې همالته ځای په ځای ماخذ ورکړی دی خو په ځينو ځايونو کې مې نه شو کولای چې ماخذ ورکړم ځکه چې په ليکلو کې مې د څو ماخذونو څخه گټه اخيستي ده او همدا رنگه وضاحت او اختصار مې گړی دی، خو په عمومي توگه د دې مقالې په ليکلو کې مې د لاندې کتابونو، ورځپاڼو او انټرنټي وېسایټونو څخه استفاده کړې ده:

- ۱- اولسي سندرې (د ۱۴۰ تنو ولسي شاعرانو د ولسي شعرونو مجموعه)، لومړی ټوک، د افغانستان د علومو اکاډیمۍ د ژبو او ادبیاتو مرکز پښتو ټولنه، ۱۳۶۱ هـ ش اسد.
- ۲- اولسي سندرې (د ۹۲ تنو شاعرانو ولسي سندرې، دوهم ټوک، د قومونو او قبايلو وزارت، د نشراتو او فرهنگي چارو ریاست ۱۳۶۶ د حمزه شینواری د زوکړې اتیایمه کلیزه.
- ۳- پشه یي گې، محمد زمان کلماني، حوت ۱۳۶۷، نشرات مجله ملیت های برادر، کابل، د اطلاعاتو او کلتور وزارت د خپرونو ریاست، مطبوعه دولتي.
- ۴- پامیر وځپانه، پېښور، ۱۳۸۵ هـ ش، جمعه د سرطان ۲۹، ۱۹۹۶ ع کال د جولای ۱۹.
- ۵- د سین غاړې گلونه، د ولسي شاعر محمد نور شعري غونډ، د لعل پاچا ازموڼ په زیار، د علامه سید جمال الدین افغان فرهنگي ټولنه، مرغومی ۱۳۷۲ ل جنوری ۱۹۹۴ م.

- <https://ps.wikipedia.org/wiki>

- [HTTP://WWW.ENIKASSRADIO.COM/](http://www.enikassradio.com/)

- [HTTPS://WWW.PAJHWOK.COM/PS/2011/09/298](https://www.pajhwok.com/ps/2011/09/298)

مؤلف بنفشه بهار سنا

نقش تشویق و ترغیب در آموزش و پرورش

بخش دوم:

حذف کردن امتیازات: مثل تماشا نکردن برنامه مورد دلخواه...

بنابراین اصول تنبیه خوب عبارتند از..

تنبیه با جرم و خطای کودک متناسب باشد و بیدرنگ پس از ارتکاب خطا انجام گیرد.

تنبیه نباید کودک را تحقیر کند و خشم او را برانگیزد. هنگامی که می خواهید کودک را تنبیه کنید رفتار و عمل زشتش را نکوهش کنید نه شخصیت او را یعنی از به کار بردن کلماتی نظیر "تو کی آدم می شوی" یا "دیگه دوست ندارم" خود داری کنید. این کلمات فقط امنیت کودک را به خطر می اندازد و هیچ گونه ارتباطی به رفتار یا اعمال کودک ندارد.

تنبیه باید ثابت باشد و کودک بداند که در صورت رعایت نکردن مقررات، آن تنبیه اجتناب ناپذیر است. اجازه دادن به کودکان که در برخی موقعیت ها به طور نامناسب رفتار کنند و در موقعیت های دیگر سرزنش شوند آن ها را گیج می کند و رفتار ناخوشایند ادامه می یابد.

تنبیه با استدلال همراه باشد طوری که کودک آن را بی طرفانه و عادلانه تلقی کند."

بلی منم با موضوعات فوق کاملاً موافقم و دوست دارم شاگردم بجای تنبیه از من تشویق و کلمات تربیتی را بیاموزد. هر چند نمیتوان جریان تدریس را فقط بر تشویق اختصاص داد؛ باز هم اگر فیصدی زیادی را به تشویق و ترغیب اختصاص دهیم بهتر خواهد شد. معلمین عزیز باید متوجه باشند که نه تشویق و نه ترغیب هیچکدام از روی شرط به شاگردان عادت نشود و هم تشویق و هم تنبیه به موقع و به جا به عمل پیاده شود. اگر شاگردی را تشویق میکنیم و یا تنبیه میکنیم در هر دو صورت باید هدف ما آوردن تغییرات مثبت در رفتار وی باشد. کاری نکنیم که شاگرد ما از روند آموزش دلسرد شود. موضوع که خیلی به نظرم مهم جلوه میدهد و خودم نیز هم در زمان مکتب هم در زمان پوهنتون از آن رنج می بردم تبعیض معلمین و فرق قایل شدن میان شاگردان بود که این کار معلم، شاگرد را از درون میسوزاند. من معلمی را دیده ام که یک شاگرد را بعد از کارهای عادی بی

اندازه تشويق ميکړد و يکي ديگر را با وجود ديدن کارهاي خارق العاده اش حتي طرفش با لبخند نمي ديد که اين کار باعث عقب ماني و ايجاد عقده در شاگرد شده که در آينده خطرات بيشتري را مواجه ميشود. من نيز با دانش آموز سر خورده ام که فعلاً خودش راننده بس محصلين است و از تنبيه هاي معلم شاکی است و ميگويد تنبيه هاي معلم مجبورم کرد، ترک تعليم کنم و کلينر موتر شوم که حالا ماشالله خودش راننده موفق است اما او عقده دروني خود را هيچگاه فراموش نتواسته و "ميگويد من از نام معلم بيزارم".

شاگردان، معلم خود را يگانه پيرو خود مي دانند و به واقعيت هم شاگرد از قشر ناتوان جامعه است البته ناتوان از لحاظ سرمايه پس چرا عقده هاي شخصي خود را از شخصي که توان قهر کردن با استاد خود را ندارد بگيريم و او را مجبور به ترک مکتب و دانش کنيم. معلمين عزيز لطفاً ميان شاگردان امتياز قايل نشوند اگر يکي را بر ديگران ترجيح هم ميدهيد بايد در دل نگه داريد و هيچگاه ظاهر نسازيد که کدام شاگرد را بيشتتر دوست داريد.

رسول خدا پايه رفتار با کودکان و نوجوانان را بر محبت استوار کرده و سفارش مي کند که آنان را گرامي بداريم و با جايزه اي که امکان وفائش هست آنان را تشويق نمائيم. استفاده از روش تشويق و محبت يکي از روشهاي تربيتي بسيار مؤثر و نشانه نقش مطمئنه داشتن فرد است.

خدای تعالی رمز پيروي پيامبر اکرم (ص) را در همين شرح صدور محبت ورزي پيامبر به امت خود مي داند: به موجب لطف و رحمت الهي، برايشان آموزشي نجواه و با آنان مشورت کن و به آنان شخصيت بده.

مقداري توجه و تحسين براي هر کسي مفيد است چون انسان نياز به تاييد و احترام ديگران دارد و مي خواهد در هر کاري که فعاليت مي کند ديگران کوشش او را بديده قدر بنگر و برايش ارزش قايل شوند. منتها براي سرآمد شدن يا برجسته شدن و دريافت تحسين بايد کوشش بيش از حد متعارف داشته و البته به موازات کوشش آمادگي و استعداد آن فعاليت ويژه هم بايد در انسان باشد درس معلم اربود زمزمه محبتی جمعه به مکتب آورد طفل گريز پای را فرآيند تشويق سيستم انگيزشي فرد را تحريك مي کند و احساس خوشايندي در او بوجود مي آيد. بر مبناي نظريات يادگيري مربوط به شرطي سازي، اگر اين احساس خوشايند با رفتار انجام گرفته پيوند بخورد، در موقعيتهاي بعدي فرد را وادار به انجام رفتار مورد نظر خواهد کرد. لذت جويي و کسب لذت از ويژگيهاي اساسي انسان است و فرد تمايل به کسب لذت دارد. حتي مراکزي از مغز شناخته شده اند که با اين تمايل فرد مرتبط هستند. اين مراکز به مراکز لذت معروف هستند که در موقعيتهاي خوشايند و لذت بخش فعال مي شوند.

در کل تشويق فرآيند پاداش دهی است به رفتار فرد، يعني برانگيختن شوق و علاقه مجدد او به انجام

همان رفتار. این پاداش طیف وسیعی می‌تواند داشته باشد بطوری که از یک نگاه تحسین آمیز تا یک تشویق مالی بزرگ یا اهداء رتبه یا مقامی را شامل شود. در هر حال این فرآیند در زندگی انسان گستردگی دارد و عموم افراد آن را بکار می‌برند، شاید بدون آن که با جنبه‌های مختلف آن یا کارکرد آن یا شیوه‌های صحیح اجرای آن آشنایی داشته باشند.

کودکان و دانش آموزان باید عمل خوب را بر پایه عمل به وظیفه شخصی واجتماعی و بدون توقع داشتن پاداش انجام دهد. ولی والدین به این عنوان که او فردی وظیفه شناس است او را تشویق کنند. تشویق بهتر است صورت مالی پیدا نکند بلکه اولاً دانش آموز باید خواندن نماز را مانند دیگران وظیفه خود بداند و ثانیاً تشویق ما از او به عنوان ابزار رضایت از انجام وظیفه اش باشد. یعنی نشان دهیم که از عملش خشنودیم و بعد در بستر بالاتر به او بفهمانیم که خدا هم از این عمل او راضی است.

تشویق باید واحد ضوابط و حدود باشد یعنی اینکه نباید فرد برای عمل تشویق شود. بلکه شایسته است که رفتارهای خاص و برجسته او مورد ستایش قرار گیرد. روحیه ی انسان در ابتدأ مانند ماده سیال قابل انعقادی است که به هر قالبی ریخته شود بر اثر مرور زمان منعقد شده و شکل همان قالب را به خود می گیرد و هر چه بیشتر در قالب بماند محکم تر شده و تغییر شکل آن دشوار است. انسان یک موجود قابل تغییر و قابل توبه و بازگشت است و ممکن است در سنین سد سالگی هم خود را تغییر دهد. اما شک نیست که تغییر عاداتی که دردوران کودکی دیکته شده اند در بزرگسالی بسیار دشوار است. مولوی این مطلب را با ذکر مثلی توضیح میدهد. مردی خاری را در مسیر مردم کاشت و مردم از این بوته خار دررنج بودند، او قول می داد که در سال دیگر آن را بکند و سال دیگر بازار این کار را به تعویق می انداخت، از طرفی خود او سال به سال ضعیف تر می گشت یعنی میان رشد درخت و قوت او نسبت معکوس وجود داشت. حالات انسان هم مثل خاربن و مارکن است روز به روز صفات در انسان ریشه های عمیق تری پیدا می کنند و اراده انسان ضعیف تر می شود. سعدی نیز گوید: هر که در خردیش ادب نکنند در بزرگی ادب از او برنخاست. چوب تر را چنانکه خواهی پیچ، نشود خشک، جز به آتش راست سوزنده.

تاثیر تشویق در یادگیری:

شاید برای عده ای تصور اینکه بتوان در مدرسه از تشویق استفاده کرد کمی دشوار است اما واقعیت این است که می توان در سنگر مدارس شاهد حضور با شکوه معلمان و شاگردانی بود که با سرمایه از محبت و چهره های متبسم و مصمم در تلاش هستند که در کارهای خود موفق بوده اند. پس باید رنگ مدرسه یادآور زیباییها و نیکوئیها باشد. چرا که هم انسانها بالاخص نوجوانان محبت پذیر می باشند و لذا نیاز به محبت از اساسی ترین نیازهای هر انسان می باشد. تشویق نیروها و استعدادهای دانش آموزان را به کار می اندازد و استقامت آنها را در کارها زیاد می کند و موجبات سرعت در کارهای بدنی را فراهم می کند و در کارهای فکری موجب سعی و کوشش بیشتری می گردد. تشویق و تقویت رفتار مثبت در کودک و دانش آموزان سبب شکل گیری عادات مطلوب در آنان می شود. به عبارت دیگر از آنجا که از طریق رفتارهای تشویق آمیز کلامی و غیر کلامی، مادی و معنوی، فردی و گروهی مستقیم و غیر مستقیم مربی بیش از هر چیز به یک نیاز هم نوجوانان یعنی نیاز به محبت متعلق و توجه پاسخ داده می شود. ما شاهد بیشترین مؤثرترین و پایدارترین اثر در رفتار آنان هستیم در حالی که وقتی دانش آموزی را تنبیه می کنیم نه تنها به هیچ یک از نیازهای خطری و اساسی او پاسخ نمی دهیم بلکه تعادل حیاتی اش را برهم زده او را با تجربه ناخوش آیندی که همواره از آن گریز دارد مواجه می کنیم و لو اینکه بطور موقت رفتار مطلوب آن را کنترل کرده باشیم.

عامل لطف و محبت ، مؤثرترین عوامل تعلیم و تربیت است

بر معلم لازم و ضروری است (اهتمام خویش را در جهت اخلاقی شاگردان بکار گیرد، و آنان را از اخلاق زشت و خوبیهای ناستوده و ارتکاب ویا موجب ترک اشتغالات علمی ویا اهانه ادب به دیگران می گردد جلوگیری کند. معلم باید مراقب باشد که سخنان بیهوده از شاگردان او سرزنند و از معاشرت آنان با اشخاص نا مناسب و امثال اینگونه اعمال ناروا جلوگیری و ممانعت نماید.

برای پیشگیری از سوء رفتار شاگردان و جلوگیری از ارتکاب خلاف لازم است معلم با ایجاد تعریض و کتاب راه گشای تربیت اخلاقی شاگردان بوده و از تخلف آنها جلوگیری کند در صورتی که ضرورت

ايجاد نکند بايد از آشکار گوئی وتصريح به تخلف شاگرد خود داری نماید وهمواره از عامل لطف ومحبت ومهر ومودت برای ارشاد شاگردان استفاده کند و آنرا بخاطر تخلف وسوء رفتار توبيخ ننماید. چون اولاً تصريح و آشکارگویی پرده هيبت وابهت استاد را از هم دريده و موجب جرأت وجسارت شاگردان در ارتکاب خلاف وسوء رفتار وتخلفهای اخلاقی امروزند، راستی بايد درباره مراتب مهر ومحبت پیامبر عزيز گرامی اسلام (ص) نسبت به آن مرد اعرابی وبيابانگر انديشيد - که مسجد رابا بول وپيشاب خود آلوده کرد (وپیامبر مهربان بجای توبيخ ودرشتخویی از در لطف ودلسوزی وارد شد وازراه محبت اين مرد صحراگرد را متوجه زشتی ونادرستی رفتارش نمود. آری بايد دید که رسول اکرم (ص) با معاويه بن حکم آنگاه که در اثناء غار سخن گفت - چه نوع رفتاری را پيش گرفت (آنحضرت در ارشاد واز لطف ومحبت استفاده کرد وازاین رهگذر او را به نقص واشکال کارش آشنا ساخت).

❖ فروتنی ونرمش نسبت به دانش آموزان :

نباید معلم با شاگردان خویش رفتاری شکوهمندانه وبزرگ مابانه ای را در بيش گیرد بلکه بايد فروتنی ونزش را در برخورد با شاگردانش بکار برد خداوند متعال به پیامبر خود می گوید : ترجمه: پروبال خونین را برای پیروان خود(که با پیرمرد خویش در ایمان به تواضعهار علاقه می کند) فروهسته ساز (ونسبت به آنان متواضع وفروتن باش). رسول خدا (ص) فرمود:

« خداوند متعال به من وحی نمود (که به شما اعلام کنم تا) تواضع وفروتنی را پيشه خود سازيد » تواضع وفروتنی نسبت به تمام طبقات مردم در خور وظیفه اخلاقی هر انسان مومن ومسلمان است لذا بايد در نظر گرفت که وظیفه معلم نسبت به شاگردان ازاین دیدگاه چگونه است - شاگردانی که همواره در معیت معلم بسر می برند وبه منزله فرزندان او هستند با توجه به این حقیقت که میان شاگردان ومعلم ملازمت وهمبستگی جالبی برقرار است و شاگردان در پی جوئی از دانشها ومعارف سودمند بدوتکیه می کنند ورای نظر او را ملاک ومعیار ارزیابی علوم ودانشها می دانند وعلاوه براین میان معلم وشاگردان حقوق متقابل دیگری از قبیل : حقوق مصاحبت وهمنشینی، صیانت واحترام در رفت وآمد و برخوردها وبشرافت محبت در سیستمهای راستین وعاری از هر شائبه کینه توزی (وامثال آنها وجود دارد که این حقوق ومعیارها می تواند رابطه معلم وشاگردانش را بطرز جالب ودلنشین سازمان بخشیدن در حدیثی از پیامبر گرامی اسلام (ص) آمده است که فرمود : معلم و آموزگار باشید (ودرس شما زمزمه محبت باشد). در تعلیم خود دشوار وسختگیر نباشید زیرا معلم و آموزگار از انسان دشوار و سختگیر بهتر وبا ارزش تر است.

❖ تشویق شاگردان به اشتغالات علمی وتحریص بر تکرار دروس :

معلم بايد شاگردان را به اشتغالات - علمی در تمام اوقات واعاده و تکرار محفوظات در اوقات مناسب تشویق وتحریص نماید. و راجع به مباحث و مسائل مهمی که برای آنها بیان شده است. پرسش های

مطرح سازد.

اگر ملاحظه کرد که شاگردی مسائل و مباحث مذکور را درک کرده و آنها را دقیقاً بخاطر سپرده است از او احترام و تجلیل بعمل آورده و علت در در صورتیکه بیم عجب و غرور و تبااهی حال و مزاج روحی او در میان نباشد - او را مورد ستایش و تقدیر قرار دهد.

و اگر احساس کرد که شاگرد و دانشجویی در حفظ کردن درس و دقت در مباحث و مسائل مربوط به آن کوتاهی ورزیده او را در نهان و در غیاب دیگران هشدار داده و توبیخ نماید و چنانچه مصلحت چنین شاگردی ایجاب کند علت و در حضور دیگران وی را بخاطر سهل انگاری مورد ملامت قرار دهد. و اگر این کار را با توجه به مصلحت خود شاگرد انجام گیرد بلامانع می باشد زیرا معلم و همچون طبیب و پزشک می باشد که می داند دارو را در چه جایی بکار برد و آن دارو در چه شرایطی می تواند در بیمار موثر و سودمند افتد.

❖ رعایت مساوات در توجه و محبت به شاگردان :

معلم نباید در اظهار محبت و توجه و التفات به شاگردان - در صورتی که از لحاظ سن و فضیلت و دینداری با هم برابر باشند تبعیض و تفاوتی را معمول دارد. زیرا تبعیض و عدم رعایت مساوات در محبت و توجه به آنها با وجود ... آنها در شرایط مذکور موجب ناراحتیهای روانی و و بیگانگی آنها از یکدیگر می گردند.

لکن اگر بعضی از لحاظ طرز تحصیل و سعی و کوشش و ادب و نزاکت بر دیگران مزیت داشته باشد چنانچه معلم از آنها احترام خاصی بعمل آورد و آن را از لحاظ محبت و تفقد به دیگران ترجیح دهد ضمناً یادآور گردد که علت احترام و تقدیر ویژه او بخاطر همین مزای و موجبات است. در این صورت تبعیض و تفاوت میان شاگردان مانعی ندارد؛ زیرا تقدیر و احترام به شاگردان کوشا و با نزاکت عامل موثری در ایجاد تحرک و شادابی و انگیزه مفیدی است که آنان و نیز سایر شاگردان را وادار می سازد تا در انصاف به چنین صفات مطلوب و امتیاز آفرین سعی و کوشش نماید.

❖ احترام به شاگردان و توجه به مزایای آنها :

معلم باید بیش از آنچه درباره توده مردم اخلاق و رفتار خوش آمیزی را بکار می دارد نسبت به همنشینان و شاگردان خویش رفتار خوشی را در پیش گیرد و شاگردانی را که از لحاظ سن اهلیت و لیاقت و شایستگی، شرافت روحی و امثال آنها بر دیگران امتیاز و برتری دارند مورد ... و احترام قرار داد و جایگاه والائی را در جلسه درس - بر حسب تقدم آنها در ورد به مجلس درس در نظر گیرد و نسبت به سایر نیز اظهار لطف و محبت نمود و با سلام و درود صمیمانه و گرم چهره ای گشاده و سیمائی شاداب و قیافه ای متبسم و خندان مراتب خویش را ابراز کرده و بمنظور گرمائی داشت مقدم آنها از جای برخیزد، اگر چه در بعضی از اخبار و احادیث در مسئله به شاگردان ابهامی بچشم می خورد با این از مضمون این اخبار چنین استفاده می شود که اگر رفتار معلم ، نماینگر احترام به شاگرد باشد این

رفتار بعنوان عملی مکروه وناستوده بشمار می آید. علیرغم چنین ابهام اثر طرز برخورد معلم با شاگردان حالی از احترام او باشد به هیچ وجه زشت وناستوده نمی باشد باید یادآور شویم که تحقیق وبررسی اینگونه اخبار وکیفیت توجه آنها به صورتی که با مسئله احترام معلم به شاگردان اصطحاکاکی پیدا نکند از حوصله این نوشته بیرون است هرانسانی علاقه دارد نزدیکترین محترم ومحبوب باشد بنابراین وظیفه هر فرد انسانی نشان دادن حسن خلق ومحبت واحترام به دیگران است ولی معلم بیش از دیگران موظف به این امر نسبت به شاگردان می باشد. بهترین صفات اخلاقی معلم این است که نسبت به کودکان وشاگردان عاطفه ومحبت نشان دهد چون کودک وشاگرد به توجه واعمال اخلاقی معلم محبت او شدیدا نیازمند است برای انکه شاگرد بتواند با معلم انس پیدا کند وبه او اعتماد نماید باید از محبت وتوجه او اشباح شود وو قتی شاگرد از معلم توجه و محبت و احترام مشاهده نکرد از معلم بیزار می گردد وفرق میان توجه معلم و دیگران از اینجا سرچشمه می گیرد که کودک وقتی از خانه ویا کودکستان و یا مکتب نمی شود و تبدالی دراین محبت انجام نمی گیرد در حالیکه پدر ومادر یا مربی با او در منزل و کودکستان ویا مکتب خانه بارفق ونرمی ومحبت رفتار می کردند لذا ممکن است احيانا این تصور در او آید که معلم مدرسه به او جفا می کند.

روانشناسان در تقسیم نیازمندیهای کودک وخردسال آراء ونظرات گوناگونی اظهار کرده اند ولی بطور مسلم همگی معتقدند که یکی از نیازمندیهای قطعی کودک وشاگرد آن است که مورد محبت دیگران ومعلم قرار گیرد تا معلم با دیگران بتواند اعتماد وعلاقه او را نسبت به خود و درس خویش جلب کرده وحس اطاعت ومحبت را در او بیدار سازند.

شهید ثانی می گوید : باید معلم به این نیاز روانی شاگرد عنایت داشته باشد وبخصوص هر چه بیشتر احترام ومحبت خود را متوجه شاگردان برجسته مجلس درس خود بنماید. چون آنها از او انتظار بیشتری دارند واگر معلم به این حاجت روانی شاگرد آشنائی داشته باشد می تواند آن را در مسیر خوبی رهبری کرده واز آن امر آموزش بهره برداری نماید.

در ادامه به نحوه تشویق دانش آموزان برای یادگیری می پردازیم.

دستورالعمل ها:

✓ گام اول

انتظارات معلمان، دانش آموزان را برای رسیدن به موفقیت تحت فشار قرار می دهد. آن چه که از دانش آموزان انتظار دارید در ابتدای سال به آن ها بگویید. اهدافتان را از طریق نوشتن و آویختن در کلاس به آن ها اعلام کنید .

✓ گام دوم

روش های آموزشی خود را زمان به زمان تغییر دهید. دانش آموزان بهترین پاسخ را به یک طیف گسترده ای از روش های تدریس از خود نشان می دهند. تغییر روشی که شما ارائه می دهید

سخنرانی، نمایش ها، یادگیری مشارکتی و یادگیری اکتشافی است. این کمک می کند تا علاقه و توجه دانش آموزان در طول کلاس حفظ شود .

✓ گام سوم

از علاقه شخصی دانش آموزان برای توضیح یک ایده استفاده کنید. به دانش آموزان توجه کنید و در مورد موضوعاتی که آن ها را تحریک می کند یادداشت بردارید .
فعالیت هایی را طرح ریزی کنید که اهداف تدریس شما را با علاقه مندی های آن ها (دانش آموزان) مرتبط سازد.

✓ گام چهارم

به دانش آموزان یاد دهید تا برای کارهای کلاس و زندگی خصوصیشان هدفی تنظیم کنند. این مهارت به آن ها در کلاس و در مدرسه و در آینده شغلی شان کمک می کند.

گام پنجم

آن چه که دانش آموزان در حال حاضر باید در مورد موضوع بدانند ارزیابی کنید. قبل از شروع آموزش در مورد یک موضوع، جلسه را با یک پرسش و پاسخ در مورد موضوع شروع کنید. آن چه که شما از جلسه کلاس فهمیدید برای تعیین نقطه شروع کلاس به کار ببندید .
در حال آموزش، به دانش آموزان تان نگاه کنید اگر آن ها بی حوصله بودند یا اشتباه داشتند سؤالاتی را برای سنجش از آن ها بپرسید. اگر آن ها سؤالات را فهمیده بودند، پرسش های مشکل و پیچیده را برای دانش آموزانی که موضوع را درک کرده اند، مرور کنید .

✓ گام ششم

تکالیف کلاسی و آزمون ها را در یک شیوه به موقع درجه بندی کنید. به دانش آموزان فرصت تلاش بیشتری بدهید، تا آن ها به مرور مقالات و نوشته ها و تصحیح اشتباهات خود قبل از آزمون اصلی بپردازند .

به دانش آموزانی که خوب کار کردند تبریک بگویید و آن هائی که در حد استانداردها نبودند تشویق کنید. تکالیف کلاسی دانش آموزان را مورد انتقاد و نکوهش قرار ندهید

نتیجه گیری:

تشویق دانش آموزان به فراگیری و رسیدن آن ها به سطوح بالاتر چالشی برای بسیاری از معلمان تبدیل شده است.

در واقع هدف معلمانی که آموختن را تشویق می کنند، تربیت افرادی است که بهتر تحصیل کنند و برای آینده آماده شوند. برای تشویق یک دانش آموز برای یادگیری، معلمان باید وقت اضافه صرف کنند و هر دو (دانش آموز و معلم) در داخل و خارج از کلاس تلاش کنند.

منابع و ماخذ:

۱. مهارت‌های آموزشی و پرورشی، دکتر حسن شعبانی، جلد اول.
۲. (سلاید شیر) تدریس بدون تشویق و تنبه، ۱۴/مارچ/۲۰۱۵
۳. شیوه‌های موثر تشویق و تنبه در تعلیم و تربیت (PDF)، ابراهیم اصلانی، مرتضی مجدفر، لیلا سلیقه دار، دی ماه ۱۳۸۹
۴. http://shahbaz.parsiblog.com/Archive/%D%A%DA%B%D9%AA%D9%8A%DA%AA%D9%86%DA%AA%D9%8A%D9%87%8A%D9%82+%.D9%88+/.DA%.AA%D9%86%.DA%.AA%D9%8A%D9%87%8A%D9%82+%.D9%88+
۵. روانشناسی کودک - دکتر مهدی جلالی - انتشارات دانشگاه تهران - ۱۳۶۰
۶. چرا تنبیه؟ - دکتر عبدالله مجوزی - انتشارات انجمن اولیاء و مربیان - چاپ اول -

مؤلف نصرت الله عثمانی

خط (الفبا) زبان ترکی (اوزیکی)

اختراع خط و کتابت از واقعات مهم در تمدن بشری محسوب می شود. «خط میخی» نخستین خط نشانه یی برای صداها در کتابت به شمار می رود. مخترع نخستین باشندگان «بین النهرین» به نام سومریان اند، که حدود پنجهزار سال پیش از امروز، از آسیای میانه (عشق آباد پایتخت و ترکمنستان و کرانه های بحیره کسپین) به «بین النهرین» نقل و مکان نموده بودند.

دانشمند فیلسوف و تاریخ نگار امریکایی «ویل دورانت» پیدایش خط میخی و تطور و تکامل آن را بزرگترین منت سومریان بر تمدن جهانی می داند .

تاریخ پیدایش خط در میان ترکان به هزاره های نخست پیش از میلاد و حتی پیشتر از آن می رسد. تحقیقات دانشمندان نشان داده است که خط آرامی قدیمترین خطی است که در میانه هزاره نخست پیش از میلاد مسیح در آسیای مرکزی و سرزمینهای مجاور آن رواج فراوان داشته است. پس از استیلای اسکندر مقدونی بر فارس، سرزمین افغانستان کنونی و آسیای میانه، رسم الخط یونانی نیز معمول گردید، که بیشتر به عنوان رسم الخط رسمی اداری به کار برده می شد .

در این زمان چند رسم الخط دیگر بر پایه خط آرامی نیز ایجاد گردید.

این رسم الخط های محلی عبارت اند از : رسم الخط اوستایی، خوارزمی، سغدی، کوشانی، رونی، اورخون - ینی سای، اویغوری، مغولی و غیره .

گفتنی است که ترکان قدیم پیش از آغاز مهاجرت بزرگشان به اطراف و اکناف جهان، رسم الخط و الفباهای جداگانه ای را به کار می برده اند. آنها نوشته را «بیتیک» می گفتند. رسم الخط آنها شبیه الفبای هیروغلیف (رسم الخط مصریاستان) و متشکل از رسمها و اشکال مختلف بوده است.

و اما رسم الخطی که پیش از آغاز مهاجرت های بزرگ ترکها در میان آنها مروج و معمول بوده، از سوی دانشمندان به نام «الفبای اورخون» یا «الفبای کوک ترک» یاد گردیده است. علت این نام گذاری آن است که قدیمترین نمونه های خط نوشته شده به این الفبا در بناهای یادگاری خاقانهای کوک ترک در کناره های دریای «اورخون» در مغولستان امروزی کشف گردید.

خط اورخون در گستره دانش ترک شناسی و نیز آثار مربوط تاریخ خط به نامهای «خط اورخون - ینی سای»، «خط ینی سای - اورخون»، «خط سیر» و بیشتر «خط ترکی رون» یاد شده است. علت نامیده شدن به نام آخری همانا همانندی اندک ظاهری حروف اورخون به حروف قدیمترین خط مردم آلمان موسوم به «رون» می باشد.

بنابر معلومات ابن عربشاه در کتاب مشهورش به نام «عجایب المقدورفی اخبار تیمور» (زندگی شگفت آور تیمور) در شرق، این خط را «دولبرچین» می گفته اند.

ابن عربشاه در کتاب نامبرده خود در مورد این خط چنین می نویسد :

«آنان (ترکان - یارقین) درختا (چین - ن. عثمانی) خطی داشتند به اسم دلبرچین حروف آن را دیده ام چهل و یک حرف است. این زیادتى آنکه برای تفخیم و اماله حروفی خاص دارند...»

باید گفت که همانند تمام خطوط دیگر، خط دلبرچین (اورخون - ینی سای) نیز نظربه شرایط زمانی و مکانی از نگاه برخی تفاوت های شکلی خود دارای وریانت های اورخون، تورفان و ینی سای می باشد. چنان که، نشانه های آوایی (صدادار) در خط اورخون چهار و در خط ینی سای پنج حرف است.

سزاوار یاد کرده است که درحال حاضر، آثار زیاد نوشته شده به خط اورخون چون کتیبه ها، ظروف، ابزارو آلات، سکه ها، کتاب، اوراق کتاب و برخی کاغذها در دست است.

گفتنی است که در میان ترکان همزمان با الفبای اورخون چندین نوع رسم الخط دیگر نیز رواج داشته است. ولی گستره کاربرد آنها محدودتر بوده و همانند الفبای اورخون وسعت نداشته است.

الفبای اورخون از زمانه های بسیار قدیم تا سده هفتم میلادی (اول هجری) در میان همه ترکان به عنوان خط مشترک به کار برده می شد و حتی ترکان «آوار» هم که در آن زمان در اروپا حکومت داشتند، همین الفبا را به کار می بردند. اوغورها با وجود آنکه الفبای جداگانه یی داشتند، ولی بسیاری از نوشته ها و یادداشتهای خود را روی دیوارها و اشیای مختلف به همین الفبا می نوشتند.

قدیمترین اثری که تا حال با این خط کشف و شناسایی شده است، کتیبه های مربوط به بناهای یادگاری خاقانهای کوک ترک است که به سده های پنجم و ششم میلادی تعلق می گیرد.

الفبای اورخون دارای سی و هشت حرف بوده که از جمله چهار حرف آن صدادار و بقیه بی صدا بوده و از راست به چپ نوشته می شده است. کتیبه های ینی سالی دوسده پیش تر از کتیبه های اورخون بوده، مربوط به قبور قیرقیزهاست. شمار حروف سنگ نوشته های ینی سالی ۱۵۹ حرف بوده، ولی به اندازه کتیبه های اورخون خوانا از نگاه شکل و زیاد بودن وریانت های خود تفاوت دارد. الفبای اورخون تا سده هفتم میلادی (اول هجری) میان ترکان معمولی بوده، بعدا جایش را به رسم الخط اوغوری داده است.

بزرگترین نمونه های زبان ترکی قدیم که به خط اورخون (رون = رونیک = دلبرچین) نوشته شده، قرار زیر است :

۱. سنگ نوشته کول تگین ،
۲. سنگ نوشته بیلگه قآن ،
۳. سنگ نوشته تونیوقوق (تونیوکوک)
۴. سنگ نوشته اونگین (آنگین)
۵. سنگ نوشته کولی چور،
۶. سنگ نوشته مایون چور،
۷. دست نویس ایرق (فالنامه).

اکنون هر یک از آنها را بگونه مختصر معرفی می کنیم:

۱. سنگ نوشته کول تگین: این کتیبه به افتخار کول تگین برادر ایلتریش خاقان گذاشته شده است. کول تگین در ۲۷ فبروری سال ۷۳۱ میلادی به عمر ۴۷ سالگی وفات یافته است. کتیبه را همراه با کتیبه «بیلگه خاقان» یک نفر روس به نام «ن. م. یدرنتسیف» (۱۸۴۲م-۱۸۹۲م) در سال (۱۸۸۹م) در وادی «کاشوسیدم» از ساحل دریای «کوکشین اورخون» پیدا کرد. این منطقه در ۴۰۰ کیلومتری جنوب «اولان باتور» (پایتخت کنونی کشور مغولستان) موقعیت دارد.

۲. سنگ نوشته بیلگه قان: این کتیبه مرمرین به افتخار «بیلگه خاقان» پسر «ایلتریش خاقان» (نام اصلی او در سالنامه های چینی بگونه «مغیلان» ذکر شده است) در سال ۷۳۵ م. گذاشته شده است. بیلگه خاقان را به سال ۷۳۴ م در سن پنجاه سالگی یکی از اقوامش مسموم ساخته بود.

این کتیبه به فاصله یک کیلومتر دورتر از کتیبه کول تگین در جنوب غرب قرار دارد. هر دوی این کتیبه ها همزمان کشف شده و کار نشرو ترجمه هر دو نیز یکجا صورت گرفته است.

شکل کتیبه بیلگه خاقان نیز عینا مانند کتیبه کول تگین بوده، ولی از نگاه حجم از هم متفاوت اند. درازی آن ۳/۳۵ متر، عرض آن ۱/۴۷ متر و ضخامتش ۷۲ سانتیمتر است. کتیبه فروغلتیده و به سه پارچه منقسم شده است، اما کتیبه کول تگین بیشتر فروریخته و بیشتر آسیب دیده است.

۳. سنگ نوشته تونیوقوق (تونیکوک):

این کتیبه یادگاری به افتخار تونیوقوق مشاور و سپهسالار «ایلتریش خاقان» مؤسس دومین دولت خاقان ترک در بین سال های (۷۱۲-۷۱۶ م) بر روی سنگ حک شده است. کتیبه تونیوقوق در زمان حیات او نوشته شده است. این شخص در سالنامه های چینی بگونه «یوان چژین» ذکر گردیده است.

کتیبه از منطقه یی به نام «به یین سوکتو» واقع در ۶۶ کیلومتری جنوب شرق اولان باتور (پایتخت مغولستان) پیدا شده که فعلا نیز در همانجا نگهداری می شود.

کتیبه مذکور متشکل از ۶۴ سطر بوده، در دو ستون سنگی چهار وجهی که در شمال و جنوب روبه روی هم قرار گرفته و از بالا به پایین نوشته شده است.

کتیبه را «الیزابت کیلیمنت» در سال ۱۸۹۷ م که همراه با شوهرش در ترکیب هیتی به مغولستان رفته بود، کشف نمود. نخست تصاویر رتوش شده آن را با ترانسکریپشن آن به نشر رسانید.

ترجمه آلمانی آن را وو. رادلوف درسال ۱۸۹۹ م نشر کرد. بعدا «ویلهم تامسن» ترجمه رادلوف را با برخی اصلاحات در اثرش به نام «یادگارهای مدنیت فنلند – اوگار» (هلسنگ فورس، ۱۹۱۶ م شماره ۷۷) چاپ کرد. همچنان، متن کتیبه را به زبان دنمارکی ترجمه و آن را همراه با تحقیقاتش به سال (۱۹۲۲ م) در «کوپنهاگن» (مرکز دنمارک) به نشر رسانید. و نیز متن مذکور را «ه شیدیر» از زبان دنمارکی به زبان آلمانی ترجمه و در «مجموعه شرق شناسان آلمان» (لایپزیگ، ۱۹۲۴، ۲۵-جلد) و «د. روس»، آن را به انگلیسی ترجمه و در «بولتین مکتب علوم شرق» (لندن ۱۹۳۰-۱۹۳۲ م، جلد ۶) چاپ کرده اند بعدا ترجمه ترکی این کتیبه را «حن. ارقون». ترجمه روسی آن را «س. ای. مالوف» ترجمه آلمانی آن را دانشمند فنلندی «گ. رمستید»، «ای. گرنا» و «پ. التا» ترجمه انگلیسی آن را «ت. تیکین» نشر نمودند. آخرین نشر علمی متن کتیبه را با ترجمه فرانسوی آن به سال (۱۹۶۱ م). «ر. ژیرا» انجام داده است.

با اوجود این همه چاپها و ترجمه های گوناگون و متعدد متن کتیبه ها، هنوز هم درخواندن خط و درک مضمون آن نکات تاریک و مبهم وجود دارد.

گفتنی است که متن کتیبه ها دارای دو ترجمه اوزبیکی می باشد:

یک ترجمه مشترک دانشمندان اوزبیک غنی عبدالرحمانوف و علی بیک رستموف است که همراه با متن اصلی به خط اورخون و متن بگونه ترانسکرپشن (به خط سیریلیک) در کتاب ارزشمند آنها به نام «قدیمگی ترکی تیل» (زبان ترکی قدیم) به سال (۱۹۸۲ م) از سوی نشریات «فن» در تاشکند به چاپ رسیده است.

ترجمه دیگر کتیبه منظوم است، که آن را دانشمند شناخته شده اوزبیکستان اکادمیسین عزیز قیوموف انجام داده و به سال ۱۹۷۱ م در تاشکند از سوی نشریات «غفور غلام» به چاپ رسیده است.

۴. **سنگ نوشته اونگین**: چنین تصویری وجود داشت که این کتیبه نخست برای بزرگداشت از مؤسس دومین دولت خاقانی ترک «یلتیریش خاقان» و همسرش «ایل بیلگه خاتون» و بعدا به افتخار «قپه غه ی خاقان» گذاشته شده باشد. دانشمند انگلیس جرارد کلوسون با آوردن اصلاحات در بعضی از نقاط کتیبه، نادرستی تصورات را به اثبات رسانید. او از اثر پژوهش هایش به این نتیجه

رسید، که کتیبه به افتخار «آلپ ایلمتیش» سپهسالار «قپه غه ی خاقان» و «بیلگه خاقان» گذاشته شده است.

کتیبه را در ۱۸۰ کیلومتری وادی اونگین واقع در وادی کاشا - تسایدم مغولستان گذاشته بودند، که هم اکنون نیز در آنجا قرار دارد.

۵. سنگ نوشته کولی چور:

این سنگ نوشته را در سال ۱۹۱۲ م دانشمند پولندی پروفیسور «و. کاتویچ» از منطقه «ایخی - خوشاتو» نزدیک اولان باتور پایتخت مغولستان کشف نمود و متن آن را با همکاری ساموئیلویچ در جلد ۴ سال ۱۹۲۸ م «سالنامه شرق شناسی» به چاپ رساند. محققان سال وفات کولی چور را ۷۳۱ م تخمین کرده اند.

۶. سنگ نوشته مایون چور:

این سنگ نوشته را دانشمند فنلندی گ. ای. رمستید به سال ۱۹۰۹ م. از کرانه دریای «سلینگه» و نزدیک «شین ایوسو کول» کشف نمود و متن آن را همراه با ترجمه فنلندی آن به سال ۱۹۱۳ م. به چاپ رساند. به تخمین محققان این کتیبه به سال ۷۵۹ م. روی قبر گذاشته شده است.

۷. دست نویس ایرق (فالنامه):

این نسخه را ستیین از نزد یکی از خادمان معبدی به نام «غار هزار بودا» در نزدیک دون خوان چین گرفت و با خود به لندن آورد. متن این دست نویس را بار نخست و تامسن در شماره ماه جنوری «مجله انجمن شاهی آسیا» چاپ کرد.

منابع:

- ۱- زبان، خط و فرهنگ نویسی ترکی (اوزبکی)، حلیم یارقین و دوکتورشفیقه یارقین، کابل: سال چاپ ۱۳۸۵ خورشیدی.
۲. تاریخ ادبیات ترکی اوزبکی، تالیف پروفیسور نتن مله ییف، ترجمه، تحقیق و نگارش برهان الدین نامق، سال چاپ ۱۳۹۵ خورشیدی
۳. زبان ترکی قدیم، غنی عبدالرحمانوف و علی بیک رستموف، تاشکند، ص ۱۲.

نقش کمپنی هند شرقی انگلیس در سقوط سلسله درانی های افغانستان در عصر زمان شاه درانی

بخش دوم:

۳- فعالیت قدرت های دیگر اروپایی در مقابل کمپنی هند شرقی :

نیم قاره هند برای اولین بار توسط پرتگالی ها کشف شده و در آنجا نفوذ پیدا کردند؛ بعد ها قدرت های دیگر اروپایی مانند هالندی ها، انگلیس ها و فرانسوی ها یکی بعد از دیگری برای نفوذ و غارت در آن سرزمین سرمایه گذاری کردند و خواستن تا از این طریق به گنجینه های نفیس طلا و همچنان ادویه جات و مواد مهم و با ارزش هند دست یابند؛ حضور قدرت های اروپایی با جنگ های منفعتی آنها برای شکست دادن یک دیگر آغاز شده و تا اواخر قرن ۱۸ و حتی اوایل قرن ۱۹م ادامه پیدا کرد که به پیروزی کمپنی هند شرقی انگلیس و شکست حریفانش پایان یافت.

در اوایل قرن ۱۷م کمپنی هند شرقی انگلیس با شکست دادن پرتگال که اولین کاشف هند به شمار میرفت جای خود را در هند هموار ساخت و توانست با نیرنگ و فرستادن هدایای نفیس با دولت بابر هند از در دوستی و همکاری برآید.

رقابتهای بین پرتگالی ها و انگلیسی ها به تدریج منجر به جنگ دریایی و شکست پرتگالی ها در ۱۶۲۲م شد به این ترتیب قدرت دولت انگلیس که پشت کمپانی تجاری مذکور قرار داشت، مشهود گشت. (۶)

هلندی ها که قبل از انگلیس ها به هند آمده بودند؛ بیشتر به اندونیزیا توجه داشتند و چندان توجه ای برای حفظ و کنترل و یا سرمایه گذاری، هند نداشتند از جانبی انگلیسها و هلندی ها در

جنگ های اروپایی نیز کنار هم قرار داشتند به همین دلیل کمپنی هند شرقی از اندونیزیا بیرون آمده و هند را انتخاب کرد و هالند نیز به استعمار و استثمار در اندونیزیا ادامه داد.

خطرناکترین رقیب اروپایی انگلیسی ها در هند؛ فرانسه بود که نه تنها در هند بل در اروپا نیز بین این دو قدرت در قرن ۱۸ رقابت شدید وجود داشت و هند بخاطر تجارت ادویه و پول سرشار بین این دو کشور نیز با اهمیت بود و هر کدام خواهان نفوذ مطلق در این ساحه بودند.

فرانسوی ها نیز که در این قرن در اروپا با انگلیس رقابت سرسختانه ای داشتند، دامنه این رقابت را به مستعمرات نیز کشاندند. در هند با ابتکار سردار فرانسوی به نام دوپلکس اقدام به آموزش و تربیت نیروهای بومی، امرای محلی برای ایجاد درگیری با امرای تحت الحمايه انگلیس نمودند و در این امر موفقیت های خوبی کسب کردند. انگلیسیها نیز با استفاده از همین شیوه ریشه های نفوذ خود را گسترانیده بودند. سرانجام فرانسویها که در مقایسه با بریتانیایی ها کمتر مورد حمایت دولت مرکزی خود بودند، از صحنه کنار کشیده شدند.

یکی از دلایل شکست فرانسویها در هند حمایت مستقیم دولت انگلیس از کمپنی هند شرقی انگلیس بود در حالیکه فرانسویها از حمایت دولت شان برخوردار نبودند و کم توجهی دولت فرانسه از یک طرف و مهارت انگلیس ها در به دام انداختن ایالات هندی همه باعث پیروزی کمپنی هند شرقی شد.

بدین قرار انگلیسیها، فرانسویان را در هند شکست دادند و شهرهای فرانسوی «چندارناگور» و «پوندیشری» را بکلی ویران ساختند. گفته می شود که ویرانی این شهرها به شکلی بود که حتی یک خانه سالم هم در هیچ یک از آنها باقی نماند. (۷)

بعد از شکست دادن کمپنی هند شرقی فرانسه توسط هند شرقی انگلیس، دیگر رقیب اروپایی برای انگلیس نماند تا در غارت هند با وی شریک شود؛ بدین صورت کمپنی هند شرقی دست به غارت و اذیت هندیها زده و کم کم تمام هند را تحت کنترل گرفته و قیامها را یکی پس از دیگری یا توسط زور و یا توطئه ناکام ساخت.

۴- زمانشاه درانی و هدف اصلی وی در هند :

جدا از فرانسویها بخصوص ناپلئون که رقیب خطرناک انگلیس ها در اروپا بشمار میرفت، در شرق بزرگترین خطر برای کمپنی هند شرقی؛ در حفظ هند؛ شاه جوان افغان زمانشاه بود که در سال ۱۷۹۳م بعد از مرگ پدر به قدرت رسیده و با علاقمندی که به فتح هند و تعقیب قدم های جدش احمد شاه ابدالی داشت، خواهان فتح هند و شکست انگلیس ها و پس گرفتن ساحات متصرفه جدش بود؛ وی با حدود ۱۵۰ هزار عسکر قویترین رقیب برای کمپنی هند شرقی به حساب میرفت.

چنانکه یاد آور شدیم؛ بعد از مرگ اورنگ زیب آخرین شاه مقتدر باری در هند که توانسته بود کمپنی هند شرقی را مهار کرده و مانع دخالت آن در امور هند شود، کمپنی هند شرقی انگلیس

توانست مناطق هند را یکی پس از دیگری یا توسط پول و یا زور و تفرقه افگنی ضمیمه کمپنی بسازد، که در این پیروزی، حمله نادر افشار و بعد احمد شاه درانی که توانستند هند را بیشتر ضعیف بسازند بی تاثیر نبود.

بعد از مرگ احمد شاه و پسرش تیمور شاه، افغانستان شاه جوان با خواست های بزرگ را تجربه کرد. وی مانند پدر بزرگش خواهان گسترش قلمرو و ایجاد ثبات در منطقه بعد از مرگ پدرش بود. وی تمام دوران سلطنت اش را به زین اسب سپری نمود و از یک جنگ به جنگ دیگر برای پاسداری خاک میهنش که از جدش برایش به میراث مانده بود سفرهای نظامی نمود.

انگلیس ها در هند شمالی مصروف طرح پروژه هایی بودند تا مقبوضات افغانی را که از احمد شاه و تیمور شاه برای شاه زمان به میراث رسیده بود و با مرگ تیمور شاه علم های بغاوت را بلند نموده بودند، به دست آورند. (۸)

زمانشاه پسر تیمور شاه که یک شهریار جنگجو و جهانگیر بشمار میرفت در ۱۷۹۸-۹۹م مشغول بود که سرحدات پادشاهی افغانستان را تا رود گنگ امتداد دهد راجه های هند بخاطر دفع تجاوز و فتنه انگلیس در هندوستان، زمان شاه را بداخل هند دعوت مینمودند و حاضر بودند از روزیکه زمان شاه داخل خاک هندوستان شود روزانه یک لک روپیه مخارج جنگی سپاهیان او را بدهند. زمانشاه نیز مرد میدان این مبارزه بوده با قشون نیرومند که باخود داشت به هندوستان حمله نموده و تا لاهور هم پیش رفته بود. (۹)

متأسفانه زمانشاه از سیاست جهانی آگاهی نداشت و فکر میکرد که میتواند مانند جدش با سر نیزه به پیروزی برسد؛ درحالیکه وضعیت جهان تغییر کرده بود، کاری را که پول و حيله انگلیسی انجام داده میتواندست به هیچ وجه سلاح های افغانی کارگر نمیفتاد.

خبر ورود زمانشاه در رأس یک اردوی بزرگ به لاهور و اراده پیشروی او به دهلی، ولوله عجیبی در هند برپا کرد، مسلمانان که از پیشرفت کمپانی و قوت گرفتن هندوان در نیم قاره اندیشه داشتند، در همه جا با شور و هیجان در انتظار رسیدن قوای درانی بودند. در مقابل، هندوان با خاطره جنگ پانی پت و دیگر محاربات احمد شاه از آینده احساس خوف می کردند. (۱۰)

زمانشاه در راستای دست یابی به اهداف توسعه طلبانه خود واز سویی آزاد سازی جماعت مسلمان از زیر سیطره مسیحیان در هندوستان، بر آن شد تا با قبایل مهراته از نیرومند ترین قبایل هند و از مخالفان سرسخت کمپانی هند شرقی و سیاستهای استعماری انگلستان متحد شود. فرمانروای انگلیسی هندوستان از این تصمیم در شرایطی که نیروهای انگلیسی از یک سو با مهراتی ها و از سوی دیگر با تیپو سلطان حاکم میسور که مورد حمایت فرانسه، عثمانی و حکومت عمان بود در گیر بودند آگاهی یافت که خود، دل نگرانی ها و دل مشغولی های فراوانی را برای انگلیسی ها به وجود آورد.

۵- تلاش کمپنی هند شرقی در سقوط زمان شاه

در آن مقطع زمانی که کمپنی هند شرقی خود در مشکلات داخلی هند، مبارزه و دست و پنجه نرم کردن با حکام و مردم هند بود؛ حضور قدرت بیرونی آنهم قویتر از تمام رقبايش آنها را مجبور به فکر و گزينش سياست جديتری در قبال زمانشاه کرد.

کمپنی هند شرقی انگلیس، بخاطر حفظ و نگهداری هند؛ از بدو تاسیس رقبای متعددی را که چشم به هند دوخته بودند و روزی خطری برای خود احساس میکرد به طریقه های متعددی از بین برد؛ یکی از اشخاصیکه تهدیدی بزرگی برای آینده انگلیس ها در هند بود؛ زمانشاه افغان نواسه احمد شاه ابدالی بود که جدش در سال ۱۷۶۱م بعد از فتح پانی پت هند را فتح کرده بود؛ زمانشاه در پهلوی شور فتح هند، امکانات نظامی پیشرفته و ارتش منظم داشت و از جانبی حمایت خوانین و راجه های هندی را هم که خواهان حضورش بودند در دست داشت؛ که برای انگلیس ها حریف قدرتمند تر از دیگران به حساب میرفت و باید برای بیرون کردنش از دایره رقابت تلاش های سیاسی خود را بکار می بست.

قدرت یابی زمان شاه در افغانستان مقارن با اوج تلاشها و اقدامات انگلیسی ها برای سلطه کامل بر اقوام و مناطق مختلف هندوستان بود؛ انگلیسی ها چند سال بعد از به قدرت رسیدن زمان شاه، ارتش بزرگی را برای تسخیر تمامی هندوستان به وجود آورده بودند. حکومت های محلی هند، ضمن مقاومت سر سخته در مقابل نیرو های انگلیسی بر آن بودند تا از حکومت های مسلمان و همسایه و حتی از قدرتهای استعمار گر دیگر برضد انگلیسی ها کمک بگیرند. در این میان، گروهی از راجه های هندی به این فکر افتادند که تا به کمک گرفتن از زمان شاه افغان، دست انگلیس ها را از سرزمین خود کوتاه کنند.

زمانشاه در حمله به هندوستان با دو نیروی مخالف داخلی و خارجی مواجه بود. در داخل، زمین داران مقتدر به ویژه خوانین طایفه ابدالی که خواهان نظام ملوک الطوائفی بودند و در خارج اداره مستعمراتی انگلیس در هند که بیشتر از هر کس از تأثیر افغانستان در سرنوشت هندوستان آگاه بود با زمانشاه مخالفت می کردند. (۱۱)

الف : داخلی :

تاریخ مشرق زمین بار ها این حقیقت را ثابت نموده که تعدد بیش از حد زنان و فرزندان شاهان، جنگ داخلی را در سرمسأله جانشینی به دنبال داشته است. دولت درانی بعد از مرگ تیمور شاه نیز از این قاعده مستثنی نبود و مناقشه دامنه داری که به این صورت در بین مدعیان سلطنت آغاز گردید در پایان کار نه تنها به پادشاهی خانواده سدوزایی خاتمه داد، بلکه امپراتوری وسیعی را که احمد شاه ابدالی تأسیس نموده بود نیز منقرض ساخته به افغانستان محدود مبدل نمود.

تیمور شاه با داشتن ۲۴ پسر و تعیین آنها در ولایات متعدد خود زمینه مبارزه و بحران داخلی را بوجود آورد؛ رقابت شدید بین برادران باعث شد تا وضعیت کشور در داخل نا امن شود و از جانبی زمانشاه خواهان مبارزه با سیستم طبقاتی بخصوص فیودالی بود و میخواست قدرت خوانین را ضعیف سازد که اینها همه باعث شد تا در آن مقطع زمانی مشکلات داخلی خود زمانشاه را در تنگنای قرار بدهد که نتواند به اهداف بلندی که میندیشید برسد.

شهزاده همایون والی قندهار پسر ارشد تیمور شاه و همچنان شهزاده محمود والی هرات که هر دو نیز بزرگتر از زمانشاه بودند به پادشاهی زمانشاه راضی نبودند و علم مخالفت بلند کردند و در اولین سالهای حکومت وی در ۱۷۹۳م دست به شورش و مقابله زدند؛ اما همکاری خوانین بزرگ بخصوص پاینده محمد خان زمینه پیروزی های زمانشاه را بر برادرانش هموار ساخته و با شکست و کور کردن همایون و متواری ساختن محمود پایه های حکومت خود را مستحکم ساخت.

چند اشتباه بزرگ در امور داخلی وجود داشت که باعث ضعف و بی ثباتی افغانستان شده و زمانشاه را هم در اهدافش ناکام ساخت.

۱- کور ساختن شهزاده همایون که مردم را نسبت به او بد بین کرد، زیرا این پدیده ای جدید در دولت درانی بود.

۲- بخشیدن و مراعات کردن شهزاده محمود به کرات بعد از شکست های متعدد بخصوص تبعید وی به ایران که این خود زمینه دخالت ایران را در پی داشت.

۳- تعیین سردار رحمت الله خان منحیث وزیر؛ که نفوس قومی نداشت، در حالیکه بیشترین خدمت را پاینده محمد خان برای حفظ قدرت شاه زمان انجام داده بود.

۴- مبارزه با خوانین و جلوگیری از نفوذ بیشتر ملوک الطوایفی در حالیکه افغانستان آماده نبود .

۵- کشتن سردار پاینده محمد خان و دیگر خوانین قندهار در سال ۱۷۹۹م و خریدن دشمنی فتح خان و دیگر فرزندان پاینده محمد خان.

۶- کم توجهی و جدی نگرفتن اوضاع داخل کشور بعد از کشتن سرداران قندهار و جنون که برای فتح هند داشت.

اینها همه باعث شد تا زمانشاه چنان در داخل کشور مصروف شود که نه تنها به اهدافش که فتح هند و شکست کمپنی هند شرقی بود، نرسد بل چشم خود را نیز در این راه از دست داده و کشور را بطرف بحران سوق دهد.

ب : خارج (ایران)

زمانشاه درانی بعد از بقدرت رسیدن در سیاست خارجی نیز مشکلات زیادی را به همراه داشت؛ بخصوص که وی خواهان گسترش قلمروش مانند جدش احمد شاه ابدالی بود و میخواست هند را از چنگال کمپنی هند شرقی خلاص کرده و خود حاکم مطلق آنجا شود.

انگلیس ها بخاطر جلو گیری از اقدامات زمانشاه دست به هر کاری زدند و تلاش های متعددی را بکار بستند زیرا زمانشاه از نگاه نظامی قدرتمند تر از آن بود که با مقابله رو در رو با وی کنار آیند. انگلیس ها در شرایط جدید برای مبارزه با زمانشاه دو کار میتوانستند بکنند: یکی آنکه اجازه دهند تا زمان شاه از مرز های افغانستان عبور نموده و در داخل هندوستان در هرجا که به قلمرو انگلیسیان دست انداخت، به مقابله اش برخیزند و او را هم چون تیپو سلطان از پای در آورند؛ راه دیگر آن بود که با ایجاد شورش و آشوب و تحرکات فتنه انگیز در پنجاب و خراسان قدرت او را به تحلیل برده و سپس با براه انداختن شورش های داخلی او را خسته و هلاک سازند؛ راه دومی سهل تر و با صرفه تر می نمود لذا آن را برگزیدند و در نخستین اقدام خویش مامورینی به دربار ایران فرستادند که در این زمان به خراسان نظر داشت. (۱۲)

انگلیس ها مانند مبارزه با حکام هندی؛ از سیاست تفرقه انداز استفاده کرده از ایران برای مقاصد خود استفاده کردند؛ ایران همیشه برای غربیها بخاطر استفاده شدنشان ارزش داشت؛ چي در زمان امپراتوری عثمانی که از ایران برای ممانعت عثمانیها برای فتح اروپا استفاده میکردند؛ در این زمان نیز بخاطر ممانعت زمانشاه که به هند نرسد؛ ایران بهترین گزینه برای کمپنی هند شرقی بود.

پادشاه افغانستان در این تاریخ بزرگترین خطر برای کمپنی انگلیسی در هند بشمار میرفت و نزدیکی او به هندوستان نیز انگلیس ها را فوق العاده بوحشت انداخت، چاره که بنظر آنها رسید، فرستادن یک نماینده مطلع با اعتبارات مالی زیاد به دربار فتح علی خان قاجار شاه ایران بود. بنأ بر آن مهدیعلی خان ملقب به بهادر جنگ که از رجال آن عهد هندوستان بود از طرف انگلیسها به ایران اعزام گردید که شهریار ایران را برای جلوگیری زمان شاه برای رسیدن به هند تشویق کرده متقاعد سازد.

ماموریت این شخص این بود که روابط سیاسی بین حکومت هندوستان انگلیس و دربار ایران برقرار نماید، مقصود عمده ماموریت او این بود که سعی نماید شاه ایران را حاضر کند تا بافغانها حمله نماید و باین وسیله خیال حکمرانان انگلیس را که در هندوستان استیلا پیدا کرده بودند راحت و آسوده گرداند و انگلیس ها در این هنگام در وحشت بودند که مبادا زمان شاه به هندوستان حمله کند و سعی مینمودند این خطر را برطرف نمایند. مهدی علی خان برای تحریک شاه ایران چنین یاد آور شده بود که هزاران سکنه شیعه آن نواحی از ظلم و تعدی افغانها متواری شده بممالک کمپانی شرق هندوستان انگلیس پناهنده شده اند و علاوه نمود اگر پادشاه ایران قادر است از تجاوزات پادشاه افغان جلوگیری کند بخداوند لایزال و عالم انسانیت هر دو خدمت کرده است و سعی به عمل آمد پادشاه ایران وسایل حرکت شهزاده محمود و شهزاده فیروزالدین را که هر دو برادر های پادشاه افغانستان بودند زود تر فراهم آورد. (۱۳)

زمانشاه نظر به عشقی که برای فتح هند داشت در سالهای اول حکومت خود به هند حمله کرد؛ اما مشکلات داخلی و حمله شهزاده همایون و بعداً محمود بطرف کابل وی را از لاهور بر گشتاند.

در سال ۱۷۹۵م زمانشاه بار دیگر توجه خویش را بسوی پنجاب معطوف ساخت مشارالیه از پشاور عبور کرد و به اټک رسید و از آنجا بطرف لاهور روان شد. هنوز به لاهور نرسیده بود که خبر تجاوز آقا محمد خان قاجار شاه فارس به خراسان غربی به وی رسید و فوراً او را مجبور به عودت دوباره به افغانستان نمود. میخواست با شاه ایران بجنگد که خبر بر گشت دوباره شاه ایران به گوشش رسید.

در سال ۱۷۹۶م زمان شاه با سی هزار عسکر عازم فتح هندوستان شد و تا لاهور بدون حادثه پیش رفت؛ اما در آنجا از حمله شهزاده محمود خبر شده برگشت؛ وی در سال ۹۷ مجدداً داخل لاهور شد که استقبال گرم شد اما شورش برادرش محمود وی را دوباره به کابل عودت کرد و در ۸ سپتمبر ۹۷م با محمود برخورد کرد که بر اثر خیانت های سرداران محمود جنگ به نفع زمان شاه تغییر کرد و محمود با پسرش کامران فرار کرد. (۱۴)

انگلیس ها که حمله زمانشاه به هند را جدی گرفته بودند بخصوص که وی را متحد ناپلیون برای فتح هند میدانستند؛ تلاش به خرچ دادند تا از پرابلم های مذهبی بین ایران و افغانستان استفاده کرده و فتح علی خان قاجار را برضد زمانشاه و سیاست پیشروی اش آماده سازند.

انگلیس ها که حمله زمانشاه به هند را جدی گرفته بود در پهلوی مهدی علی خان سر جان ملکم را به ایران فرستاد تا با امضای معاهده ای راه زمانشاه را برای رسیدن به هند بند کند.

سر جان ملکم سفیر انگلیس به دربار ایران در جنوری ۱۸۰۱ معاهده اتخاذ انگلیس و ایران را علیه فرانسه از یک سو و افغانستان از دیگر سو با آن کشور امضا کرد. موارد دوم، سوم و چهارم معاهده مذکور در باره افغانستان چنین مقرر می کرد :

ماده دوم: هر گاه پادشاه افغانستان تصمیم بگیرد که به هندوستان حمله نماید، چون سکنه هندوستان رعایای پادشاه انگلستان می باشند یک قشون کوه پیکر با تمام لوازم و مهمات آن از طرف کارگزاران شاهنشاهی ایران به افغانستان مامور خواهد شد که آن مملکت را خراب و ویران نماید و تمام جدیت و کوشش را به کار خواهند برد که آن ملت به کلی مضمحل شده پریشان گردد.

ماده سوم : اگر پادشاه افغانستان مایل گردد که از در دوستی و صلح وارد گردد باید خیال حمله به هند را از سر خود بیرون کند.

ماده چهارم : هر گاه اتفاق افتاد که پادشاه افغانستان با کسی از ملت فرانسه بخواهد با دولت شاهنشاهی داخل جنگ گردد انگلیس به ایران کمک نظامی میکند.

این بود پاره ای از اقداماتی که شرکت هند شرقی در اثر تهدید لشکرکشی زمانشاه به هند و نقشه های مهم بنایارت روی دست گرفت. (۱۵)

مشکلات داخلي و کم تجربه گي زمانشاه در مهار قدرت و همچنان توسعه طلبی و پوچ اندیشی حکام ایرانی که بدون کدام منفعتی زمینه شکست زمانشاه را فراهم کردند؛ همه باعث شد تا رقیب سر سخت انگلیس ها شکست خورده و هند بطور کامل تحت کنترل کمپنی درآید.

بدین گونه طرح سیاسی و استعماری انگلیس در حفظ منافع خود در هندوستان با کمک خوانين افغان، دولت ایران وشهزاده محمود به پیروزی رسید.

کارگزاران دولت ایران در این حرکت خود، بدون آشنایی با وضعیت جامعه هندوستان و درک سیاست استعماری انگلیس در عمل، زمینه تضعیف و تجزیه قلمرو احمد شاه درانی را فراهم کردند.

با شکست زمان شاه، خراسان به کنترل دولت ایران در آمد و پنجاب تحت قیادت رنجیت سنگ ادعای استقلال کرد و در سالهای بعدی قلعه اتک، مولتان، کشمیر، دیره اسماعیل و پشاور یکی پس از دیگری از افغانستان جدا شد. (۱۶)

اشتباه شاه قاجار در شناخت سیاست جهانی و سادگی و کم تجربه گي زمانشاه همه دست به دست هم داده وضعیت را در این مناطق به حدی ساختند که نفوذ انگلیس نه تنها در هند بل در این کشور ها وسعت پیدا کرد.

۶- سقوط حکومت زمانشاه درانی و نتایج آن به افغانستان :

زمانشاه جوان، چون از سیاست ها و حيله های جهانی آگاهی نداشت و فکر میکرد که مانند دوران جدش احمد شاه هر موضوع را میتوان با سر نیزه و زور شمشیر حل و فصل کرد؛ نتوانست از بازی های سیاسی که انگلیس بخاطر جلوگیری از رسیدنش به هند کشیده بود بیرون آید و شکست فاحش خورد.

خلاصه تمام زندگی شاه زمان بر رفت و برگشت از کابل تا لاهور سپری شد و هر وقت به لاهور میرسید خبر حمله محمود به کمک ایرانیان را میشنید که پسران پاینده محمد خان نیر به این دشمنی افزوده شده بودند.

زمانشاه تا آخر درک نکرد که این توطئه خارجی است و باید ریشه آنها در داخل خشکانید؛ زنده ماندن شهزاده محمود و کشتن پاینده محمد خان خبط سیاسی بزرگی بود که وی در جریان حکومتداری خود انجام داد.

زمانشاه نظر به عشق بلکه جنونی که برای فتح هند داشت، در آخرین سال حکومتش که از یک سو عشایر مختلف به علت قتل سرداران شان بر آشفته بودند و از طرف دیگر کار با دولت قاجار به تهدید و اتمام حجت رسیده بود قندهار را ترک گفته و به راه کابل به پشاور رفت؛ که این خود عدم آگاهی او را در امور حکومت داری نشان میدهد.

بعد از رفتن شاه زمان برای آخرین بار در لاهور شهزاده محمود و فتح خان پس از ورود به خاک افغانستان قبایل مختلف درانی خصوصاً بارکزیایی را به قیام علیه دولت زمانشاه دعوت کردند. نظر به

نفوذ و رسوخى كه طايفه محمد زايى در بين باركزايى ها داشت، خوانين آن قبيله به زير لوى فتح خان جمع شده او را به جاي پدرش پاينده محمد خان به حيث سردار خود انتخاب كردند ومتفقاً به قندهار حمله برده وشهرمذكور را بعد از چند روز محاصره فتح كردند.

چون اين خبر در پشاور به زمانشاه رسيد، بدون آنكه وخامت اوضاع را درك كند قسمت بزرگ اردو و تجهيزاتش را در پشاور گذاشته و با يك دسته كوچك از قواى نظامى به كابل آمد و از آنجا يك دسته ۱۵ هزار نفرى را به قيادت سردار احمد خان نورزايى به سوى قندهار اعزام نمود خودش هم بر اثر آن روانه شد. پيش از آنكه بر خوردى صورت بگيرد، احمد خان سر لشكر زمانشاه كه او هم با رحمت الله خان وزير خصومت داشت يا از او به خوف بود، به لشكر قندهار پيوست. (۱۷)

اينها باعث شد كه زمانشاه بطرف پشاور فرار كرد؛ اما در منطقه شينوار توسط ملاعشق الله خان شينوارى به تله افتاده و بعداً چشمانش بخاطر كور ساختن شهزاده همايون به امر شهزاده محمود كور شد.

با شكست زمانشاه نه تنها حكومت وى به پايان رسيد؛ بل افغانستان روز به روز در جنگ هاى داخلى چنان مصروف شد كه خاكهايش يكي بعد از ديگرى از نژدش گرفته شد و دولت كه احمد شاه ابدالى به صد خون جگر ايجاد كرده بود از دستان خاندان درانى بيرون شد. و صد سال بعد از اين حادثه افغانستان يك كشور محاط به خشكه، فقير و نا توان بود كه تاوان اشتباهات زمانشاه را ميپرداخت، دو سه دهه بعد از ختم پادشاهى زمانشاه حكومت درانى جايش را به محمد زايى داد و ديگر خانواده احمد شاه قادر به احياى قدرت نشدند.

نتيجه گيرى:

در اخير به اين نتيجه ميرسيم كه هند و حفظ آن براى انگليس ها بخصوص كمپنى هند شرقى انگليس بى نهايت مهم بود و براى نگهدارى آن به هر اقدامى كه ميتوانست دست ميزد.

كم تجربه گى زمانشاه درانى در امور خارجى و نبود معلومات در باره دشمن مانند انگليس از يکطرف و عشق آتشين وى براى فتح هند همه دست به دست هم دادند تا ورق به نفع كمپنى هند شرقى انگليس بچرخد و بتواند حكومت زمانشاه را چنان درهم بپيچد كه باعث سقوط خاندان درانى در کوتاه مدت شود.

استفاده سياسى انگليس ها از شاه قاجار نيز كمك كرد تا زمانشاه به اهداف كه ميخواست نرسد؛ با مشكلات كه انگليس ها در داخل هند داشتند و رقبای قوی كه به هيچ وجه خواهان حضور انگليس ها در هند نبودند و از جانبى مبارزات سختى كه با رقبای اروپايى خود مانند پرتغال و فرانسه داشتند؛ به حيله و نيرنگ توانستند نه تنها بر رقبای داخلى و خارجى خود مانند فرانسه و پرتغال و حكام محلی هند پيروز شوند؛ بل قدرت مخلوف مانند زمانشاه را نيز از پا درآورند.

باید این را تذکر دهیم که در دوره حکومت زمانشاه تنها شمشیر و داشتن ارتش منظم کافی نبود؛ وضعیت هند نسبت به چند دهه پیش تغییر کرده بود؛ دولتها باید شناخت کامل از هند میداشتند و میتوانستند از نگاه سیاسی با دشمن مقابله میکردند.

انگلیسها با سیاست که پیشرو گرفته بودند و استفاده که از ایرانیان برای اهداف خود کردند باعث شد تا نه تنها افغانستان به هند نرسد بل بعد از مدتی پارچه پارچه شده و از امپراتوری قدرتمند احمد شاهی کشوری محاط به خشکه باقی ماند و ایران نیز ضربات شدیدی را تجربه کرد.

حضور انگلیس ها در هند و از بین بردن رقبای شان باعث شد تا در قرن ۱۹ بازی بزرگی بین انگلیس و روسیه در این مناطق شروع شود که نه تنها افغانستان بل همسایگانش آسیب ببینند و خاکهای ایران نیز در گلستان و ترکمانچای از دستش برود.

فهرست مأخذ:

- ۱- شیخ عطار، علی رضا، دین و سیاست در مورد هند، چاپ اول، انتشارات، وزارت خارجه جمهوری اسلامی ایران، تهران، سال ۱۳۸۱ خورشیدی
- ۲- نقش کمپانی هند شرقی انگلیس در تشدید کشمکش های استعماری، فصلنامه مطالعات شبه قاره، مقاله اول، دوره ۶، شماره ۲۰، خزان، ۱۳۹۳ ص ۷-۴۲
- ۳- شیخ عطار، علی رضا، دین و سیاست در مورد هند، چاپ اول، انتشارات، وزارت خارجه جمهوری اسلامی ایران، تهران، سال ۱۳۸۱ خورشیدی
- ۴- غبار، غلام محمد، افغانستان در مسیر تاریخ، ج دوم،
- ۵- شیخ عطار، علی رضا، دین و سیاست در مورد هند، چاپ اول، انتشارات، وزارت خارجه جمهوری اسلامی ایران، تهران، سال ۱۳۸۱ خورشیدی
- ۶- شیخ عطار، علی رضا، دین و سیاست در مورد هند، چاپ اول، انتشارات، وزارت خارجه جمهوری اسلامی ایران، تهران، سال ۱۳۸۱ خورشیدی
- ۷- نهر، جواهر لعل، نگاهی به تاریخ جهان، ترجمه: محمود تفضلی، ج اول، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۸۷ خورشیدی
- ۸- عطائی، کاندید اکادمیسین مرحوم محمد ابراهیم عطایی، مترجم: دکتر جمیل ارحمن کامگار، تاریخ معاصر افغانستان، انتشارات میوند، ۱۳۸۴ کابل

- ۹- محمود-محمود، تاريخ روابط سياسي ايران و انگليس در قرن ۱۹ ج اول، انتشارات اقبال، تهران ۱۳۵۳ ش
- ۱۰- فرهنگ، مير محمد صديق، افغانستان در پنج قرن اخير، ج اول، انتشارات، دارالتفسير، چاپ اول برای ناشر، تهران، سال چاپ، ۱۳۸۰ ه ش
- ۱۱- متولی حقيقي، يوسف، «داکتر»، افغانستان و ايران، چاپ اول، انتشارات، آستان قدس رضوی، محل چاپ مشهد، سال ۱۳۸۳ ش
- ۱۲- انصاری، فاروق، «داکتر» فشرده تاريخ افغانستان، چاپ دوم، انتشارات امیری، کابل، سال ۱۳۸۹ خورشیدی
- ۱۳- محمود-محمود، تاريخ روابط سياسي ايران و انگليس در قرن ۱۹ ج اول، انتشارات اقبال، تهران ۱۳۵۳ ش
- ۱۴- پريس، ادوارد الایسس، عروج بارکزیایی، ترجمه: عبدالرحمن پژواک و محمد عثمان صديقي، انتشارات، مطبعة دولتي، کابل، تاريخ طبع ۱۳۳۳ ش
- ۱۵- فرهنگ، مير محمد صديق، افغانستان در پنج قرن اخير، ج اول، انتشارات، دارالتفسير، چاپ اول برای ناشر، تهران، سال چاپ، ۱۳۸۰ ه ش
- ۱۶- متولی حقيقي، يوسف، «داکتر»، افغانستان و ايران، چاپ اول، انتشارات، آستان قدس رضوی، محل چاپ مشهد، سال ۱۳۸۳ ش
- ۱۷- فرهنگ، مير محمد صديق، افغانستان در پنج قرن اخير، ج اول، انتشارات، دارالتفسير، چاپ اول برای ناشر، تهران، سال چاپ، ۱۳۸۰ ه ش

مؤلف اتوب الله قوياش

نادره بیگم شاعر فرزانه زبان دری و ترکی اوزبکی

بخش اول:

در تاریخ کشور های همسایه و منطقه ما که با همدیگر پیوند بسیار نزدیک و تنگاتنگ اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی دارند و گاهی مرزها تغییر خورده یک کشور واحد را تشکیل داده و

گاهی هم اکثریت ایشان در حیطه قدرت یک امپراتور در آمد یک نظام واحد سیاسی را ساخته؛ زبان واحدی را بگونه زبان ادبی خویش پذیرفته و از این زبان علاوه از اینکه در معاملات و داد و ستد های روز مره خویش مستفید شده اند؛ به آن کتابت کرده آثار خود را تألیف کرده اند، به آن شعر سروده اند، احساس عواطف، هیجان درونی، آرزو و آرمان ها، عشق و علاقه، مهر و محبت و صمیمیت و دوستی خویش را نسبت به همدیگر ابراز کرده اند و آنرا به آینده گان خویش بگونه میراث ادبی و تاریخی ارزشمند و گرانبها بیادگار گذاشته اند. تاریخ کشور های همسایه و منطقه ما شاهد تألیف هزاران کتب علمی، فلسفی، تاریخی، ادبی، عرفانی، و تصوفی و صدها

دېوان شعر است. در تأليف این کتابها صدها دانشمند، پژوهشگر، محقق، سخنور و ادیب فرزانه و فرهیخته و نستوه زن و مرد دست یازیده و نام گرامی خود را جاودانه ساخته اند؛ جولانگاه مردان در تاریخ ما با داشتن اقتدار بیشتر در زنده گی درهمه ساحات حیات جامعه بیشتر و بسیارتر بوده است؛ اما زنان و دوشیزه گان نظر به شرایط و رسوم جوامع وقت که نمی توانستند از حصار خانه به بیرون روند و رفتن ایشان در میان مردم عیب بزرگ شمرده می شده است، کمتر توانسته اند در زمینه های مسایل علمی، فلسفی، تاریخی، ادبی، عرفانی، و تصوفی و مانند این ها دست به پژوهش و تحقیق تألیف و تتبع ببرند و یا با شعر و ادب، عرفان مشغول گردند (حره ختلی و جهان ملکه در سده ده هم میلادی) رابعه بلخی، عصمتی و عایشه در سده یازده هم میلادی، مونسه خجندی، سستی خانم، (مهستی خانم) و مطربه در سده دوازده هم میلادی، جهان خاتون در سده چهارده هم میلادی (گوهر شاد بیگم در سده پانزده هم میلادی)، منجمله، مهری و بیدلی در سده پانزدهم و شانزده هم میلادی (خانزاده بیگم)، گلبدن بیگم و گلچهره بیگم در سده شانزده هم میلادی، نورجهان بیگم و (ارجمند بانو بیگم) و زیب النسیا بیگم و (جهان آرابیگم) در سده شانزده هم و هفده هم میلادی، محزونه، ناتوان و اویسی در سده هجده هم و نزده هم میلادی، معظم خان و نظمی خانم در سده نزده هم و بیستم میلادی و شاعر عنبر خاتون و (دلشاد خاتون) از جمله زنانی بودند که نورو تجلای معرفت شان در زیر پرده های تاریک رسوم پنهان نمانده، گسترده گردیده است.

ماهر آیم بلند آوازه یا نادره بیگم از شمار همین نادر زنان سخنگوی و سخن پرداز زمانه ها است که به زبانهای ترکی اوزبیک و دری دست به ایجاد و آفرینش یازیده است. نادره بیگم در ادبیات ترکی اوزبیک سده نزده هم میلادی در سروده هایش با بازتاب شادی و افتخار با غضب و خشم ها، با وصال و خرسندها، با هجران و الم ها، با آرامی و آسایش ها، با امید و آرزوها و بالاخره با روزهای نا امیدی و فاجعه ها بلند آوازه است. مولانا نادر عقل و ادراک و شمایل و خصایل و فضایل گوناگون نادره بیگم را به ستایش گرفته می گوید: در باب کرم از صد مرد زیاده است (کرم بابیده یوز ایر دین زیاده) نادره بیگم منسوب به خانواده اشرف وقت است و از هم عصران خود اویسی که دختر یک کاسب بود و محزونه که دوشیزه بیچاره برآمده از کوهسار بود فرق می کند.

پدر نادره بیگم رحمانقل بی در زمان حکمرانی ناربوته بی خان قوقند حاکم اندیجان بود (از همین جهت در بعضی از منابع از وی بنام نادره اندیجانی یاد میگردد. ب. نامق) پس از وفات ناربوته بی حاکمیت به پسر بزرگ وی امیر عالم خان می رسد، رحمانقل بی پدر نادره بیگم در زمان وی هم در حکومت اندیجان بر حال می ماند. امیر عمرخان برادر خرد امیر عالم خان که در یک وقت حاکم مرغیلان بود؛ زمانی وصف جمال و زیبایی و سیرت و خصایل عالی نادره بیگم را از زبان درباریان و خویشاوندان و دوستان خویش می شنود؛ عاشق و گرویده وی میگردد؛ بدینگونه در سال

۱۸۰۸ ميلادی با او ازدواج ميکند؛ پس از اين که امير عالم خان کشته می شود در سال ۱۸۱۰ ميلادی امير عمر خان به مسند خانی قوقند تکیه می کند و نادره بیگم را از انديجان با خود می برد. نادره بیگم زمانی در انديجان بود؛ نه تنها با حسن و لطافت و زیبایی و فراست بلند آوازه بود، در اشتیاق و علاقمندی به علم و دانش و هنر و ادبیات هم شهرت داشت، او به مکتب رفته و سواد آموخته بود و کتاب های متداول که در مکتب و مدارس آن وقت تدریس می شد خوانده بود؛ و امثال: دیوان های سعدی، حافظ، نوابی، جامی، فضولی و بیدل را به مطالعه گرفته بود. با آمدنش به قوقند مرکز خان نشین، در بلند بردن سويه و دانش خویش می افزاید و آنرا تقویه می بخشد. نادره بیگم از کتابخانه قوقند تا جایی که توان و حوصله دارد بهره مند می شود و مشق و سرایش شعر در آغاز از امير عمر خان (امير) و بعدها از شاعرانی که در دربار او کمر بسته به خدمت و مداحی ایساده بودند، مصلحت می جوید و از مناظرات ادبی آنان سود می برد و سرانجام به گونه سخنور آزاده و فرزانه به کمال میرسد و آثار و اشعار می افریند که به همگان در آنوقت معقول و منظور می شود؛ برآستی هم زمانی کلام دلنشین او را بخوانش میگیرند (اهل دوران مرحبا میگویند).

نادره هر س‌ؤز که انشاء ایله دیم

آیندی انگا اهل دوران مرحبا

ترجمه

نادره هر شعر که انشاء کرده ام

اهل دوران به آن مرحبا گفت

نسخه های خطی و چاپی دیوان نادره بیگم

۱- یکی از نسخه های دیوان نادره که در بخش انستیتوت شرقشناسی اکادمی علوم اوزبیکستان شوروی به نام (ابوریحان البیرونی) نگهداری میشود (۱۰۹) غزل (۸۵۲) بیت بوده است. ازین غزل ها (۱۸) تای آن به زبان اوزبیکی و ۲۸ تای آن به زبان دری و با تخلص نادره نوشته شده است. درین دیوان علاوه از اشعار نادره یک غزل و دو رباعی شاعری دری زبان به نام (امین) گنجا نیده شده است؛ به همین گونه مخمس های (نادم) شاعر اواخر سده نهم و اوایل سده بیستم که به شعر های دری و اوزبیکی نادره بیگم را استقبال نموده موجود میباشد. در مقدمه دیوان اوزبیکی نادره، معلوماتی مهم پیرامون بيو گرافی او دیده میشود؛ به طور مثال از این موضوع که نادره با تخلص (کامله) نیز شعر سروده است، واضح می گردد.

۲- نسخه دیگر دیوان نادره از کتابخانه شخصی مسلخ خان فرزند (نادم) شاعر اواخر سده نهم و اوایل سده بیستم در سال (۱۹۶۳) میلادی به دست آمد. این دیوان علاوه از غزل های اوزبیکی نادره مخمس، مسدس، مثنی، ترجیع بند، ترکیب بند و فراق نامه هایی را نیز در برداشت.

فوتوکاپی این دیوان نادره در گنجینه انستیتوت زبان و ادبیات به نام (الکساندر پوشکین) شهر تاشکند با نمره (۹۲۱) نگهداری میشود. درین دیوان (۱۸۰) شعر نادره گنجا نیده شده است که (۱۳۶) پارچه آن به زبان اوزبیکي و (۴۴) پارچه آن به زبان دری و با تخلص نادره سروده شده، ازین شعر ها فقط دو غزل، یک ترجیع بند و یک ترکیب بند آن به نام (کامله) ضبط گردیده است؛ به همین گونه از صفحه (۶۵) تا (۲۲۱) آن به قصاید و مرثیه هایی که خاطف، فضلی، ادا، حافظ، گلخنی، بهجت، مسکین، دبیر و مشرف در مرگ امیر عمر خان سروده اند و یا **تربخ** ها و قصایدی که در ستایش کار های اجتماعی نادره ساخته شده اند، اختصاص یافته است و غزل هایی از نادر-شاعر هم عصر نادره نیز درین دیوان دیده میشود.

۳- نسخه دیگری از شعر های دری و تاجیکی نادره که با تخلص مکنونه نوشته شده است، در انستیتوت شرقشناسی اکادمی علوم اوزبیکستان شوروی به نام (ابوریحان البیرونی) نگهداری میشود. این دیوان در اواخر سده نوزدهم نسخه برداری شده و (۳۳۳) غزل دری نادره را که بیشتر از دوهزار و پنجد بیت میشود، در بر میگیرد. دیباچه دیوان به قلم یکی از رجال دربار که شاعر بوده و این دیوان را نسخه برداری کرده، نگاشته شده. از آن جایی که چند ورق آخر دیوان، پاره و مفقود شده است، شناختن کاتب و تعیین سال کتابت دشوار می باشد؛ ولی از دیباچه چنین بر می آید که کاتب، این دیوان را بنابر دستور نادره و پس از وفات امیر عمر خان کتابت و تدوین کرده است.

دیباچه و متن دیوان با خط نستعلیق در کاغذ خوقندی نوشته شده، غزل ها با ترتیب الفبایی در دو ستون جای گرفته، حاشیه های آن با طلا و لاجورد زینت یافته است و دارای (۱۳۲) ورق میباشد.

علاوه از نسخه هایی که ذکر شد، یک نسخه دیگر نیز که در اندیجان از روی نسخه های خطی در سال ۱۹۲۶ رو نویس گردیده است، توسط دوکتور علوم فیلولوژی ص. ابراهیموف به موزیم ادبیات اوزبیکستان اهدا شد، این نسخه در حدود دو صد و پنجا بیت شعر، شامل: غزل مسدس، مثنی و ترجیع بند دارد.

به همین گونه غزلها و پارچه هایی از اشعار نادره در دیوان مهجور، در داستان منظوم (واقعات محمد علی خان) تالیف اویسی و بعضی بیاض های دیگر که در انستیتوت شرقشناس اوزبیکستان شوروی نگهداری میشود. وجود دارد. که میتوان برای تکمیل، مقابله و تصحیح دیوان نادره از آنها سود فراوان برد.

از تمام این نسخه های خطی، دو دیوان چاپی نادره به وجود آمده است که یکی حاوی شعر های اوزبیکي و دومی در بر گیرنده شعر های دری و اوزبیکي نادره میباشد. هر دو دیوان به کوشش محبوبه قادروا از سوی اکادمی علوم اوزبیکستان شوروی در سالهای ۱۹۶۸-۱۹۶۵ به چاپ رسیده است.

اشعار عشقی و غنایی نادره بیگم

نادره بیگم در مورد عشق و محبت، علم و معرفت، وطن دوستی و آرامی و آسوده حالی، صلح و آبادی، فراوانی و رفاه از خود آفریده های قیمت داری ایجاد کرده است؛ غزل ها و اشعاری که وی در پیوند به زنده گی مملکت و مردم سروده از جانب تمام طبقات اجتماعی به ویژه توده های زحمت کش به استقبال گرم روبر شده است و همه به آن بیک آواز مرحبا و لیبیک گفته اند. به ویژه این سرود های وی که می گوید: شاه آنست که به رعیت ترحم کند (شاه اولدور که رعیت گه ترحم قیلسه) و شاه آنست که دل های بنده گان را با احسان شاد نماید (شاد قیلغیل بنده لر نینگ کونگلینی احسان ای تیب) بر مردم بسیار معقول و مقبول افتاده است. این نداها و این فریاد های دلکش و آواز لطیف و نازک و نرم و مبارک نادره بیگم را می توان به منزله صدای قلب توده های عامه مردم تلقی کرد؛ زیرا او به صفت شاعر مردم آرزو و خواسته های آنانرا بگوش خان و شاه زمان رسانیده است. نادره خان را به عدالت پروری باز خوانده در خطاب به او این طور گفته است:

بویله کیم ممتاز ایرور سن برچه سلطان لر ارا
شاد قیلغیل بنده لر نینگ کونگلینی احسان ایتیب

فقرا حالینه گر باقمه سه هر شاه انگا
حشمت و سلطنت، رفعت شان برچه عبث
شاه اولدور که رعیت گه ترحم قیلسه
یوق ایسه قاعده امن و امان برچه عبث
ترجمه:

اگر بین سلاطین ممتاز باشی
به احسان بنده گان را شاد مکن

شاه آنست که به رعیت ترحم بکند
ورنه این قاعده امن و امانش عبث است
گر بحال فقرا شاه نگاهی نکند

حشمت و سلطنت و رفعت و شانش عبث است

نادره بیگم از رهبر دولت عدالت توقع دارد او بعضاً از شاه ظالم به طور واضع و صریح شکایت می کند، این شکایت وی بدون شک نالش از کارکرد های خان و عملداران محیط اطراف او بود.

داده کیلدیم ای سلاطین سروری؛ دادیم ایشیت
سین شه و من بی نوا، لطف ایله فریادیم ایشیت

ترجمه

من به پشت از بهر داد خواهی آمدم

ای سرور سلاطین؛ بشنو عرض گدا را

در این مصرع های نادره بیگم بی واسطه از شاه لطف و محبت می خواهد، این امر در واقع بیانگر فریاد مستقیم مردم از زبان وی به حضور خان وقت است.

نادره بیگم با وجودیکه ملکه زیبای و طناز وقت خود است او از حال مردمان فقیر، ناتوان بینوا و زار و خوار روزگار خود با خبر بوده و به حال ایشان دلسوزی داشته از دیدن وضع آنان رنج می برد؛ خواهان رسیدن ایشان به خوشبختی و آرامی و رفاه و آسایش است. او می گوید:

اگر صاحبان سلطنت و تخت به مردم ترحم و شفقت نمایند و از حال فقرا و بیچاره گان روزگار باخبر باشند، مردم و مملکت به صلح و آرامی و فراوانی و آسوده حالی می رسند چنان گفته است:

فقرا حالیکه گر باقمسه هر شاه انگا

حشمت و سلطنت و رفعت و شان برچه عبث

ترجمه

گر بحال فقرا شاه نگاه نکند

حشمت و سلطنت و رفعت و شانش عبث است

به این ترتیب حکمران وقت را به سوی نوع دوستی و مردمداری، رحم دلی و سخاوت و عدل و انصاف تشویق می کند، در آن عصر با این نوع فراخوانی ها پادشاهان را نمی شد عادل و مملکت و مردم را به رفاه و سعادت، آبادی و عمران صلح و آسایش رسانید. چیزی که در اینجا بسیار مهم است؛ اینست که در آن شرایط پیدایش این نوع باور ها در ذات خود یک حادثه ایجابی غیر عادی بود؛ زیرا این اندیشه و فکر از محبت و عشق بر مردم بر می خاست و از حس نوع دوستی و مردم داری او حکایت مینمود.

شمس الله عمري

په ۲۰۱۷ کې د شپږم نړيوال کانفېټيا کنفرانس په پرېکړو باندې د منځ مهاله بياکتني کنفرانس (CONFINTEA VI Mid-Term Review ۲۰۱۷)

کانفېټيا (CONFINTEA) د هغو نړيواله کنفرانسو لړۍ ده، چې له ۱۹۴۹ زېږديز کال راهيسې د لويانو د زده کړې او تعليم په برخه کې د ملگرو ملتونو تعليمي او کلتوري ادارې (يونسکو) له خوا د نړۍ په بېلابېلو هېوادونو کې جوړېږي. په دې کنفرانسو کې د نړۍ له هر څو ټو ټو څخه د يونسکو د غړو هېوادونو په سلگونو استازي گډون کوي او د لويانو د زده کړې او تعليم (Adult Learning and Education) په هکله خپلې تجربې، پرمختگونه او ستونزې له يو بل سره شريکوي، ترڅو يې د حل لارې په گډه ولټوي. تر اوسه پورې په ټوله کې شپږ داسې ستر کنفرانسونه سره د يو شمېر نورو تعقيبې کنفرانسو جوړ شوي دي.

شپږم نړيوال کانفېټيا کنفرانس په ۲۰۰۹ زېږديز کال کې د برازيل هېواد په بيلم ښار کې جوړ شو، چې د نړۍ په کچه د يونسکو ۱۴۴ غړو هېوادونو استازو پکې گډون کړی وو. په دغه نړيواله غونډه کې گډونکوونکو د لويانو د زده کړې او تعليم په برخه کې د يو لړ پرمختگونو په رامنځ ته کولو باندې پرېکړه وکړه او د هغو لپاره يې د بېلم د عمل کاري مهال ویش (The Belem Framework for Action) تر عنوان لاندې يو هوکړه ليک تصويب کړ.

د کانفېټيا (CONFINTEA) کلمه درې برخې لري، لومړۍ برخه يې کانف (CONF=Conferences) دويمه

برخه يې نېټ (INT=International) او درېيمه برخه يا (EA=Education Adult) ده. ^۱

کاري مهال ویش د لویانو د زده کړې او تعلیم په هکله په پنځه اساسي برخو؛ پالسی، ښې حکومتولۍ، سم مالي مدیریت، پراخه ګډون او زده کړې ته یو شان لاسرسی، کې په پرمختګ باندې ټینګار کوي.

د شپږم نړیوال کانفټیا کنفرانس څخه وروسته ۵ نور تعقیبي کنفرانسونه د نړۍ په بېلابېلو هېوادونو کې په لاره اچول شوي دي، تر څو د بېلم چوکاټ د پرېکړو له پلي کېدو او د هغوی پر وړاندې د رامنځ ته شویو ننگونو څخه څارنه وکړي. لومړۍ تعقیبي کنفرانس په ۲۰۱۱ زېږدیز کال په لاتیڼې امریکا او کارابین، دویم یې په ۲۰۱۲ زېږدیز کال په افریقا او آسیا، درېیم په ۲۰۱۳ زېږدیز کال په اروپا او شمالي امریکا، څلورم یې په ۲۰۱۵ زېږدیز کال د عربو په متحده اماراتو او شپږم یې په ۲۰۱۶ زېږدیز کال د کارابین جزیره کې جوړ شو.

له پلان سره سم داسې پتیل شوې ده، چې اووم نړیوال کانفټیا کنفرانس به په ۲۰۲۱ زېږدیز کال کې جوړ شوی، نو دا اړینه وګڼل شوه چې په ۲۰۱۷ زېږدیز کال کې د شپږم کانفټیا د منځ مهاله بیا کتنې او مرور (CONFINTEA VI Mid-Term Review ۲۰۱۷) تر عنوان لاندې یو نړیوال کنفرانس جوړ او په هغه کې د بېلم کاري مهال ویش د پرېکړو په پلي کېدو او د هغوي پر وړاندې د رامنځ ته شویو ستونزو او ننگونو په له منځه وړلو باندې بیا غور وشي.

د شپږم کانفټیا د منځ مهاله کتنې کنفرانس د روان زېږدیز کال د اکتوبر له ۲۵ - ۲۷ نېټې پورې د یونسکو د مدام العمری زده کړو د انسټیټیوټ (UNESCO Institute for Lifelong Learning) لخوا د سوبلي کوریا د پوهنې وزارت، د یونسکو لپاره د سوبلي کوریا ملي کمیسیون (The Korean National Commission for Lifelong Education)، د مدام العمری زده کړو لپاره د سوبلي کوریا ملي انسټیټیوټ (The National Institute for Lifelong Education) او د سووان ښار د ښاروالۍ په همکارۍ د سوبلي کوریا په سووان ښار کې په لاره واچول شو، چې د افغانستان په ګډون د نړۍ له ۹۷ یونسکو غړو هېوادونو څخه حکومتي چارواکو، د مدني ټولنو فعالانو، علمي کدرونو او د خصوصي سکتور استازو په کې ګډون وکړ.

په دغه کنفرانس کې د تېرو ۸ کلنو لپاره د بېلم د کړنو چوکاټ په پرېکړو باندې د ۲۰۳۰ کال د څلورمې تل پاتې پراختیايي موخې (SDG۴) په رڼا کې د ۸ عمومي او ۲ مهاله ګروپي غونډو له لارې بیا کتنه او اوږده بحثونه وشول.

د کنفرانس په لومړۍ ورځ درې عمومي غونډې ترسره شوې، چې په لومړۍ عمومي غونډه کې په هغو پرمختګونو باندې بحث وشو، چې له ۲۰۰۹ - ۲۰۱۷ زېږدیز کال پورې د لویانو د زده کړو په برخه کې رامنځ ته شوي وه. په دویمه عمومي غونډه کې په سیمه ییزه کچه د لویانو د زده کړې په برخه کې په پرمختګونو، ننگونو او فرصتونو باندې بیا کتنه وشوه. په درېیمه غونډه کې د پراختیايي

کړنو تر سرليک لاندې د لويانو د زده کړو په برخه کې ګټورې کړنې او ترلاسه شوې تجربې شريکې شوې.

په دويمه ورځ لومړی څلورمه عمومي غونډه، ورپسې دوه هم مهاله ګروپي ناستې او بيا پنځمه عمومي غونډه ترسره شوه، چې په هره ګروپي ناسته کې پنځه، پنځه کاري ډلو په بېلابېلو موضوع ګانو باندې بحث وکړ. په څلورمه عمومي غونډه کې د ۲۰۳۰ کال د اجنډا په ليد لوري باندې د بېلابېلو اړخونو له پلوه لکه؛ د لويانو زده کړه، مادام العمري زده کړې، څلورمه تل پاتې پراختيايي موخه (SDG۴) اود پراخه تلپاتې پراختيايي موخو په اجنډا (Broader SDG Agenda)، کتنه وشوه. په پنځمه عمومي غونډه کې د هم مهاله ګروپي ناستو د بحثونو لنډ راپور او غټ ټکي عمومي غونډې ته وړاندې شول.

په درېيمه ورځ درې عمومي غونډې ترسره شوې، چې په شپږمه عمومي غونډه کې د نړۍ او هېوادونو په کچه د لويانو د زده کړو څخه د څارنې او ارزونې په پروسه باندې بحث وشو. په اوومه عمومي غونډه کې د ۲۰۳۰ کال د څلورمې تل پاتې پراختيايي موخې (SDG۴) په رڼا کې د اووم کانفېټيا (CONFINTEA VII) کنفرانس لپاره په چمتوالي او د هېوادونو په کچه د بېلم چوکاټ د پرېکړو په منلو او پلي کولو باندې خبرې وشوې. په اتمه عمومي غونډه کې، د عمومي راپور ورکونکي لخوا د کنفرانس د عمومي بهير لنډ راپور او غټ ټکي په لاندې توګه ګډونوالو ته وړاندې شول:

د عمر په اوږدو کې زده کړه او تعليم يو بنسټيز بشري حق دی، چې د نورو ټولو انساني حقونو د تحقق لپاره يو لومړی شرط ګڼل کيږي. تل پاتې پراختيايي موخو (SDGs) ته د رسېدو لپاره پوهه او مادام العمري زده کړې اساس ګڼل کيږي. په نړۍ واله کچه د لويانو د زده کړې او تعليم په برخه کې د رامنځ ته شويو پرمختګونو او ننگونو په ډاګه کولو لپاره د لويانو د زده کړې او تعليم په اړه د يونسکو نړيوال راپور (GRALE)، چې د يونسکو د مادام العمري زده کړو د انستيتوت (UIL) له خوا په پرله پسې توګه خپرېږي، ځانګړی ارزښت لري. د بېلم د عمل کاري مهال ویش په پنځه اساسي برخو؛ پالسی، ښې حکومتولۍ، سم مالي مديريت، پراخه ګډون او زده کړې ته يو شان لاسرسی، کې د پرېکړو د پلي کولو لپاره د لويانو د زده کړې او تعليم په اړه سپارښتنې (RALE)، چې په ۲۰۱۵ کال کې د يونسکو د عمومي کنفرانس له خوا تصويت شوی دی، د پام وړ اغېزې لري. د لويانو د زده کړې او تعليم په برخه کې بايد رسميت پېژندنې، اعتبار او تصديق ورکولو ته ځانګړې پاملرنه وشي.

که څه هم په نړيواله او سيمه ييزه کچه د بېلم د عمل کاري مهال ویش په پنځو برخو کې د لويانو د زده کړې او تعليم په هکله د پام وړ پرمختګونه رامنځ ته شوي، خو ځينې هېوادونه لا هم په دې اړه له ډېرو ستونزو سره لاس او ګريوان دي، لکه؛ د مناسبې پالسی نشتون، په سيمه ييزه کچه نه او يا لږ همغږي، د بودجې غير عادلانه وېش، د ګډون ټيټه کچه، د ښوونکو لپاره د مسلکي روزنې او اړين

حمایت نشتون، جنسيتي مساوات نه مراعتول، د لویانو د زده کړې او تعلیم په اړه د دقیقې احصایې نشتون او داسې نور. د یادو ستونزو د حل په موخه لاندې سپارښتنې د ګلپوڼوالو لخوا وړاندې شوې:

د سواد زده کړه او اساسي مهارتونه

څرنگه چې د سواد زده کړه د یوې دوامدارې پروسې په توګه د مدام العمري زده کړو اساس جوړوي، نو په هر هېواد کې باید په مورنۍ او نورو رسمي ژبو د سواد زده کړې د پروګرامونو چمتو کولو ته د سیمه ییزه شرایطو سره سم ځانګړې پاملرنه وشي. په دې برخه کې د زده کوونکو اړتیاو ته په کتنې سره، باید بین السکتوري تګلاره وکارول شي.

د لویانو زده کړې او حرفوي مهارتونه

د لویانو د زده کړو په برخه کې د حرفوي او مسلکي مهارتونو زده کړې باندې، چې د اقتصادي پرمختګ له پلوه د پام وړ اغېزې لري، باید ډېره پانګونه وشي تر څو هغه نجونې او ښځې، ځوانان او لویان، کډوال او پناه غوښتونکي چې د زده کړې له نعمت څخه بې برخې پاتې شوي دي او کوم کار او روزګار هم نلري، وکولی شي د ځان لپاره کار او مصروفیت پیدا کړي. سربېره پر دې، دا اړینه ده چې د لویانو زده کړه او تعلیم ځینې نرم مهارتونه لکه؛ د ستونزو حلول، نوښت رامنځ ته کول او داسې نور لویانو ته ور په برخه کړي.

د لویانو زده کړه، روغتیا او چاپېریال ساتنه

د لویانو زده کړه د روغتیا او چاپېریال ساتنې لپاره ځانګړې ارزښت لري، ځکه زده کړه او تعلیم لویانو ته دا وړښتي، چې غیر ضروري او بې کیفیته درمل و نه کاروي او د ژوند د چاپېریال په پاک ساتلو کې فعاله ونډه واخلي.

په جنګ کې ښکېل او جنګ خپلو هېوادونو کې د لویانو زده کړې او تعلیم ته پاملرنه

د دې لپاره چې په جنګ کې ښکېل او جنګ خپلو هېوادونو کې د لویانو د زده کړو رول ته ښه وده ورکړو، نو اړینه ده، چې په نوښتونو، کامیابه تجربو او نویو څېړنو باندې د بل هر څه په پرتله زیاته پانګونه وشي. د دې سربېره باید د بې ځایه شویو کورنیو او کډوالو لپاره د زده کړو لازمي آسانتیاوې برابرې شي. په جنګ کې ښکېل او جنګ خپلو هېوادونو کې حکومتونه، پراختیايي پروګرامونه او سیمه ییزه خیریه ټولنې باید د لویانو د زده کړو لپاره په پوره اندازه بودیجه ځانګړې کړي. یادې ادارې باید له نورو ښکیلو اړخونو سره په ګډه همکارۍ دا هڅه وکړي تر څو د لویانو د زده کړې لپاره تل په کافي اندازه بودیجه ولري.

پالیسي

د لویانو د زده کړو لپاره ټولې پالیسي باید په سیمه ییز او نړیواله کچه د بین السکتوري همکارۍ رامنځ ته کېدو لامل شي او د هغوي په رڼا کې ټول باید دا ومني چې زده کړه یو حق دی. له

هېوادونو څخه غوښتنه کيږي، چې د لويانو د زده کړې او تعليم په اړه د سپارښتنو (RALE) لارښوونې په پام کې ونيسي. د مادام العمري زده کړو لپاره د هرې پاليسۍ په جوړولو کې بايد د زده کوونکو اړتياو ته ځانگړې پاملرنه وشي او داسې پاليسۍ جوړې شي چې د هغوي فرهنگي شرايطو، ژبني جوړښتونو او شخصي تجربو ته پکې درناوی وشي.

حکومتولي

د ښې حکومتولۍ په موخه د لويانو زده کړه او تعليم (ALE) دې ته اړتيا لري، چې په تصميم نيونه او هر ډول پرېکړو کې ټول ښکېل اړخونه په شمول د ښوونکو او زده کوونکو را ځلي کړي. پلان جوړل، پلي کول، څارنه او ارزيايي بايد له دوي سره په ځله سرته ورسوي. د ښې حکومتولۍ له پلوه بايد ټول اړونده وزارتونه په ځله کار وکړي، تر څو د لويانو د زده کړې او تعليم (ALE) په برخه کې د ملي وړتياو کاري مهال ویش جوړ او د هغوي لپاره په ملي کچه د اعتبار او تصديق ورکول يو جوړښت هم رامنځ ته کړي.

مالي مديريت

د انجیون د اعلاميې او د ۲۰۳۰ کال د عمل د کاري مهال ویش سره سم هېوادونه بايد د خپل کورني ناخالص توليد (GDP) ۴ - ۶ سلنه او يا د عامه لگښتونو ۱۵ - ۲۰ سلنه معارف ته ځانگړې کړي، چې د دغې ځانگړې شوې بودجې څخه يوه د پام وړ برخه بايد د لويانو په زده کړه او تعليماتو باندې ولگول شي.

ځهون

کوښښ بايد وشي، چې د لويانو د زده کړو او تعليم پر وړاندې هر راز رامنځ ته کېدونکي رواني، ټولنيز، اقتصادي او سازماني خنډونه له منځه يوړل شي. همدارنگه معلوماتي تکنالوژي او فرهنگي اړيکې بايد تل د دې لامل وگرځي، چې د زده کړې پروسه لا نوره هم په زړه پورې شي. د لويانو د زده کړې او تعليم پروگرامونو کې بايد تنوع رامنځ ته شي، تر څو د پوښښ ساحه يې پراخه شي او د زده کړې له نعمت څخه يې برخې پاتې بېلابېلې ډلې دغو زده کړو ته لاسرسی ومومي.

کيفيت

د کيفيت څخه د ډاډ په موخه، بايد داسې جوړښتونه رامنځ ته شي چې د لويانو په زده کړې او تعليماتو کې د بېلابېلو اړخونو له پلوه د کيفيت خوندیتوب تضمین کړي، لکه؛ مسلکي ښوونکي، اړونده ښوونیز نصاب، شاگرد محوره میتود او د زده کړو نه ډک داسې چاپېریال چې ښه درسي

تو کي، د نظارت او ارزيايي گټور جوړښتونه ولري. د لويانو د زده کړې او تعليم د کيفيت ښه کولو لپاره بايد ښه مسلکي ښوونکي او مناسب تدريسې توکي ولرو. په دې برخه کې بايد مخکې له خدمت او په داخل د خدمت کې تريننگونو ته ځانگړې پاملرنه وشي.

د لويانو زده کړې او تل پاتې پراختيايي اجنډا

په تل پاتې پراختيايي اجنډا کې سراسري، برابري او باکيفيته مادام العمري زده کړې ځانگړی ځای لري، چې د ۲۰۳۰ کال د عمل په کاري چارچوب کې ورته ډېره پاملرنه شوې ده. د لويانو د زده کړې او تعليم د مفکورې پلي کول د نړۍ په کچه د معارف هغه ستونزې او ننگونې په گوته کولی شي، چې ډېری خلک ورسره لاس او گربوان دي. اړينه ده، چې د لويانو د زده کړې بالقوه گټې خلکو او اړونده ښکيلو اړخونو ته ور وپېژندل شي او د هغوي په هکله د عامه پوهاي کچه لوړه شي. په پای کې له غړو هېوادونو، ملگرو ملتونو له ادارو، غير دولتي او د مدني ټولنو له دفترونو څخه دا غوښتنه کيږي، چې اووم نړيوال کانفيټيا کنفرانس په ۲۰۲۱ کال کې ترسره او د تل پاتې پراختيايي اجنډا موخو ته د رسېدو په برخه کې د لويانو د زده کړې او تعليم ونډه په ډاگه کړي.

د درېيمې ورځې په پای کې کنفرانس د سوان ښار د ښاروال او د يونسکو د مادام العمري زده کړو د انسټيټوټ د رييس له خوا په اختتاميه ويناو پای ته ورسېد.

هيله ده چې د شپږم کانفيټيا منځ مهاله بياکتنې کنفرانس په اړه دغه يو لړ نيمگړي معلومات ستاسو د پام وړ گرځېدلي وي او د لويانو د زده کړې په اړه يې ستاسو پر معلوماتو باندې زياتوالی رامنځ ته کړی وي.

